કેકા THE MESMERIC

સ્મરણસુરભિ
૨૦૧૫-૨૦૧૬

પ્રસ્તુતિ
પ્રો. નિસર્ગ આહીર
અધ્યક્ષ, ગુજરાતી વિભાગ

પ્રકાશન
ડૉ. ગીતા પંડયા
આચાર્યા
ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ કૉલેજ
શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી શૈક્ષણિક સંકુલ
મણિનગર, અમદાવાદ

આનુપૂર્વી

૧. સૌંદર્યાલોક અને સાક્ષીભાવ...	પ્રો. નિસર્ગ આહીર	૩
૨. પ્રતિપળ પરમની પ્રતીતિ...	ડૉ. ગીતા પંડયા	૫
૩. સ્મૃતિસંવેદન : ચાક્ષુષ યાત્રા : અતીતનાં સંભારણાં	પ્રો. નિસર્ગ આહીર	૬
૪. દશ્યવૈભવ : સાંપ્રતનાં અમીછાંટણાં	પ્રો. નિસર્ગ આહીર	૧૬
૫. વ્યતીતરાગ : વીતેલાં વર્ષોનો વૈભવ	ડૉ. ગીતા પંડયા	૪૭
૬. Impacts of Globalization on Identity	Dr. Trusha R. Desai	૫૪
૭. 'અશ્વમેધ' નાટકમાં પુરાકલ્પનનો વિનિયોગ	ડૉ. પ્રવીણ રથવી	૬૩
૮. આધુનિક સંસ્કૃત સાહિત્યમાં ગરબા : એક અધ્યયન	ડૉ. નેહલ પંડયા	૬૭
૯. અમૃત 'ઘાયલ' વિશેષ	ધારા શર્મા	૭૩
૧૦. મારી પ્રિય કાવ્યકંડિકાઓ	શ્રદ્ધા દુબે	૮૧
૧૧. જાપાનીઝ હાઈકુનો સૌંદર્યલોક	ક્રિષ્ના રાવલ	૮૬
૧૨. સંબંધમાધુરી	દીપિકા પ્રજાપતિ	૮૭
૧૩. ભાવનવ્યાપાર	પ્રો. નિસર્ગ આહીર	૯૪
૧૪. કૉલેજ માટેનાં અગત્યનાં પ્રમાણપત્ર	ડૉ. તૃષા દેસાઈ	૧૦૧
૧૫. LIST OF TEACHING, NON-TEACHING STAFF	ડૉ. તૃષા દેસાઈ	૧૦૫
૧૬. COLLEGE COMMITTEE: YEAR 2015-2016	ડૉ. ગીતા પંડયા	૧૦૮
૧૭. વાચનાલય વિશે માહિતી	અરુણા પટેલ	૧૧૨
૧૮. SCOPE વિશેની વિગત	ડૉ. પ્રવીણ રથવી	૧૧૩
૧૯. ANALYSIS OF STUDENTS	Dr. Pravin Rathvi	૧૧૪
૨૦. પ્રવૃત્તિનાં પદચિહ્નો : વર્ષ ૨૦૧૫-૨૦૧૬	ડૉ. મહેશ પટેલ	૧૨૭

સંપાદકીય

સૌંદર્યાલોક અને સાક્ષીભાવ...

પ્રો. નિસર્ગ આહીર
ગુજરાતી વિભાગ

'કેકા'ના આ આઠમા અંકની પ્રસ્તુતિની પળે છે કેવળ આનંદ. પ્રતીતિ નર્યા સૌંદર્યાનુભવની. શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીજીની પુણ્યસ્મૃતિમાં સ્થપાયેલ ભવ્ય શૈક્ષણિક સંકુલમાં આર્ટ્સ કૉલેજ જરા જુદી પડે. કારણ એ જ કે માનવવિદ્યા શાખાઓનું જીવનમાં મહત્ત્વ વિશેષ અને આશીર્વાદ બહુશ્રુત કે. કા. શાસ્ત્રીજીનાં. તત્કાલીન મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદીના સંકલ્પમાંથી આકાર પામેલ આ સંસ્થાએ બહુ ઓછાં વર્ષોમાં આગવી વિનયન કૉલેજ તરીકે નામના પ્રાપ્ત કરી છે. ૨૦૦૭થી અદ્યપર્યંતની આ યાત્રા કર્માનંદની રમણીય વીથિકા જ જાણે. 'કેકા'ના અંકને સ્મરણવીથિકા કહું છું, એમાં તાત્પર્ય એટલું જ કે શિક્ષણની સાથેસાથે ચેતનવંતા થતા વિદ્યાર્થીઓની અનેકવિધ ગતિ-પ્રગતિને સાક્ષીભાવે નિહાળી છે. નવ વર્ષની સાધના કેવળ સંતર્પક, રમ્ય, ધન્ય... !

'કેકા' નામની પ્રેરણા પાછળ તો રહેલ છે શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીજીનું નામ, પણ આમ કહેવું પર્યાપ્ત નથી. 'કેકા' એટલે મોરનો અવાજ. કુંજ અને આકાશને ભરી દેતી કલાપીની કેકા ધ્વનિનો શણગાર છે. વર્ષાઋતુની છડી થઈ કેકા જન-વનમાં પ્રસરે ત્યારે માનવીય અનેક અધ્યાસો એમાં ઝીણા ભરતની જેમ ગૂંથાતા જતા હોય છે :

કોટે મોર કણુકિયા, વાદળ ચમકી વીજ;
હદાને રાણો સાંભર્યો, આવી અષાઢી બીજ. – દુહો

આષાઢ વરસે એલીએ, ગાજવીજ ઘમઘોર;
તેજી બાંધ્યા તરુવરે, મધરા બોલે મોર. – દુહો

મત લવ્ય, મત લવ્ય, મોરલા, લવતો આઘો જા;
એક તો ઓઢો અણોહરો, ઉપર તોંજી ઘા. – દુહો

અસીં જંગલજા મોરલા, કાંકણ ચૂણ ચરાં;
ઋત અચે ન બોલસાં, હૈડે ફાટ મરાં. – કચ્છી દુહો

આભાં ગડે, વીજાં ઝબે, મોરાં કરે મલાર;
ધરાં-અંબરને ધરપવા, આવ્યો મેહ ઉદાર. — દુહો

પિયુ પિયુ પપિહા લવે, મોરાં આરાધે મેહ;
અણરત પિયુ આવશાં, જદ જાણુંગી નેહ. — દુહો

મન મોર બની થનગાટ કરે, મન મોર બની થનગાટ કરે,
ઘનઘોર ઝરે ચહુ ઓર,
મારું મન મોર બની થનગાટ કરે,
બહુ રંગ ઉમંગનાં પીંછ પસારીને, બાદલ શું નિજ નેનન ધારીને,
મેઘમલાર ઉચારીને, આકુલ પ્રાણ કોને કલ-સાદ કરે,
મારું મન મોર બની થનગાટ કરે... — રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, અનુ. ઝવેરચંદ મેઘાણી.

મોરલા હો ! મુને થોડી ઘડી આપ તારો અષાઢીલો કંઠ,
ખોવોયલી વાદળીને હું છેલ્લી વાર સાદ પાડી લઉં. — ઝવેરચંદ મેઘાણી

મારો અભાવ મોરની માફક ટહુકશે;
વાદળો ઘેરાશે અને હું સાંભરી જઈશ. — મનોજ ખંડેરિયા

લોકજીવનમાં, સાહિત્યમાં, કલામાં પ્રશંસા પામેલી મોરલાની કેકા અમારા કૉલેજજીવનનો તો નાડીધબકાર છે. શિક્ષણની સાથેસાથે અનેક પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓ માનવ તરીકે અહીં સમૃદ્ધ થાય છે. નાગરિક ધર્મ અને કર્મપરક સૌંદર્ય અમારા શિક્ષણના પાયામાં છે. આ રીતે, સર્વાંગી વિકાસની ગર્વીલી કેકારૂપ કર્મસાધનાને પ્રસ્તુત કરતું આ ‘કેકા’ સામયિક મારા માટે, સર્વ કૉલેજ પરિવાર માટે સાચા અર્થમાં સ્વયં આકારિત થતો આનંદદાયી સૌંદર્યાલોક છે.

‘કેકા’ના આ સંપાદનકાર્યમાં સહયોગ આપનાર આચાર્યાશ્રી, પ્રાધ્યાપકમિત્રો, વિદ્યાર્થીઓને સાભાર સ્મરું છું. સંસ્થા અને વિદ્યાર્થીઓને દીપમાળની જેમ ઝળાંહળાં કરવામાં સર્વનો સહિયારો પ્રયાસ હોય છે. સંઘ શક્તિ બની રહે ત્યારે પ્રત્યેક કર્મ ભક્તિ બની રહે. ‘કેકા’ના કર્ણપ્રિય ધ્વનિને દિગંત સુધી પ્રસરાવવામાં સહયોગી સર્વને સ્મરીને આ સૌંદર્યાલોકને આપ સમક્ષ સાદર ધરું છું.

પ્રતિપળ પરમની પ્રતીતિ...

ડૉ. ગીતા પંડયા
આચાર્યા

સદ્‌ભાવ ચિત્તને વિસ્તારે અને સદ્‌કર્મ જિંદગીને ધન્ય બનાવે. 'કેકા'ના આઠમા અંકમાં સદ્‌ભાવ અને સદ્‌કર્મના પરિપાકરૂપ અમારો દશ્યલોક આપને ધરતાં હર્ષની લાગણી અનુભવું છું. નવ વર્ષ સુધી અવિરત સુખદ અને ઉન્નત શૈક્ષણિક યાત્રાના સથવારે અમારી કૉલેજે અનેક નવી ઊંચાઈ પ્રાપ્ત કરી છે, અનેક સિદ્ધિઓ હાંસલ કરી છે. વર્તમાનની આ ક્ષણ પરથી વીતેલાં નવ વર્ષ પર દૃષ્ટિપાત કરું છું તો લાગે છે કે વીતેલી પ્રત્યેક પળ હતી પરમની એક આનંદદાયી પ્રતીતિ. વીતેલાં વર્ષોના અમારી સંસ્થાના સહિયારા પ્રયત્નો અને શ્રમમાંથી આજે એક સુખદ સ્મરણાવલિ નજર સમક્ષ તરવરી રહે છે. હૈયે હર્ષ ઉપજાવનાર એ ગતકાલીન અને સાંપ્રત સ્મરણોનું એક રૂપ તે આ 'કેકા'. સ્મરણની આંગળી પકડી આપ સૌ પણ અમારા ઝળહળ આલોકમાં પધારો એવું ઈજન એટલે આ 'કેકા'.

આ ગૌરવપ્રદ વિદ્યાયાત્રામાં માનનીય કે. કા. શાસ્ત્રીજી, પૂ. શાસ્ત્રીજીનો પરિવાર, માનનીય શ્રી નરેન્દ્ર મોદી, માનનીય શ્રીમતી આનંદીબેન પટેલ, માનનીય શ્રી રમણલાલ વોરા, આદરરણીય શ્રી સૌરભ પટેલ ઈત્યાદિ અનેક મહાનુભાવોનો પ્રત્યક્ષ-પરોક્ષ સાથસહકાર રહ્યો છે. સંસ્થાના યુવાન અધ્યાપકો અને તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓથી સર્વ વિદ્યાકાર્ય અને ઈતર પ્રવૃત્તિઓ કાયમ ઉન્નત, ઊર્ધ્વગામી રહે છે. આ ક્ષણે મહાનુભાવો, પ્રાધ્યાપકો, બિનશૈક્ષણિક કર્મચારીઓ, વિદ્યાર્થીઓ સૌની કર્મસુવાસ અને ધગશને સ્મરું છું, અભિવાદન કરું છું અને આભાર પણ પ્રગટ કરું છું. કેમકે, સર્વના સહકાર વિના આ સંસ્થા આટલી રૂડી ન લાગતી હોત.

સમય નિરવધિ છે. આવનારા દિવસોમાં શું થશે તે કોણ કહી શકે ? પણ એટલું તો નિશ્ચિત છે કે ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ કૉલેજ એનું પદ અને પ્રતિષ્ઠા કાયમ જાળવી રાખશે, કેમકે એના પાયામાં સદ્‌ભાવ અને સદ્‌કર્મ બન્ને છે. નવ વર્ષની ઊર્ધ્વગામી શિક્ષણયાત્રા જ કહી બતાવે છે કે હવે પ્રતિદિન આ સંસ્થાની પ્રગતિ થતી રહેશે. અમે, અમારા સહિયારા પ્રયત્નથી જે દિશા સ્વીકારી એ અવશ્ય ઉચ્ચ દશા પ્રાપ્ત કરશે જ. મને કાલદેવતામાં, માનવીય મૂલ્યોમાં, મારા અધ્યાપકમિત્રોમાં અને વિદ્યાર્થીઓમાં શ્રદ્ધા છે. ગુજરાતના ગરવા સાક્ષર અને લોકપ્રિય રાજનેતાના કર્મમાંગલ્યમાંથી આકારિત થયેલી આ સંસ્થાનું નવમા વર્ષનું સોપાન આપને ધરીને કૃતાર્થ અનુભવું છું.

મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદી સંસ્થાની મુલાકાતે

શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી શૈક્ષણિક સંકુલનું ઉદ્‌ઘાટન કરતા માનનીય મુખ્યમંત્રીશ્રી, શિક્ષણમંત્રીશ્રી અને મહેસુલમંત્રીશ્રી

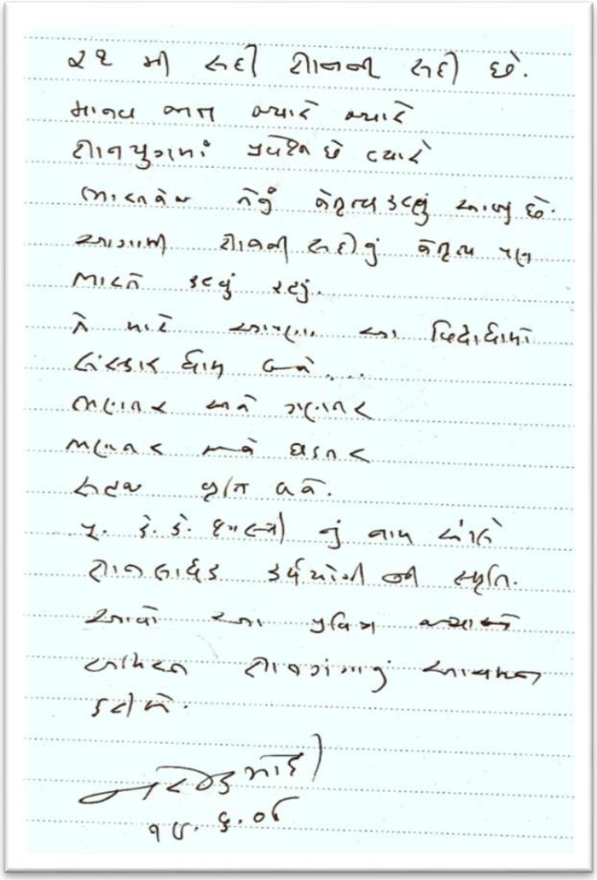

૨૧ મી સદી જ્ઞાનની સદી છે.
માનવ જાત જ્યારે જ્યારે
જ્ઞાનયુગમાં પ્રવેશ છે ત્યારે
ભારતે જ નેતૃત્વ કરતું આવ્યું છે.
આગામી જ્ઞાનની સદીનું નેતૃત્વ પણ
ભારતે કરવું રહ્યું.
તે માટે આપણા સૌ ના વિદ્યાધામો
સંસ્કાર ધામ બને...
ભણતર અને ગણતર
ભણતર અને ઘડતર
સહજ રીતે બને.
પૂ. કે. કા. શાસ્ત્રી નું નામ સાથે
જ્ઞાન સાધક કર્મયોગી ની સ્મૃતિ.
આવો આ પવિત્ર પ્રયાસ
ભારતને જ્ઞાનગંગાનું આચમન
કરાવે.

નરેન્દ્ર મોદી
૧૫. ૬. ૦૮

માનનીય મુખ્યમંત્રીશ્રીનો શુભ સંદેશ

સંકુલનું પ્રવેશદ્વાર

મહાનુભાવોની સાથે સંકુલના આચાર્યશ્રીઓ

પદ્મશ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી સમૃતિકક્ષના લોકાર્પણપ્રસંગે કૉલેજમાં પધારેલા માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદી

ગુજરાત રાજ્યના ઉદ્યોગમંત્રી શ્રી નીતિન પટેલનું સ્વાગત કરતાં આચાર્યાશ્રી ડૉ. ગીતા પંડયા

અમદાવાદના મેયર શ્રી અસિત વોરાનું સ્વાગત કરતાં આચાર્યાશ્રી ડૉ. ગીતા પંડયા

ગુજરાતનાં મહેસૂલમંત્રી શ્રીમતી આનંદીબેન પટેલનું સ્વાગત કરતાં આચાર્યાશ્રી ડૉ. ગીતા પંડયા

શિક્ષણ વિભાગના અગ્રસચિવ શ્રી હસમુખ અઢિયાનું સ્વાગત કરતાં આચાર્યાશ્રી ડૉ. ગીતા પંડયા

પદ્મશ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી સમૃતિકક્ષનું લોકાર્પણ કરી રહેલા માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદી

ગુજરાતના શિક્ષણ સચિવ શ્રી તિવારીસાહેબ અને ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનર શ્રીમતી જયંતી રવિ સાથે પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડયા

રાજ્યકક્ષાનાં શિક્ષણમંત્રીશ્રી વસુબેન ત્રિવેદીને આવકારતાં પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડયા

શિક્ષણમંત્રીશ્રી ભુપેન્દ્રસિંહ ચુડાસમાને આવકારતાં પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડયા

ખાતમુહૂર્તવિધિ કરતા માનનીય મુખ્યમંત્રીશ્રી નરેન્દ્ર મોદી

મુખ્યમંત્રીશ્રી નરેન્દ્ર મોદી, શિક્ષણમંત્રીશ્રી ભૂપેન્દ્રસિંહ ચૂડાસમા, મહેસૂલમંત્રીશ્રી આનંદીબેન પટેલ, રાજ્યકક્ષાનાં શિક્ષણમંત્રીશ્રી વસુબેન ત્રિવેદી, અમદાવાદનાં મેયરશ્રી મીનાક્ષીબેન પટેલ

pg. 13

એન.સી.સી.ના વિદ્યાર્થીઓ સાથે સંવાદ કરતા માનનીય મુખ્યમંત્રીશ્રી

તમામ સરકારી કૉલેજમાંથી સૌથી વધારે ગુણાંક પ્રાપ્ત કરવા બદલ માન. શિક્ષણમંત્રીશ્રી ભૂપેન્દ્રસિંહ ચૂડાસમા, ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરશ્રી ડૉ. જયંતી રવિ, ગુજરાત યુનિવર્સિટીના કુલપતિ શ્રી એમ. એન. પટેલ દ્વારા આચાર્યાશ્રીનું સન્માન

દૃશ્યવૈભવ : સાંપ્રતનાં અમીછાંટણાં

આઠમો વાર્ષિકોત્સવ : મુખ્ય મહેમાન ડૉ. સતીશ વ્યાસ

આઠમો વાર્ષિકોત્સવ : એક દૃષ્ટિપાત

NATIONAL SEMINAR
ON
CONTRIBUTION OF SWAMI
IN HUMANITIES

નેશનલ સેમિનારની યાદગાર ક્ષણો

નેશનલ સેમિનાર : સુમધુર સ્મૃતિ

નેશનલ સેમિનારની સ્મૃતિમંજૂષા

કૉલેજ ખાતે બેદિવસીય રાજ્ય કક્ષાના રોજગારમેળાનું ભવ્ય આયોજન : એક વિહંગાવલોકન

રાષ્ટ્રીય પર્વની ઉજવણી

યોગદિનની ભવ્ય ઉજવણી

આચાર્યાશ્રી ડૉ. ગીતા પંડયા : બહુવિધ પ્રવૃત્તિઓની ઝલક

માનનીય મંત્રીશ્રી વિજય રૂપાણી સાથે

ટૅલેન્ટ ડેમાં વિશેષ ઉપસ્થિતિ

પુસ્તકવિમોચન પ્રસંગે માનનીય મુખ્યમંત્રીશ્રીના કાર્યક્રમમાં, વિધાનસભા ☆ એક્રેડિશન ટીમમાં

સ્મૃતિકક્ષમાં મહેમાનો સાથે ☆ રોજગાર મેળા પ્રસંગે

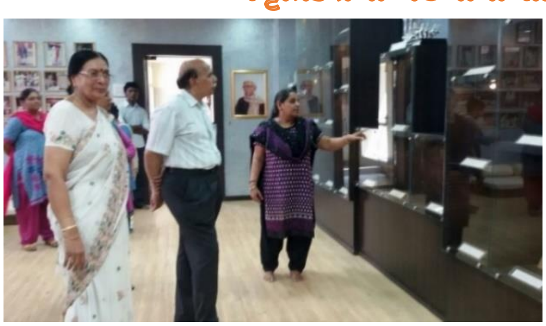

ડૉ. મહેશ પટેલની વિશિષ્ટ સિદ્ધિઓ : આંતરરાષ્ટ્રીય સૅમિનાર, ગુજરાત કૉલેજ ટૅલેન્ટ

મહાનુભાવો દ્વારા પુસ્તકોનું વિમોચન

સન્માન ☆સૅમિનારમાં વક્તા તરીકે

ડૉ. કિન્નરી પંચોલીનું સન્માન

ડૉ. કમલેશ પટેલની સેમિનારમાં ઉપસ્થિતિ

ડૉ. કેતન મહેતાનાં પુસ્તકોનું વિમોચન

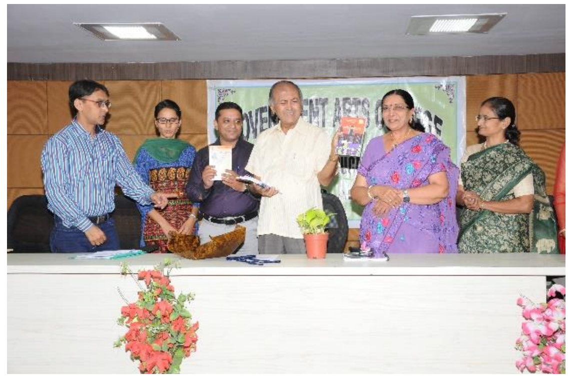

ડૉ. નેહલ પંડયા : પુસ્તકનું વિમોચન, ઈવેન્ટના નિર્ણાયક તરીકે

વિવિધ સેમિનારમાં પ્રેઝન્ટેશન અને વિદ્યાર્થીઓની પ્રવૃત્તિના પ્રતિનિધિ તરીકે...

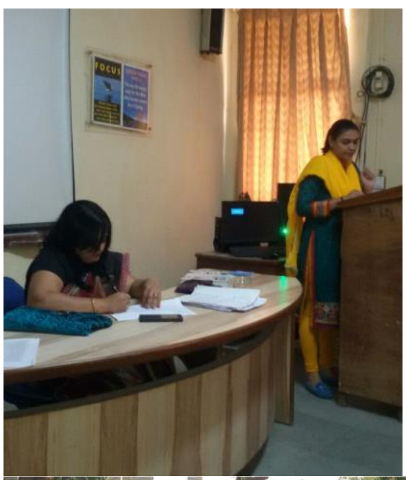

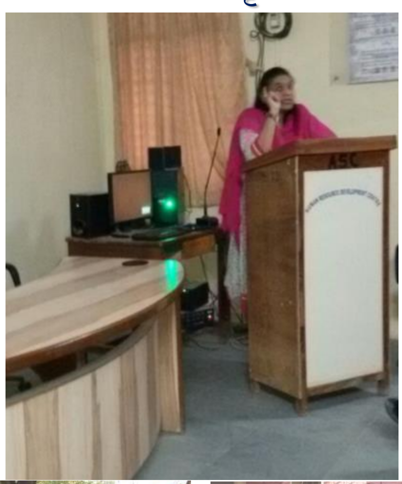

ડૉ. પિનલ સોલંકી : સન્માન અને સૅમિનારમાં પ્રૅઝન્ટેશન, પાદરા, વડોદરા

પ્રો. નિસર્ગ આહીર : વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ પર સિંહાવલોકન

ગદ્યસભા, ભાવનગર, મુખ્ય મહેમાન તરીકે ઉપસ્થિત

‘સાહચર્ય’ના વિમોચન-પ્રસંગે સંચાલન

પરિષદપ્રમુખ શ્રી ધીરુભાઈ પરીખ સાથે, ગાંધીનગર

સાહિત્યકલાની વિભાવના પર વ્યાખ્યાન, ગાંધીનગર

સંસ્કૃતસત્ર, મહુવામાં અદ્‌ભુતરસ વિશે પ્રસ્તુતિ

પૂ. મોરારિબાપુના કાર્યક્રમમાં સંચાલન, ભાવનગર

રમેશ પારેખ પર વ્યાખ્યાન, પરિષદ.

અધ્યક્ષ, નેશનલ સેમિનાર, શામળાજી.

વ્યાખ્યાન, ઑરિએન્ટલ ઈન્સ્ટિ. વડોદરા

શ્રી વિનોદ જોશી સાથે, ગુજરાત કૉલેજ

ક. મા. મુનશી વ્યાખ્યાનમાળામાં વ્યાખ્યાન, ડાકોર કૉલેજ

કવિસંમેલનનું સંચાલન, ગાંધીનગર. શ્રી ભાગ્યેશ જહા, શ્રી દલપત પઢિયાર, શ્રી માધવ રામાનુજ અને અન્ય કવિઓ

અંધીત સંવધર્ન વ્યાખ્યાનમાળા, જૂનાગઢ. શ્રી સુમન શાહ સાથે. નેશનલ સેમિનારમાં સભાના અધ્યક્ષ તરીકે, માણાવદર

ભાષાવિજ્ઞાન વિષય પર વ્યાખ્યાન, ગાંધીનગર. લિટ્ ક્વિઝનું આયોજન અને સંચાલન, દક્ષિણ ગુજરાત યુનિ.

સપ્તધારા અંતર્ગત વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ

જ્ઞાનધારા : વક્તૃત્વસ્પર્ધા અને જ્ઞાનવર્ધક સેમિનાર

સર્જનાત્મક અવ્યિક્તિધારા : કાવ્યલેખન અને સર્જનાત્મક લેખનની સ્પર્ધા

રંગ-કલા-કૌશલ ધારા
ચિત્રકલા, રંગોળી, મહેંદીની સ્પર્ધાઓ

ગીત-સંગીત-નૃત્યધારા : સુગમસંગીત, નૃત્ય અને ગીતગાન સ્પર્ધા

નાટ્યધારા

સામાજિક સેવાધારા

વૃક્ષારોપણ

સ્વચ્છતા-અભિયાન

વિદ્યાર્થીઓ માટે સામૂહિક લાયસન્સ કઢાવી આપવામાં સહાય

યોગ-ખેલકૂદ-ધારા

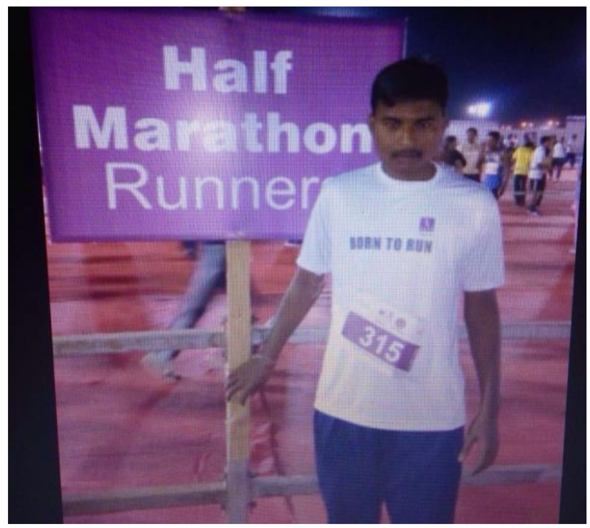

ઉદિશા અને જોબ ફેઈર

નોકરીદાતાનુ નામ
પી.કે.વી. કોર્પોરેશન
જગ્યાનું નામ
શૈક્ષણિક લાયકાત

નોકરીદાતાનુ નામ
જગ્યાનું નામ

Information Seminar"
GOVERNMENT ARTS COLLEGE

સી.ડબલ્યુ.ડી.સી. અંતર્ગત પ્રવૃત્તિઓ

એન.સી.સી. સંલગ્ન પ્રવૃત્તિ

રુસા સંદર્ભે કાર્યક્રમ

સ્વામી વિવેકાનંદ જન્મજયંતી, સરદાર પટેલ જન્મજયંતી, મતદાન જાગૃતિ વિશેના કાર્યક્રમો

સ્વામી વિવેકાનંદ જન્મજયંતી ઉજવણી

શ્રી આંબેડકર જન્મજયંતી ઉજવણી

'યુવા' સંસ્થા દ્વારા કાર્યક્રમ

અધ્યાપકશ્રીઓ દ્વારા સફાઈ અભિયાન

સફાઈ અભિયાન

સ્વચ્છતાની જાળવણી માટે શપથ

ડેલ લેબમાં વિષય સંલગ્ન કાર્યક્રમ

ડેલ લૅબની કાર્યપ્રણાલી

વાલીમંડળની સભાનું આયોજન

યોગશિબિરનું આયોજન

રાયફલ શૂટિંગમાં ભાગ લઈ રહેલ વિદ્યાર્થિનીઓ

એલ. ડી. ઈન્ડોલોજી ખાતે વિદ્યાર્થીઓની મુલાકાત

ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થીઓનું સંમેલન

કે.સી.જી. ખાતે વિદ્યાર્થીઓની ટ્રેઈનિંગ

બાઈઝેગ પર યોગ વિશેનો કાર્યક્રમ

અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ દ્વારા સેમિનારનું આયોજન

વકતૃત્વ સ્પર્ધામાં વિજેતા વિદ્યાર્થિની

શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીજીની જન્મજયંતીની ઉજવણી

મેડિકલ ચેક અપ

થેલેસેમિયાની તપાસ

મનોવિજ્ઞાન વિભાગના વિદ્યાર્થીઓનું ગુજરાત યુનિ. ખાતે પ્રદર્શન

યુનિવર્સિટી યૂથ ફેસ્ટિવલમાં વિદ્યાર્થીઓની પ્રસ્તુતિ

યુનિવર્સિટી યૂથ ફેસ્ટિવલમાં વિજેતા થયેલ વિદ્યાર્થીઓ

ટૅલેન્ટ ડેમાં વિદ્યાર્થીઓની અભિવ્યક્તિ

સ્કિટ અને સંસ્કૃત ગરબા

પદ્મશ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી સ્મૃતિકક્ષની મુલાકાતે મહાનુભાવો

વ્યતીતરાગ : વીતેલાં વર્ષોનો વૈભવ

ડૉ. ગીતા પંડયા
આચાર્યા

ગુજરાતના પરમ શ્રદ્ધેય સાક્ષર પદ્મશ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીજીના ભવ્યોજ્જ્વલ શબ્દકર્મને અંજલિ આપવા માટે ગુજરાતના માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદીના સંકલ્પમાંથી આકાર પામેલ શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી શૈક્ષણિક સંકુલ ધીરે ધીરે ગુજરાતના ખ્યાતનામ શિક્ષણ સંકુલ તરીકે આકાર લઈ રહેલ છે. શૈક્ષણિક સ્વાધ્યાય, માળખાકીય સુવિધા, શિક્ષણેતર પ્રવૃત્તિઓ, વિવિધલક્ષી સામાજિક-સાંસ્કૃતિક નિસબત ઈત્યાદિને કારણે શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી શૈક્ષણિક સંકુલમાંની ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ કૉલેજ ઉચ્ચ વિઝન, મિશન અને ગોલ્સ સાથે કામ કરી રહી છે. ટૂંક સમયમાં જ આ સંસ્થાએ સારાં પરિણામ અને પરિમાણ સ્થાપિત કર્યાં છે.

વર્ષ ૨૦૦૭માં સ્થપાયેલ ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ કૉલેજ વર્ષ ૨૦૧૬માં નવ વર્ષ પૂર્ણ કરે છે ત્યારે જાણે સિદ્ધિનાં નવ અદ્ભુતરસિક સોપાન સર કરે છે. નવ વર્ષના અંતે વ્યતીતના માર્ગ પર દૃષ્ટિ કરતાં જણાય છે કે આ સંસ્થાના ચંદરવામાં અનેક રંગો પૂરાયા છે અને સમગ્ર માહોલ રંગરાગથી યુક્ત છે, શિક્ષણ અને શિક્ષણેતર આયામોના અર્થમાં. આ સંસ્થાએ નવ વર્ષના ગાળામાં અનેક મહાનુભાવોના સંગ અને સહયોગમાં સુવર્ણમય ક્ષણોનો સુંદરતમ હાર ગૂંથ્યો છે. આ પ્રસંગે એવા મહાનુભાવોની સ્મૃતિઓને સાદર, સાનંદ વાગોળવાનો કે સંભારવાનો અમારે મન સ્મૃતિમહોત્સવ છે.

ગત વર્ષમાં પધારેલા મહાનુભાવો, સર્વની મુલાકાત ઈત્યાદિની સુંદરમધુર સ્મૃતિઓ હૈય છે. અહીં એક યાદી પ્રસ્તુત છે :

માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદીની મુલાકાત :

૧. ભૂમિપૂજનનો પ્રસંગ : તા. ૨૯.૬.૨૦૦૬
૨. કેરિયર ડેવલપમેન્ટ, ટેમ્પલ મૅનેજમેન્ટ અને ફોરેઈન લૅંગ્વજિઝના ઉદ્ઘાટન-પ્રસંગ : તા. ૭.૯.૨૦૦૭
૩. ભવ્ય શૈક્ષણિક ભવનના લોકાર્પણવિધિ-પ્રસંગ : તા. ૧૪.૬.૨૦૦૮
૪. પદ્મશ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી સ્મૃતિકક્ષનો લોકાર્પણવિધિ-પ્રસંગ : ૫.૬.૨૦૧૧
૫. એમ.સી.એ. ભવનનિર્માણનો ખાતમુહૂર્ત-પ્રસંગ : ૧૫.૮.૨૦૧૩

માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રીમતી આનંદીબેન પટેલની મુલાકાત :

૧. એમ.સી.એ.ના નવ્ય ભવનની ઉદ્‌ઘાટનવિધિ : ૮.૧૧.૨૦૧૪

માનનીય મંત્રીશ્રીઓની મુલાકાત :

૧. મંત્રીશ્રી આનંદીબેન પટેલ

૨. મંત્રીશ્રી રમણલાલ વોરા

૩. મંત્રીશ્રી માયાબેન કોડનાની

૪. મંત્રીશ્રી નીતિનભાઈ પટેલ

૫. મંત્રીશ્રી ભૂપેન્દ્રસિંહ ચુડાસમા

૬. મંત્રીશ્રી વસુબેન ત્રિવેદી

સાંસદશ્રી, ધારાસભ્યશ્રીની મુલાકાત :

૧. સાંસદશ્રી હરિન પાઠક

૨. સાંસદશ્રી ડૉ. કિરીટ સોલંકી

૩. ધારાસભ્યશ્રી વલ્લભભાઈ કાકડિયા

૪. ધારાસભ્યશ્રી હસમુખભાઈ પટેલ

૫. ધારાસભ્યશ્રી સુરેશભાઈ પટેલ

૬. પૂર્વધારાસભ્યશ્રી કમલેશભાઈ પટેલ

મેયરશ્રી, ડેપ્યૂટી મેયરશ્રીની મુલાકાત :

૧. મેયરશ્રી અસિત વોરા

૨. મેયરશ્રી મીનાક્ષીબેન પટેલ

૩. ડેપ્યુટી મેયરશ્રી દર્શનાબેન વાઘેલા

૪. ડેપ્યુટી મેયરશ્રી જિતેન્દ્ર દેસાઈ

શિક્ષણ વિભાગના ઉચ્ચ અધિકારીશ્રીઓની મુલાકાત :

૧. શિક્ષણ સચિવશ્રી પી. પનિરવેલ

૨. શિક્ષણ સચિવશ્રી હસમુખ અઢિયા

૩. શિક્ષણ સચિવશ્રી આનંદમોહન તિવારી

૪. શિક્ષણ સચિવશ્રી મુકેશ પૂરી

૫. ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરશ્રી રાજીવ ગુપ્તા

૬. ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરશ્રી જયંતી રવિ

વિવિધ યુનિવર્સિટીના કુલપતિશ્રીઓની મુલાકાત :

૧. શ્રી ડૉ. પરિમલ ત્રિવેદી, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

૨. શ્રી ડૉ. અવધેશકુમાર સિંહ, ડૉ. આંબેડકર ઑપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

૩. શ્રી પંકજ જાની, શ્રી સોમનાથ સંસ્કૃત યુનિવર્સિટી, વેરાવળ

૪. શ્રી મનોજ સોની, ડૉ. આંબેડકર ઑપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

૫. શ્રી કમલેશ જોષીપુરા, આઈ.આઈ.ટી.ઈ. યુનિવર્સિટી, ગાંધીનગર

વાર્ષિકોત્સવ પ્રસંગે પધારેલા મહાનુભાવો :

૧. શ્રી જિતેન્દ્ર શાહ, નિયામક, એલ. ડી. ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઈન્ડોલોજી, વર્ષ ૨૦૦૭-૨૦૦૮

૨. શ્રી પંકજ જાની, શ્રી સોમનાથ સંસ્કૃત યુનિવર્સિટી, વેરાવળ, વર્ષ ૨૦૦૯-૨૦૧૦

૩. શ્રી ગૌતમ પટેલ, આંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિપ્રાપ્ત, રાષ્ટ્રપતિશ્રી દ્વારા પુરસ્કૃત વિદ્વાન, વર્ષ ૨૦૧૦-૨૦૧૧

૪. શ્રી રાજેન્દ્ર શુક્લ, સુપ્રસિદ્ધ કવિ, વર્ષ ૨૦૧૧-૨૦૧૨

૫. શ્રી વિજય પંડયા, રાષ્ટ્રપતિશ્રી દ્વારા પુરસ્કૃત સંસ્કૃત ભાષાના વિદ્વાન, વર્ષ ૨૦૧૧-૨૦૧૨

૬. શ્રી ચિનુ મોદી, સુપ્રસિદ્ધ કવિ, વર્ષ ૨૦૧૨-૨૦૧૩

૭. શ્રી વાસુદેવ પાઠક, સુપ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત સર્જક, વર્ષ ૨૦૧૩-૨૦૧૪

૮. શ્રી સતીશ વ્યાસ, સુપ્રસિદ્ધ નાટ્યકાર અને વક્તા, વર્ષ ૨૦૧૪-૨૦૧૫

સ્વાતંત્ર્યદિનની ઉજવણી નિમિત્તે પધારેલા મહાનુભાવો :

૨૦૦૭ : યુનિવર્સિટીમાં પ્રથમ આવેલ વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા

૨૦૦૮ : અમદાવાદના મેયર શ્રી અસિત વોરા

૨૦૦૯ : અમદાવાદના સાંસદ શ્રી ડૉ. કિરીટ સોલંકી

૨૦૧૦ : રખિયાલ વિસ્તારના ધારાસભ્ય શ્રી વલ્લભભાઈ કાકડિયા

૨૦૧૧ : ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલ, અમદાવાદ મ્યુનિ. સ્ટેન્ડિંગ કમિટિના સભ્ય

૨૦૧૨ : કુલપતિ શ્રી કમલેશ જોષીપુરા, આઈ.આઈ.ટી.ઈ. યુનિવર્સિટી,ગાંધીનગર

૨૦૧૩ : શ્રી એમ. આર. ઉપાધ્યાય, ઉચ્ચ શિક્ષણ વિભાગના પૂર્વ નિયામકશ્રી

૨૦૧૪ : શ્રી અસિત વોરા, પૂર્વ મેયરશ્રી, શહેરી અગ્રણીશ્રી

૨૦૧૫ : શ્રી આર. યુ. પુરોહિત, સંયુક્ત શિક્ષણ નિયામકશ્રી

પ્રજાસત્તાકદિનની ઉજવણી નિમિત્તે પધારેલા મહાનુભાવો :

૨૦૦૮ : યુનિવર્સિટીમાં પ્રથમ આવેલ વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા

૨૦૦૯ : કુલપતિ શ્રી પરિમલ ત્રિવેદી, યુનિવર્સિટી,અમદાવાદ

૨૦૧૦ : કુલપતિ શ્રી મનોજ સોની, ડૉ. આંબેડકર ઑપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

૨૦૧૧ : શ્રી કમલેશ પટેલ, પૂર્વધારાસભ્યશ્રી, મણિનગર

૨૦૧૨ : ડેપ્યુટી મેયર શ્રીમતી દર્શનાબેન વાઘેલા, અમદાવાદ મ્યુનિ.

૨૦૧૩ : અમરાઈવાડી વિસ્તારના ધારાસભ્ય શ્રી હસમુખભાઈપટેલ

૨૦૧૪ : ડેપ્યુટી મેયર શ્રી જિતેન્દ્ર દેસાઈ, અમદાવાદ મ્યુનિ.

૨૦૧૫ : ધારાસભ્યશ્રી સુરેશ પટેલ, મણિનગર વિસ્તાર

૨૦૧૬ : પૂર્વ ન્યાયમૂર્તિશ્રી એમ. એસ. પરીખ.

આ સંસ્થાને શૈક્ષણિકક્ષેત્રે ગૌરવ અપાવવામાં પ્રાધ્યાપકશ્રીઓએ પણ પ્રસંશાપાત્ર કામગીરી કરી છે. સરકારશ્રીના નિયમાનુસાર કાયમી અને હંગામી કે મુલાકાતી અધ્યાપકો તરીકે જોડાયેલા તમામે નમૂનારૂપ કામગીરી કરી છે. વર્ષ અને વિષય પ્રમાણે કામગરી કરનારા પ્રાધ્યાપકોની યાદી નીચે પ્રમાણે છે :

ગુજરાતી વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : ડૉ. આરતી ત્રિવેદી, પ્રો. નિસર્ગ આહીર

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, પ્રો. આરતી પટેલ

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. જિતેન્દ્ર ખરાડી

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. વર્ષા પ્રજાપતિ, પ્રો. સંજય ચોટલિયા

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. પન્ના ત્રિવેદી

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. પ્રવીણ રથવી

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. પ્રવીણ રથવી

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. પ્રવીણ રથવી

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. પ્રવીણ રથવી, ડૉ. આરતી સોની

સંસ્કૃત વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : પ્રો. જેસિંગ વાંઝા, ડૉ. મહેશ પટેલ

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. મયૂર વ્યાસ, પ્રો. ભારતી પટેલ

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : ડૉ. મહેશ પટેલ, પ્રો. અનિલ પટેલ, પ્રો. કમલેશ પટેલ

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. સાગર પંડયા, ડૉ. અખિલેશ દ્વિવેદી, ડૉ. હીના ઠક્કર

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. વિષ્ણુ રાવલ

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. કિન્નરી પંચોલી, ડૉ. હેમલ રોહિત

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. કિન્નરી પંચોલી

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. કિન્નરી પંચોલી, ડૉ. નેહલ પંડયા

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. કિન્નરી પંચોલી, ડૉ. નેહલ પંડયા

અંગ્રેજી વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : પ્રો. મુકેશ વ્યાસ

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : પ્રો. મુકેશ વ્યાસ, પ્રો. સ્મિત હરિયાણી

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : પ્રો. અમિતા મુન્દ્રા, પ્રો. રજની મેવાડા, પ્રો. પલક પટેલ

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : ડૉ. પ્રેમકુમાર સિંગ, પ્રો. ભાવના પાંડે, પ્રો. ઈશાન ભાવસાર, પ્રો. ખુશ્બૂ રાઠોડ

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : પ્રો. મુબિના કુરેશી, પ્રો. આસ્મા મન્સૂરી, પ્રો. હિરલ પનારા

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : પ્રો. જય મહેતા, પ્રો. પૂર્વી પંડયા

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : પ્રો. અનસુયા મહેતા, પ્રો. ખુશ્બૂ ઝાલા, પ્રો. મુકેશ પરમાર

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : પ્રો. અનસુયા મહેતા, પ્રો. મુકેશ પરમાર

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : પ્રો. અનસુયા મહેતા, પ્રો. વિનિતા સંદુ, પ્રો. અંજલિ સોલંકી, પ્રો. મોનિકા કોલી

મનોવિજ્ઞાન વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. કમલેશ પટેલ

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, પ્રો. કિરણ વાઘેલા

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. મોહમ્મદ હાફીઝ કઠિયારા, પ્રો. પ્રિયંકા ઠક્કર

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. કમલેશ પટેલ, પ્રો. અશ્વિન આમરણિયા, પ્રો. વિભા દવે

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, પ્રો. સતીશ સક્સેના, પ્રો. મિત્તલ વેકરિયા

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. મેઘના પટેલ, ડૉ. શિલ્પા સિદપરા

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. કમલેશ પટેલ, ડૉ. અશોક પટેલ

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. કમલેશ પટેલ, ડૉ. અશોક પટેલ, ડૉ. મિતલ વેકરિયા

અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. અરવિંદ મ્યાત્રા

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. અલ્પેશ પટેલ

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. જગદીશ પરમાર, પ્રો. શૈલેષ ચાવડા

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. જગદીશ પરમાર, પ્રો. શૈલેષ ચાવડા

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : ડૉ. ગીતા પંડયા, ડૉ. કેતન મહેતા, પ્રો. શૈલેષ ચાવડા

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : ડૉ. ગીતા પંડયા, ડૉ. કેતન મહેતા, પ્રો. જિજ્ઞેશ પૂરબિયા

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. જગદીશ પરમાર, ડૉ. કેતન મહેતા

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. જગદીશ પરમાર, ડૉ. કેતન મહેતા

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. જગદીશ પરમાર, ડૉ. કેતન મહેતા

પ્રાચ્યવિદ્યા વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ, પ્રો. ભૂમિ બ્રહ્મભટ્ટ, પ્રો. સ્વીટી પટેલ

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ, પ્રો. ભૂમિ બ્રહ્મભટ્ટ, પ્રો. સ્વીટી પટેલ

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ, પ્રો. સ્વીટી પટેલ

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : પ્રો. આભા ત્રિપાઠી, ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : પ્રો. આભા ત્રિપાઠી, ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

સંસ્થાના આંગણે પધારેલા અનેક મહાનુભાવોને કારણે વિદ્યાર્થીઓને અનેક ક્ષેત્રે લાભ થયો છે. નિયત અભ્યાસક્રમની સાથે સાથે કરવામાં આવતી અનેક પ્રવૃત્તિઓને કારણે અમારી સંસ્થાના વિદ્યાર્થી ઘણી દિશામાં કાર્યરત બની શક્યા છે. આંગણે પધારેલા મહાનુભાવોએ એમનામાં પ્રેરણાનું પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ અમી પાયું છે. અમારી યાત્રાના પરમ સીમાસ્તંભોને સ્મરતાં આનંદાનુભૂતિ થાય છે.

નવ વર્ષનાં આ નવ સુવર્ણ સોપાનના પૂરાયેલ તેજ અને પ્રકાશના સંદર્ભે બધું જ ઝળહળ અને ભવ્યોજ્જ્વલ દેખાય છે. વિદ્યોપાસના કરતાં કરતાં જીવનનાં જે અન્ય અંગો છે એને પણ અનુપમ કરવા માટે વિદ્યાર્થીઓ માટે શિક્ષણેતર પ્રવૃત્તિઓ પણ જરૂરી છે. એટલે, વિદ્યાર્થીઓમાં સેવા, જાગૃતિ, નેતૃત્વ, પરિશ્રમ જેવા અનેક સંસ્કારો પ્રગટે તે માટે અમારી સંસ્થા સતત પ્રવૃત્તિશીલ રહી છે. આ સામયિકના આરંભે આપવામાં આવેલ તસવીરી સૃષ્ટિ અને અંતે આપવામાં આવેલ પ્રવૃત્તિઓની યાદી પરથી કોઈ પણ સુજ્ઞ જનને ખ્યાલ આવશે કે વર્ષ દરમિયાન અનેક પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ સંસ્થા દ્વારા, આચાર્યા દ્વારા, અધ્યાપકો દ્વારા અને વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા સતત કરવામાં આવે છે. વિદ્યાર્થીઓનું જીવન સર્વાંગી બને તે માટે ખાસ કાળજી લેવામાં આવે છે.

આ રીતે, કૉલેજના આરંભના વર્ષ ૨૦૦૭થી અત્યાર સુધીનો શિક્ષણ અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓનો આલેખ દોરતાં જે જે માનવસંધાનના વિવિધ રંગો પૂરાયા છે તેનો એક અનુપમ ચંદરવો રચાય છે. પ્રસિદ્ધ સાક્ષર પદ્મશ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીજીની પુણ્ય સ્મૃતિમાંથી આકારિત થયેલ આ શૈક્ષણિક સંસ્થામાં એમનાં કર્મને છાજે તેવી જ ગૌરવવંત વ્યક્તિઓની પરબ મંડાય એ સહજ-સવાભાવિક છે.

Impacts of Globalization on Identity

Dr. Trusha R. Desai
Psychology Department

Globalization is the process of international integration arising from the interchange of products, ideas, and other aspects even in culture according to views of entire World, according to new generation the concept of globalization is a very recent term. But actually it is not;, Globalization is not new, it's their since the human life begins; because with the travelling of people one country to another the social, economic and psychological culture had also travelled and exchanged to one country to another. In fact, many of the features of the current wave of globalization are similar to those prevailing before the outbreak of the First World War in 1914. Of course only establishing its current meaning in the 1970s, which emerged from the intersect one of four interrelated sets of "communities of practice". So, one can defiantly say that process of Globalization is not new. Distinguishing this current wave of Globalization from earlier ones, author Thomas Friedman has said that today globalization is "farther, faster, cheaper and deeper. This leads to greater interconnectedness of people on our planet, and the psychological consequences of globalization are becoming increasingly evident. Two decades ago, in 1989 Sampson predicted that "globalization will compel a change in psychology's current theory of the person."

Internationalism, multiculturalism, and cosmopolitanism are steadily on the global agenda, and individual attachments and identities are in a process of change. Regardless of where we are in the world, we are exposed to global phenomena. Due to ideological shifts in international politics, to institutional changes, and to technological advancements, globalization has, in the last decades, opened physical as well as social borders.

Impacts of Globalization on Identity:

First of all let us define Identity:-

Identity is the state or fact of remaining the same one or ones, as different varying aspects,condition or character as to who a person or what a thing is; thequalities, beliefs, etc.,

Identity is the sense of self, providing sameness and continuity in personality overtime and sometimes disturbed in mental illnesses, as schizophrenia.

According to Larohelle and his colleagues its "Historically, human beings have always had a relationship to the cultural other, and this relationship is psychologically central to the development and maintenance of identity."-1992

After more than one decade in 2002 Arnett argues that it is on personal identity that globalization has its primary psychological influence.

Identity development can be seen to be a continuous interaction between individuals and their sociocultural environment. Therefore, as this interaction changes, identity will also change. According to Social Identity Theory- people may develop multiple identities or contextually dependent identities especially if globalization creates new sociocultural environments. Cosmopolitan identity is one option that globalization may engender. The idea of cosmopolites, the citizen of the cosmos, "has existed for more than two thousand years, but it has never seemed so real and tangible to so many people as it does today". Psychological theories and research will have to encompass the consequences of globalization. As Beck wrote, "at the beginning of the 21st century the conditions will that the human cannot be understood nationally or locally but only globally." One aspect of this will be how humans self-identify themselves; hence, there is a need for a contemporary defines for global identity. The purpose of the present article is to know an efficient, reliable view of global identity that might have cross-cultural application in contemporary contexts. Semantic Considerations:

First, the term "global" is directly associated with globalization, and it has been increasingly used in reference to new forms of attachments and identity formations "Global" means "relating to the globe, especially as an entirety" and is synonymous with "universal," "worldwide," and "cosmopolitan". "Global identity" is thus conceived here to be an aspect of "cosmopolitanism" which is an older term in the literature. It should be noted that "global identity" can also refer to a person's over-all identity, or sum-total personality profile, but that is not intended here.

Second, in addition to the concepts of globalism and cosmopolitanism, there are many related terms such as multiculturalism, internationalism, transnationalism, worldism, worldmindedness, and globalization in the literature. These concepts have overlapping meanings.

Third, the focus of the present article is on making a approach of global identity; yet, this will not be sharply differentiated from a general orientation or attitude towards global identity. The term identity is preferred here. Attitudes serve to foster identification with important reference groups, to express one's central values, and establish one's identity. Identity is determined by what matters to a person, what the person finds valuable and by the person's commitments, all of which are reflected by the attitude and behaviour in his life.

Fourth, the term culture needs consideration since the project is the development of a scale that is cross-culturally applicable. Although difficult to define, culture can be conceived as "a package of traditions that defines individuals and groups of individuals and an agent that shapes them in certain and predictable ways". When culture refers to national culture, then the focus is on "key issues…on which nations differ in empirically verifiable ways".

Globalization is not a new phenomenon, but the expression "globalization" is now in fashion and frequently used. For example, in PsycINFO, a search of the expression shows that it appeared in English language titles and abstracts for the first time in 1947; next 2 times in the 1970s; then 3 times in the 1980s; 199 times in the 1990s; and 4602 times in the first ten years of the 2000s.

However, what one means by globalization is somewhat diffuse. Some see globalization as a mere economic process involving the opening and crossing of borders as an aspect of economic integration. For others, globalization is a more comprehensive process affecting not only economics but also social spheres of life through increase in cross-border social, cultural and technological exchanges. For instance, Scholte describes globalization as "the rise of supraterritoriality", a process that makes the globe become "a single 'place' in its own right". In other words, "globalization is understood as a process that erodes national boundaries, integrating national economies, cultures, technologies, and governance, producing complex relations of mutual interdependence". Under conditions of globalization, "social relations become less tied to territorial frameworks". Changes in the territorial basis of identity due to globalization are also discussed by Mlinar , Larochelle, Poche, and others. Transcendence of borders - not only territorial borders but also ones relating to economy, identity, community and so on- is a unique feature of globalization. Under conditions of globalization, people around the world simultaneously access, experience and share 'global phenomena' that extend across widely dispersed locations. Time and distance are not the limiting conditions they once were, and people worldwide are capable of continuous and nearly instantaneous contact with the other. Under these conditions, it seems likely to find wide spread awareness of globalization and identification with a larger world culture. Arnett claims that globalization influences people worldwide such that they develop "a bicultural identity that links their local identity with an identity linked to the global culture". This idea is compatible with 19th century theorists such as August Comte, John Stuart Mill, Karl Marx and Anthony Giddens who have expressed optimism that humanity will eventually transcend national boundaries by moving towards a global culture and society. For instance, Jensen argues that teenagers today are acculturating to the global culture through more indirect interactions occurring in virtual reality. Others, however, argue that globalization and increased interconnectedness mediated by television, travel, internet, etc. have created counter-forces that lead to distancing of cultures and strengthening of the concept of national identity. In one of the first quantitative cross-national attitudes studies, launched by UNESCO after the World War II, it was reported that national identities prevailed over any other alternative form of loyalty. In a recent study, almost 50 years later, Norris found similar results based on the data from the World Values Survey done in periods of Psychology & Society, 2013, Vol. 5 (2), 63 - 89 66 1990-91 and 1995-97: only 2% of respondents could be classified as cosmopolitans, choosing attachment to the world as whole rather than other forms of attachment. Although the pervasive influence of local and national attachments seems apparent and the reactions of some groups to globalization may reinforce their national or religious sentiments, others adopt an open, encompassing attitude and chose to prioritize transnational networks over the national ones. Globalization promotes cosmopolitanization, which may in turn promote a nationalistic reaction. Thus, it can be expected that some people, but not all, may develop a new global identity. The

increasingly complex interplay between societal – social, historical, economic, ideological – changes and individual agency in terms of meaning making and adjustment to new realities will obviously lead to different outcomes for groups and individuals who have throughout their history developed different identities, social representations and ideologies. Thus, individual differences are expected, perhaps are certain, and an instrument to measure such differences would be useful.

HISTORY OF COSMOPOLITAN IDENTITY CONCEPTS

The word "cosmopolitan" derives from the Greek word cosmopolites, which means "citizen of the world". An inscription from the 13th century BC indicates that the Egyptian pharaoh Akhnaton "regarded himself as owing the same duties to all men, irrespective of race or nationality". However, it was Homer who first heralded the ideal of widely travelled men who are free of patriotic prejudice, and this was amplified by the pre-Socratic humanists Anaxagoras, Heraclitus, and Empedocles who argued that science and reason were cosmopolitan and thus in conflict with local, parochial beliefs. Greek legend has it that Diogenes the Cynic asserted himself to be a citizen of the world," that he did not want to be defined by rank, status, gender, local origins, language or ethnicity, but rather by universal aspirations and humanity based on the worth of reason and moral purpose. Such a cosmopolitan view became characteristic of Greek and Roman Stoicism which focussed on acting in accordance with universal reason rather than pursuing parochial ends. The Stoics sought to displace loyalty to a local city-state and its polis and bring focus on the cosmos and harmonic order for all humankind. Stoics therefore were willing to move to other places, motivated by cosmopolitanism's identification with other human beings regardless of place on earth. Cosmopolitan ideas were revived and reinvented by Enlightenment philosophers such as Kant, Rousseau, Bentham and Mill. Especially influential have been Kant's ideas of a cosmopolitan moral order for all humanity and world government.

CONCEPT OF GLOBAL IDENTITY

Today, however, there is not a uniform conceptualization of global or cosmopolitan identity. Some see it as a "consciousness of an international society or global community transcending national boundaries, without necessarily negating the importance of state, nation or domestic society". For others, it is "a willingness to engage with the other". For others again, it is the decentring of the values, attitudes and lifestyles associated with the nation-state. "Cosmopolitan identity" can refer the cultural milieus of cities, to religions, to philosophical or ideological or ethical perspectives, or to individual attitudes. Identity and responsibility are viewed as the two main aspects of cosmopolitanism, captured by the idea of being "a citizen of the world". The identity aspect indicates that a cosmopolitan is a person marked by diverse cultural influences, which in the past could result in praise but also in condemnation. Thus, cosmopolitan people can be identified as well travelled, respected, and sophisticated people with much knowledge of the

world, contrasted with the provincial. Conversely, cosmopolitans can also be identified as strangers to society, rootless people with few attachments to any community. The negative view of the cosmopolitan is usually widespread in nationalist movements. For instance, cosmopolitans were the target of xenophobia, were seen as disloyal to the nation and were associated with Jews or Bolsheviks in Nazi Germany. The responsibility aspect directs individual outwards from local obligations, and emphasises obligations to distant others. When operationalized as an attitude, cosmopolitanism often has been conceptualized in terms of identification with a broad, global culture and with interest in aspects of life outside of one's own community. Generally speaking, four interpretations of the concept have been developed in the social sciences are as under.

- The first Cosmopolitanism is seen as the extent to which one is oriented, not toward the local community, but toward a larger context, thus defining a dimension called rural-urban or local-nonlocal.
- Second concept was cosmopolitans are described as citizens of the world, with strong attachment to global community, beyond one's nation or culture.
- A third view applies the concept as an appreciation and understanding of contexts and cultures beyond one's own. For instance, Merton (1957) described the cosmopolitan type as a person who has some local ties but is oriented significantly to the world outside the local community and sees him or herself as an integral part the wider world, an ecumenical person. The localite is a person strictly parochial, preoccupied with local problems and without any interest in the national and international scene.
- Fourth, cosmopolitanism has been viewed as an attitude of tolerance toward other people, their ideas and their cultures.

SOCIAL REPRESENTATIONS AND SOCIAL IDENTITY

Chryssochoou (2005) argues that new sociohistorical conditions under globalization "demand that people review the way they see the world and as a consequence the way they define themselves". Such argument is consistent with Social Representations Theory, in that social representations are generated in social interactions, refer to social phenomena, and serve social functions for the group that evolves and shares the representations. Social representations function as specific ways of understanding and communicating – as mode of reality and of common sense. Social representations are ideas, thoughts, images, beliefs and knowledge which are shared by a group: consensual universes of thought which are socially created and socially communicated to form part of a 'common consciousness'. Thus, merely by sharing social representations, people come to feel a common identity since they have a common 'world-view'. As globalization creates new sociohistorical conditions in which people across borders have more and more contact with each other, are exposed to the same global phenomena, and interactively

and simultaneously share knowledge and culture around the world, then more and more people may come to share similar world-views. Globalization, thus, can be seen as a driving force of social representations, spreading them across borders, making people from different cultures become more similar in perceptions and cognitions, and the emotions they constellate. For instance, human rights are seen to arise from shared social representations that have spread over much of the world. Social Identity Theory posits that we have a tendency to categorize ourselves by in-groups, even if based on arbitrary criteria, Social categorization leads to social comparison processes of comparing in-group with out-groups, which leads to motivations to achieve positive group distinctiveness, which in turn may lead to enhancing our in-group's image, prestige, or resources by derogating or discriminating against out groups. In the contexts of globalization, Social Identity Theory introduces immense complexity of in-group and out-group options. On one hand, as globalization makes people aware of existence of the psychologically different other, the other might make an out-group that provides distinctiveness for the corresponding in-group; hence globalization increases national attachment and ethnic pride. On the other hand, globalization opens a wide range of options for in-groups, even groups that are geographically dispersed, allowing almost infinite ways of identification with each other. Social Identity Theory argues that one has as many social identities as there are groups to which one feels attached

Globalization has affected the entire human aspects like social, economical, cultural and Psychological. Psychological Impact of Globalization: The most significant psychological consequence of globalization is that it transforms one's identity: in terms of how people think about themselves in relation to the social environment. According to Jeffrey Arnett (2002), there are **four major issues related to identity**, which develop due to globalization.

- **The first** is the development of a bicultural identity or perhaps a hybrid identity, which means that part of one's identity is rooted in the local culture while another part stems from an awareness of one's relation to the global world. The development of global identities is no longer just a part of immigrants and ethnic minorities. People today especially the young develop an identity that gives them a sense of belonging to a worldwide culture, which includes an awareness of events, practices, styles and information that are a part of the global culture. Media such as television and especially the Internet, which allows for instant communication with any place in the world, play an important part in developing a global identity. Yet, along with this new global identity people continue to retain and develop their local identity for daily interactions with their family, friends and community. A good example of bicultural identity is among the educated youth in India who despite being integrated into the global fast paced technological world, may continue to have deep rooted traditional Indian values with respect to their personal lives and choices such as preference for an arranged marriage, caring for parents in their old age. Although developing a

bicultural identity means that a local identity is retained alongside a global identity, there is no doubt that local cultures are being modified by globalization. As traditional cultural practices and beliefs change, a bicultural or a hybrid multicultural identity likely develops to include the elements of the native, local and global culture. This is especially true with immigrants.

- **The second** issue is identity confusion, which individuals from non-western cultures experience as a response to globalization. While people may adapt to changes and develop bicultural or hybrid, multicultural identities, some may find it difficult to adapt to rapid changes. The ways of the global culture may seem out of reach, too foreign, or even undermining their own cultural values and beliefs. Instead of becoming bicultural, they may feel isolated and excluded from both their local culture and the global culture, truly belonging to neither. The terms delocalization and dis-placement have been used to describe these processes. For some young people, however, delocalization may result in an acute sense of alienation and impermanence as they grow up with a lack of cultural certainty, a lack of clear guidelines for how life is to be lived and how to interpret their experience. Identity confusion among young people may be reflected in problems such as depression, suicide, and substance use. A variety of cultures have experienced a sharp increase in suicide and substance use among their young people since their rapid move toward joining the global culture.
- **The third** change brought about by globalization is the growth of the self-selected culture, which means people choose to form groups with like-minded persons who wish to have an identity that is untainted by the global culture and its values. The values of the global culture, which are based on individualism, free market economics, and democracy and include freedom, of choice, individual rights, openness to change, and tolerance of differences are part of "western values." For most people worldwide, what the global culture has to offer is appealing. One of the most vehement criticisms of globalization is that it threatens to create one homogeneous worldwide culture in which all children grow up wanting to be like the latest pop music star, eat Big Macs, vacation at Disney World, and wear blue jeans, and Nikes. This outcome is unlikely since most people will develop a bicultural identity that includes a local identity along with their global identity. Besides, while most young people may jump with accept globalization and its changes, there will e other who will remain out of it by joining a self-selected culture of fellow dissenters. Such groups can have a religious basis, which can result in fundamentalism or espouse clear non-religious anti-global views.
- **The fourth** consequence of globalization is the spread of emerging adulthood. The timing of transitions to adult roles such as work, marriage and parenthood are occurring at later stages in most parts of the world as the need for preparing for jobs in an economy that is

highly technological and information based is slowly extending from the late teens to the mid-twenties. Additionally, as the traditional hierarchies of authority weaken and break down under the pressure of globalization, the youth are forced to develop control over their own lives including marriage and parenthood. The spread of emerging adulthood is related to issues of identity. Where a period of emerging adulthood is present, young people have a longer period for identity explorations in love and work before they commit themselves to long-term choices. By experiencing different love relationships, different educational possibilities, and different jobs, they learn more about themselves and they clarify their preferences and abilities. Emerging adulthood is possible only in societies where economic development is high enough that the labour of young people is not urgently needed. They are allowed to spend their late teens and early to mid-twenties exploring possibilities for self development because there is no pressing need for them to contribute to the economic well-being of their families (Arnett, 2000). For young people in developing countries, emerging adulthood exists only for the wealthier segment of society, mainly in urban areas, whereas the rural poor have no emerging adulthood and may even have no adolescence because they begin adult-like work at an early age and begin marriage and parenthood relatively early. Young people who are poor and/or live in rural areas are more likely to suffer from what Amartya Sen (1999) has called the "unfreedoms" of poverty, lack of education, and restricted, economic opportunities. Social scientists observe, that the lives of middleclass youth in India, South East Asia, and Europe have more in common with each other than they do with those of poor youth in their own countries.

To sum up, globalization appears to be a significant force in the psychological development of the people of the 21st century. Globalization has been going on in some form or another for centuries: Cultures have long influenced each other through trade, migration, and war. As a consequence of globalization, the challenges of creating a viable identity are perhaps greater than they have been in the past. According to Giddens (2000), "when globalization alters and erodes traditional ways, identity "has to be created and recreated on a more active basis than before". Identity is less influenced by prescribed social roles and based more on individual choices, on decisions that each person makes about what values to embrace and what paths to pursue in love and work. Some people react to this responsibility with identity confusion or seek refuge in a self selected culture that offers more structure and takes over some decisions.

References:

Arnett, J. J. (2002). The psychology of globalization. American Psychologist, 57, 774-783. Augoustinos, M. (1998). Social representations and ideology: Towards the study of ideological

representations. In U. Flick (Ed.). The psychology of the social (pp. 156- 169). UK: Cambridge University Press.

Brinkmann, S. (2008). Identity as self-interpretation. Theory and Psychology, 18, 404-422. Broad, R., & Heckscher, Z. (2003). Before Seattle: The historical roots of the current movement against corporate-led globalisation. Third World Quarterly, 24, 713-728.

Brown, R. (2002). Intergroup relations. In M. Hewstone & W. Stroebe (Eds.), Introduction to social psychology (pp. 479-515). Oxford:

Blackwell. Buchan, N. R., Brewer, M. B., Grimalda, G., Wilson, R. K., Fatas, E., & Foddy, M. (2012). Global Psychology & Society, 2013, Vol. 5 (2), 63 - 89 86 social identity and global cooperation. Psychological Science, 22, 821-828.

Hermans, H. J. M. & Dimaggio, G. (2007). Self, identity, and globalization in times of uncertainty: A dialogical analysis. Review of General Psychology, 11, 31-61.

Psychology & Society, 2013, Vol. 5 (2), 63 - 89 67

'અશ્વમેધ' નાટકમાં પુરાકલ્પનનો વિનિયોગ

ડૉ. પ્રવીણ રથવી
ગુજરાતી વિભાગ

પુરાકલ્પન સાથે પુરાણકથાનો સંદર્ભ વિશેષ રીતે જોડાયેલો છે. જગતની મોટા ભાગની સંસ્કૃતિને પુરાણકથાઓનો વારસો મળ્યો છે. આ કથાઓમાં અદ્ભુત અને અલૌકિક ચમત્કારોની કથાઓ છે. આ કથાવિશ્વમાં રહસ્યના અનેક તાણાવાણા જોડાયેલા છે, જેને બુદ્ધિથી સમજી શકાય એમ નથી. આવી પૌરાણિક સામગ્રી દરેક સમયમાં સર્જકો માટે એક મહત્ત્વનું આધારબિંદુ રહી છે. આ પૌરાણિક કથાઓને વર્તમાન પરિપ્રેક્ષ્યમાં, સાથે જોડીને સર્જકોએ આધુનિક સંદર્ભોને કલાત્મક રૂપ આપવાની મથામણ કરી છે.

ચિનુ મોદી એક સિદ્ધહસ્ત નાટ્યકાર છે. નાટકમાં તેમનું વલણ પ્રયોગશીલ નાટ્યકારનું રહ્યું છે. નાટક અને એકાંકીમાં તેમણે પુરાકલ્પનનો વિનિયોગ કર્યો છે. 'અશ્વમેધ' પણ પુરાણકથા ઉપર આધારિત નાટક છે. આ નાટકના આરંભે નાટ્યકારે એક પુરાણકથાનો નિર્દેશ કર્યો છે. 'પુરાણકથાઓમાં એવો ઉલ્લેખ છે કે અશ્વમેધ યજ્ઞ કરનાર રાજવીની રાણી (એકથી વિશેષમાં પટરાણી) સાથે, એક વર્ષના પરિભ્રમણ બાદ પાછા ફરેલા અશ્વનો સમ્યકયોગ (મૈથુનવિધિ) થવો અનિવાર્ય છે.' આ કથાઘટકને લઈને તેમણે 'અશ્વમેધ' નાટકની રચના કરી છે. આ પુરાણકથાના સંદર્ભમાં લેખક કથાને જે રીતે વિકસાવવા માગે છે એમાં લેખકે જણાવેલી આ બાબત પણ અત્યંત અગત્યની છે. જાતીય વૃત્તિ નિયતિકૃતનિયમરહિતા છે – એ સત્યને આંખથી અળગું કરવા જેવું નથી.

'અશ્વમેધ' નાટકમાં નાટ્યકારે આ કથાઘટકનો ઉપયોગોકરીને ત્રણ અંકનું એક ઉત્તમ નાટક સર્જ્યું છે. નાટક શરૂ થાય છે એક ગીતથી, જેના શબ્દો છે : 'મન માણસનું એવું, જેનો કોઈ ન સમજે ભેદ, વહાલા, કોઈ ન સમજે ભેદ.' આ ગીત સમગ્ર નાટકમાં પડઘાયા કરે છે. માનવમનની અકળ ગતિનો પાર કોઈ પામી શક્યું નથી એવું લેખકનું દર્શન નાટકમાં વ્યક્ત થતું રહે છે. જાતીય વૃત્તિના સંદર્ભમાં માનવમનને સમજવું એક કોયડારૂપ કામ છે. આ નાટકની નાયિકા મોહિની સમગ્ર નાટકનું કેન્દ્રરૂપ પાત્ર છે, જે વિચિત્રસેન રાજાની પટરાણી છે. મોહિની નાટકના આરંભે વિચિત્રસેન રાજાને ચક્રવર્તી થવા પ્રેરે છે. મોહિનીને રાજા ચક્રવતરૂ્ર બને એનો જેટલો અભિલાષ છે એથી વધારે અભિલાષ અશ્વ સાથેના સમ્યકયોગનો છે. રાજા અશ્વમેધ આદરવા તૈયાર થાય છે, જેમાં અશ્વની પસંદગી મોહિની પોતે કરશે એવું જણાવે છે. પ્રથમ દૃશ્યના અંતે મોહિની કહે છે : 'અમે પણ ખૂબ ઉત્તેજિત છીએ... આતુર છીએ... અશ્વને... નહીં... નહીં, ક્ષમા કરજો, મહારાજ, અશ્વને નહીં, આપને મળવા...' આ સંવાદમાં મોહિનીની ભીતર જે મનોરથ છે તે વ્યક્ત થઈ જાય છે. નાટક પણ પછી એ દિશામાં જ ગતિ કરે છે.

બીજા દૃશ્યથી અશ્વની પસંદગી શરૂ થઈ જાય છે, જેમાં મોહિનીની સામે સાત અશ્વ લાવવામાં આવે છે. આ અશ્વની પસંદગીમાં પણ મોહિનીનું ભીતરનું વિશ્વ ખૂલતું જાય છે. આખરે બીજક નામના અશ્વને પસંદ કરવામાં આવે

છે. ત્રીજા દશ્યમાં અશ્વસ્નાનવિધિ છે, જેમાં એ બીજકનો સ્પર્શ પામે છે. બીજક સાથેની આ વિધિ દરમિયાન રાણી પોતાના વક્ષઃસ્થળનો સ્પર્શ કરાવે છે. રાણીની આ ચેષ્ટાથી અશ્વ પ્રત્યેની તેની આસક્તિ અને તેને પામવા માટેની ઝંખના ઉપરથી પડદો ઊંચકાઈ જાય છે.

બીજા અંકના પહેલા દશ્યમાં અશ્વની ગતિ અને સૈનિકોનસ મનોસ્થિતિનો લેખકે ચિતાર આપ્યો છે. બીજા દશ્યમાં મોહિનીના મનમાં રહેલી અશ્વ પ્રત્યેની કામના ચિત્રકાર સાથેના સંવાદમાંમાંથી પ્રગટ થાય છે. ત્રીજા દશ્યમાં મોહિની અને એની સખી અનામિકા વચ્ચેનો સંવાદ છે. એ સંવાદમાં મોહિની પોતાની તરુણાવસ્થાની યાદોને વાગોળે છે, જેમાં અશ્વસવારી વખતે તેને જે રતિસુખનો અનુભવ થયો હતો તે બાબત યાદ કરે છે, પરંતુ આ અનુભવ સાથે એક કડવી યાદ જોડાયેલી છે. કારણ કે, આ અનુભવ જ્યારે એણે મકરધ્વજને કહ્યો હતો ત્યારે મકરધ્વજે તેજસ નામના એ અશ્વની હત્યા કરી હતી. આ તેજસ સાથેનો અનુભવ એના ચિત્તમાં અકબંધ છે એવું સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે.

ત્રીજા અંકમાં રાજા વિચિત્રસેન રાણીની હરકતોને ઓળખી ગયો હોય એવું લાગે છે. ત્રીજા અંકના ત્રીજા દશ્યમાં અશ્વને જોયા પછી મોહિનીનો મોહભંગ થાય છે. તે કહે છે : 'અરે ! આ કયો અશ્વ છે ? નથી, આ અમારો બીજક નથી. આ તો ગળેલાં ગાત્રવાળો – ક્ષણેક્ષણે અંગે ભયથી કંપતો – ફિક્કો-જિર્ણ-જર્જર થઈ ગયેલો કોઈ શ્રમિત અશ્વ લાગે છે – જાણે વિચિત્રસેન અશ્વ થઈને અવતર્યા ન હોય – (બીજકની પાસે જઈ) તું બીજક છે ? તું ? ક્યાં છે એ માર્દવભરી ચાલ ? ક્યાં છે એ શક્તિના સ્રોત જેવી હેષા ? ના, ના, તું બીજક ન હોઈ શકે – છળ. કોઈએ કર્યું છે છળ...'

નાટકના અંતે તો અશ્વ અને વિચિત્રસેન વચ્ચે પતિની તલવારથી આત્મહત્યા કરી લેતી રાણી મોહિની છે. આમ, એક કરુણ દશ્ય સાથે નાટક પૂર્ણ થાય છે. નાટકના અંતે 'મન માણસનું' ગીત છે. આરંભથી લઈ અંત સુધી માણસના મનની વાત રજૂ થઈ છે. અશ્વમેધ યજ્ઞનું પુરાકલ્પન લઈને લેખકે એક ઉત્તમ નાટકની રચના કરી છે. અશ્વ પ્રત્યેની મોહિનીની કામનાનું લેખક આધુનિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં ઉત્તમ રીતે અર્થઘટન કર્યું છે. જાતીય વૃત્તિ અંગેની વિકૃતિનું વરવું દર્શન આપણે સમાજમાં ઘણી વાર જોઈએ છીએ. બ્લ્યૂ ફિલ્મોમાં દર્શાવાતાં આવાં અવાસ્તવિક દશ્યોથી પણ એ વિકૃતિને બહેકવાની તક મળી છે. નાટકના આરંભે મૂકાયેલું ગીત 'મન માણસનું એવું, જેનો કોઈ ન સમજે ભેદ, વહાલા' ગીત નાટકનો સાર છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી. નાટકની નાયિકા મોહિનીની આ કામના ભલે વિકૃતિ ગણાય, પરંતુ આવી કામના માનવમનમાં જન્મવી અસંભવ નથી. જાતીય વૃત્તિ અંગે આપણા સમાજમાં મુક્તતા ઓછી છે. આવા સમયે માણસના મનમાં આ બાબત સતત ચાલતી રહે છે. આથી જ આ નાટક વિશે વિવેચક સતીશ વ્યાસે નોંધેલી આ વાત સાથે સહમત થવું યોગ્ય ગણાશે : ''અશ્વને અહીં પ્રતીક તરીકે લેવાની લેશમાત્ર આવશ્યકતા નથી.''

સમગ્ર નાટકમાં મોહિનીના મનને ઉજાગર કરવાનો લેખકે ઉત્તમ પ્રયત્ન કર્યો છે. મોહિનીનું પ્રત્યેક પગલું અશ્વને પામવા માટેનું છે. જો કે, લેખકે થોડી મુખરતાથી આ વાત રજૂ કરી છે. પરંતુ કદાચ કામાગ્નિની પ્રબળતા સામે

દુનિયાદારીનું ડહાપણ બળી જાય છે, એ સત્યને પ્રગટ કરવા માટે લેખકે આટલી મુખરતાનો આશ્રય લીધો હોય એવું બનવા સંભવ છે. નીચેના કેટલાક સંવાદોમાં લેખકે મોહિનીના ભીતરની હલચલને આબાદ રીતે પકડી છે :

મોહિની : અશ્વમેધ... અશ્વ... હણહણતો અશ્વ... તેજીલો, માર્દવભર્યો અશ્વ... પ્રાણનાથ, અશ્વમેધ થશે એ આપના શબ્દોથી અમે (હાથ બતાવી) કેવો રોમાંચ અનુભવીએ છીએ – એ જોયું ?

નાયિકાના મનમાં જન્મેલી આ વાસના કેટલી પીડાકારક છે એ લેખકે વિશેષ રીતે તાટસ્થ્યપૂર્વક બતાવ્યું છે. મોહિનીના પાત્રને અહીં મનોવિજ્ઞાનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં સમજવાની જરૂર છે. અશ્વમેધનું પુરાકલ્પન આપણને એ સંદર્ભમાં જુદું લાગે છે. માનવમનની ભીતર કશું જ અસંભવ નથી એ વાત જ્યાં સુધી ન સમજાય ત્યાં સુધી આ નાટક પામી શકાય એમ નથી. જાતીયતા અંગેનો ફ્રોઈડનો મત થયા પછી જાતીયતા વિશેની માન્યતાઓમાં ખૂબ પરિવર્તન થયાં. આ નાટકમાં નાયિકાનું પાત્ર આપણને વિકૃત લાગે, પરંતુ સતીશ વ્યાસે નોંધ્યું છે તે પ્રમાણે વાને જોઈએ તો – ‘‘અસંભવિત એવી શક્યતાઓ સાથે કલાકારો ઘણી વાર કામ પાડતા હોય છે, ને ક્યાંક તો આવા વિરલ વૃત્તિવાળા માણસો હોવાના જ. જેમ કેટલાક પુરુષોના પ્રાણીઓ સાથેના અકુદરતી(?) એવા સંબંધો શક્ય છે એમ સ્ત્રીના પણ એવા સંબંધો શક્ય હોય.’’

આ નાટકમાં મોહિનીને રાજા વિશ્વવિજેતા બને એમાં લેશમાત્ર રસ નથી. એનો રસ તો અશ્વ છે. એની આવી કામના એના પાત્રને ઘણું જુદું પાડી આપે છે. ચિત્તમાં ચાલતો આ અશ્વ પ્રત્યેનો કામજ્વર સમગ્ર નાટકનું ચાલકબળ છે. માનસિક લીલાને રંગભૂમિ ઉપર જીવંત કરવાનું કામ મુશ્કેલ હોય છે. આવી ભીતરના ભેદની વાત રજૂ કરવા લેખકે અહીં જે વિવિધ પ્રયુક્તિઓનો આશ્રય લીધો છે તે ઉત્તમ છે. આ નાટક રંગભૂમિને અનુકૂળ રહી શક્યું છે. લેખકે અશ્વ સાથેના પ્રસંગોના આલેખનમાં અને એ રીતે એની ભજવણીની સ્થિતિને ઔચિત્યભાન સાથે રજૂ કરી છે.

‘અશ્વમેધ’ નાટકમાં લેખકે સમૃદ્ધ રીતે પ્રસંગોનું આયોજન કર્યું છે. જો કે, ખુલ્લાપણું પણ ઘણું છે. નાટકની મુખરતાને ઓછી કરવા માટે લેખક વિવિધ પ્રયુક્તિઓનો આશ્રય લઈ શક્યા હોત. પુરાકલ્પનને આધુનિક સંદર્ભો સાથે જોડી કામ પાર પાડવાનું વલણ અહીં સફળ થયેલું દેખાશે. અશ્વમેધ યજ્ઞ સાથે જોડાયેલી મહત્ત્વની બાબત વિશ્વવિજેતા બનવાની છે. માનવ વિશ્વવિજેતા બની શકે છે પણ પોતાના મનને હરાવી નથી શકતો એ વાત પણ આ નાટકમાં રજૂ થયેલી દેખાય છે. મોહિની કે રાજા વિચિત્રસેન બેમાંથી કોઈ પણ અહીં પોતાના મનને વશ કરી શક્યાં નથી.

સમગ્ર નાટકને લેખકે રંગભૂમિને અનુકૂળ રાખ્યું છે. નાટકના સંવાદોમાં વાચિક અભિનયની ઘણી બધી શક્યતાઓ પડેલી છે. મોહિનીનો અશ્વ પ્રત્યેનો લગાવ અહીં એના કાકુઓમાંથી લેખકે ઉત્તમ રીતે રજૂ કરાવ્યો છે. પાત્રની મનોસ્થિતિ પ્રમાણેની ભાષા આ નાટકમાં વિશેષ રીતે પ્રગટ થયેલી દેખાય છે. મોહિનીના એવા રંગીન સંવાદો નાટકને રંગીન બનાવે છે. નાટક પ્રેક્ષકને અંત સુધી જકડી રાખે છે એમાં આ સંવાદોનું બળ ખૂબ મોટી ભૂમિકા ભજવે છે. નાટકની મંચનક્ષમતા પણ ઉત્તમ છે. આ નાટક સફળતાથી ભજવી શકાય એવું છે.

આ કરુણ નાટક છે. નાટકના અંતે મોહિનીની આત્મહત્યા નાટકને કરુણતા તરફ લઈ જાય છે. મોહિનીને જે મનોસ્થિતિમાંથી પસાર થવું પડે છે તે પણ એક કરુણતા જ છે. તેનું મન જે ઈચ્છે છે તે તેને મળી શકે એમ છે અને છતાં જે પ્રકારે તેણે પોતાની જાતને પ્રગટ થવા દીધા વિના જે પામવાનું છે તે ઘેરો કરુણ ઊભો કરે છે. 'અશ્વમેધ' નાટક ગુજરાતી સાહિત્યનું એક ઉત્તમ નાટક છે. પુરાકલ્પનનો એક સફળ વિનિયોગ આ નાટકમાં થયેલ જોવા મળે છે.

સંદર્ભગ્રંથો :

૧. મોદી, ચિનુ, અશ્વમેધ, રન્નાદે પ્રકાશન, પ્રથમ આવૃત્તિ, ૧૯૮૬

૨. પટેલ, પ્રમોદકુમાર, કળા, સાહિત્ય અને વિવેચન, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, પ્રથમ આવૃત્તિ, ૨૦૦૦

૩. વ્યાસ, સતીશ, ગુજરાતી નાટક, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, પ્રથમ આવૃત્તિ, ૨૦૦૯

આધુનિક સંસ્કૃત સાહિત્યમાં ગરબા : એક અધ્યયન

ડૉ. નેહલ પંડ્યા
સંસ્કૃત વિભાગ

ભારતીય સંસ્કૃતિ આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિ છે. આ સંસ્કૃતિ વ્યક્તિના જીવનનાં સર્વ પાસાંને ભૌતિક રીતે વિકસાવીને ધીરે ધીરે આત્માની કેળવણી તરફ લઈ જાય છે, તેથી આ કેળવણી સર્વાંગી વિકાસની કેળવણી છે. સંસ્કૃત ભાષાના સર્વાંગી વિકાસ માટે વેદો, ઉપનિષદો, રામાયણ, શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતા વગેરે ઉત્તમોત્તમ ગ્રન્થો મળે છે. સંસ્કૃતના પ્રચાર અને પ્રસાર માટે સંસ્કૃત અનુરાગી અને વિદ્વાનો પણ અત્યંત કાર્યરત રહ્યા છે, જેમાં સંસ્કૃત વિદ્વાનો દ્વારા લખાયેલ અનેક વિવિધ આયામો રચાયા. સંસ્કૃતના આધુનિક આયામોમાં 'मण्डलगान' એટલે કે ગરબો પણ એક પ્રકાર છે.

'मण्डलगान' અર્થાત્, 'ગરબો' એ ગુજરાતનો પ્રદેશ વિષયક પ્રકાર છે. 'गर्भदीप' ઉપરથી 'ગરબો' એવો શબ્દ ઉતરી આવ્યો છે. માટીની કાણાવાળી કુલડી (નાની માટલી)ની અંદર દીવડો પ્રગટાવીને તેની આજુબાજુ ગોળાકારે ફરતાં ફરતાં નૃત્ય સાથેના ગીતને 'ગરબો' કહે છે, જેમાં મુખ્યત્વે માતાજીના ગરબા અને કૃષ્ણભક્તિની ગરબીનો સમાવેશ થાય છે.

વિવિધ પુરાણો અને કાવ્યોના વિપુલ સર્જન બાદ સંસ્કૃતનો વિકાસ જાણે કે રોકાઈ ગયો હતો, જે સ્વાતંત્ર્યોત્તર ભારતની દશાબ્દીઓમાં ક્રમશઃ ફરીથી આશ્ચર્યજનક રીતે પગદંડી જમાવી રહ્યો હોય તેવું માલૂમ પડે છે. જીવનનું કોઈ ક્ષેત્ર બાકી રહ્યું નથી કે જેનો પરિવેશ સંસ્કૃત સાહિત્યએ ધારણ કર્યો ન હોય. સંસ્કૃત ગઝલ, લઘુકથાઓ, કાવ્યો અને તેના પ્રકારો, કવ્વાલી, હાઇકુ વગેરે વિવિધ પદ્ય-ગદ્ય સાહિત્યરૂપો સંસ્કૃત સાહિત્યમાં કંડારાયાં છે.

માતાજીના ગરબા ખાસ કરીને બહેનો ગાય છે અને રાસ રમે છે. મોટે ભાગે ગરબા બેસીને પણ ગવાય છે. કૃષ્ણભક્તિથી રચાયેલ રચનાને 'ગરબી' કહે છે. પુરુષો અને સ્ત્રીઓ દ્વારા સાથે સાથે રમાતાં અને ગવાતાં ગીતો ગરબી છે.

આધુનિક સંસ્કૃત ગરબાના સર્જનમાં ડૉ. ઉમાબેન દેશપાંડે, અરુણોદય જાની, મણિશંકર ઉપાધ્યાય વગેરેએ યથાયોગ્ય યોગદાન આપેલ છે. 'संस्कृत मण्डलगानानि' નામના પુસ્તકમાં આ બધા સંસ્કૃત ગરબાઓનો સંગ્રહ થયેલો છે, જેમાં મુખ્યત્વે ડૉ. પ્રદ્યુમ્ન શુક્લા, ડૉ. અરુણોદય જાની, શ્રી બદરીનાથ શાસ્ત્રી, શ્રી મણિશંકર ઉપાધ્યાય, ડૉ. જયનારાયણ પાઠક, ડૉ. ગૌતમ પટેલ, શ્રી ઘનશ્યામ ત્રિવેદી, ડૉ. ઉમા દેશપાન્ડે વગેરેનું પ્રશસ્ય પ્રદાન રહેલું છે.

મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટીના સંસ્કૃત વિભાગનાં અધ્યક્ષ એવાં ડૉ. ઉમા દેશપાન્ડે વડોદરાના રહેવાસી છે, જેઓ સંસ્કૃતમાં ગરબા રચે છે તેમજ નવરાત્રિના સમયે સંસ્કૃત ગરબાઓ ગવરાવે પણ છે. તેમનો ગરબા જોઈએ તો –

नमामो मातरम्

भावपूर्णमान से चित्तं विनीतम्...

अस्माकं लीनं मातरि रे...

मुहुर्मुहुनमामो मातरं रं...

(રાગ : ચપટી ભરી ચોખા ને ઘીનો છે દીવડો...)

આદ્યશક્તિ જગદંબાનાં વિવિધ સ્વરૂપો અને શક્તિ પ્રત્યે ભક્તિભાવના વ્યક્ત કરતો આ સંસ્કૃતનો નાનકડો પણ સુંદર ગરબો છે.

આ ગરબાનો ભાવાર્થ છે કે કવયિત્રી મા ભગવતીને નિવેદન કરે છે કે અમારા ભક્તિભાવપૂર્ણ માનસ અને ચિત્તથી તને વારંવાર વંદન કરીએ છીએ.

हो बालिका, दारुणे संसार बहुदुस्तारे

अम्बिका करुणा सारा

ननु वन्दनीया दुर्गा ॥

અહીં સરળ શબ્દો, સ્તુતિશૃંગાર, સાથે સાથે ગેયતત્ત્વ ભળતાં નૃત્યનો લય સર્જાય છે.

ડૉ. ગૌતમ પટેલ રચિત ગરબાઓ જોઈએ તો –

हे भारत देशोस्ति सर्वकार्य साधको रे लोल

सर्व देश विदेश स्थापितो रे लोल

महात्मा गांधी द्वारा संवर्धितो रे लोल ॥

तेन सत्यं परं प्रकाशीतो रे लोल ॥ भारत

(રાગ : મારી શેરીએથી કાનકુંવર આવતા રે લોલ...)

ભારત દેશ પ્રત્યે અને તેના મહાન નેતાઓ પ્રત્યે આદરભાવ વ્યક્ત કરતો રાષ્ટ્રીય ભાવનાથી ભર્યો ભર્યો આ ગરબો છે, જેમાં ભારતદેશ, સર્વ પ્રકારના રાજનૈતિક, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક એકતા ધરાવતો અને એવાં ઉત્તમ કાર્યોને સાધનારો દેશ છે એમ કહેવાયું છે.

ડૉ.ગૌતમ પટેલ દ્વારા રચાયેલા અન્ય ગરબા પર દૃષ્ટિપાત કરીએ :

समत्वम् आराधनं अच्युतस्य

एकत्वम् अस्ति संस्कृतेः लक्षणम्

एकत्वं मनसि भावय रे... एकत्वम्

गुर्जर – देशे एकता हि मूल्यम्

एकतां हृदि धारय रे... एकत्वम्

(રાગ : ચપટી ભરી ચોખા ને ઘીનો છે દીવડો...)

ગુજરાત ગૌરવ દિવસ, તા. ૧.૫.૨૦૦૩ના મહોત્સવ નિમિત્તે લખાયેલો અભિનવ ગરબો છે. ભારતીય સંસ્કૃતિમાં રહેલ એકતા, જ્ઞાનપિપાસા, માનવતા, ધર્મપ્રીતિ, સમતા, શાંતિ, ગુણસાધના, નમ્રતા વગેરે ઉદાત્ત ભાવોને કવિએ આ ગરબામાં ઉતાર્યાં છે.

શ્રી ઘનશ્યામ ત્રિવેદી દ્વારા રચાયેલ ગરબો જોઈએ તો –

स्पष्टं स्पष्टं कथयतु रे માં જસમા ઓડણના રૂપસૌન્દર્યથી આકર્ષિત થઈ તેને મહારાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહ પોતાની પટરાણી બનાવવા ઈચ્છે છે તેનું આલેખન છે. આ અંગે બન્નેની વચ્ચે થયેલા પ્રેમભર્યા સંવાદને વ્યક્ત કરતા વિખ્યાત ગુજરાતી ગરબાનો સંસ્કૃતમાંનો આ સુંદર અનુવાદ છે.

સિદ્ધરાજ જસમાને જ્યારે પૂછે છે કે હે ગોરી, તમે કયા દેશનાં નિવાસી છો, આટલું સુંદર રૂપ તમને કોણે આપ્યું ? હું પ્રથમ દૃષ્ટિથી જ વિંધાઈ ગયો છું અને તમને મારી પટરાણી બનાવવા માગું છું. ત્યારે પ્રત્યુત્તર આપતાં જસમા જણાવે છે કે હું મેવાડની રહેવાસી છું, હું પરિણિતા છું, મારા પતિનું નું નામ ત્રિકમ છે અને તેના ઘરની હું ગૃહિણી છું. મને તમારી બનાવવાનાં સપનાં ના જોશો :

सिद्धराज – त्वं किं देशस्य निवासिनी रे

स्पष्टं स्पष्टं कथयतु रे।

जसमा – उहं मेवाडस्य निवासिनी रे

स्पष्टं स्पष्टं श्रुणोनु रे।

બદરીનાથ શાસ્ત્રી રચિત ગરબાઓ નું સર્જન જોઈએ તો – मम चितं सदा स्मरतात्, तीरं स्मरामि, त्वं मया वारितोऽसि, वन्दन्ते यामखिल सुमनसो, श्रय नन्दकुमारम्, सर्वदैव गोपालबाल भारतं सर्वदैव शून्य भवेत्, या दिविजैः संपूजिता, परिचैया परिचेया વગેરે તેમની મુખ્ય ગરબારચનાઓ છે. પ્રસ્તુત મણ્ડલગાન ત્રણ તાલીમાં ગાઈ શકાય અને કહેવામાં આવ્યુ છે કે જો ભારતમાંથી સંસ્કૃત ભાષા અદશ્ય થઈ જાય તો ભારતની કેવી દુર્દશા થાય, કેવી વૈદિકસંસ્કારશૂન્યતા વ્યાપી જાય અને વિદેશી ભૌતિકતાપ્રધાન સભ્યતાનું બળ સર્વત્ર ફેલાઈ જાય. સંસ્કૃત ભાષાના અભાવમાં શું શું થઈ જાય એના નકારાત્મક મુદ્દા ઊભા કરીને ભારતમાં સંસ્કૃત ભાષા-સાહિત્યનું વાસ્તવ, એનું અમાપ માહાત્મ્ય નિરૂપિત કર્યું છે.

શ્રી બદરીનારાયણ શાસ્ત્રી દ્વારા રચાયેલ આ અદ્‌ભુત ગરબામાં ભારતદેશ અને તેમાં પણ સંસ્કૃત ભાષાના મહત્ત્વનું ગુણગાન ગાવામાં આવેલ છે, જેમકે –

भारतं सर्वदैव शून्यं भवेत्

भारतं सर्वदैव शून्य भवेत्

भाषा तदीया संस्कृतं न चेत्

धर्मेण हीनं विलीन संस्कृतिप्रभं

पाशवीं विगर्हितां वृतिं श्रेयत्

भाषा तदीया –

આવા જ ગરબાનું સર્જન અમદાવાદમાં આવેલ વેદ વિજ્ઞાન અકાદમીના ડાયરેક્ટર ડૉ. પ્રજ્ઞા જોષીએ અનેકવિધ રીતે કરેલું છે. ઉદાહરણાર્થે –

हे भारतदेशोऽस्ति तत्त्वज्ञानदायको रे लोल

ब्रह्मसूत्रैर्बह्मणः प्रकाशको रे लोल ।

हे... शंकराचार्यः अस्माकं विभूषणं रे लोल ॥

ભારતભૂમિમાં થઈ ગયેલા દાર્શનિકો શંકરાચાર્ય વગેરેના સગુણ-નિર્ગુણ બ્રહ્મ તત્ત્વજ્ઞાનને કવયિત્રીએ સાદી, સરળ અને બાનીમાં લયબદ્ધ રીતે ગરબામાં રજૂ કરેલ છે.

આવા જ પ્રકારની અન્ય ગરબાની રચના સંસ્કૃતના વિદ્વાન ઋષિરાજ અગ્નિહોત્રીએ કરી છે. જેમકે –

आवाहयामि मङ्गलमयी रे

नवरात्रेषु प्रणमामि भीतिभंजनी

अर्बुदेश्वरी संजीवनी रे

आनन्दिनी भवभयभीतिभंजनी ।

આ મંડલગીતમાં લય-ગેયતા, સંગીતતત્ત્વનો સંગમ અદ્‌ભુત રીતે થયો છે. સાથે સાથે, સમૂહગાનમાં ઝિલી શકાય તે રીતે સરળ, માધુર્યપૂર્ણ પદાવલિઓ પણ ચિત્તઆકર્ષક છે.

અમદાવાદના બીજા એવા, સંસ્કૃતઅનુરાગી સર્જક ડૉ. વાસુદેવ પાઠકે પણ मण्डलगान ની રચનાઓ કરી છે. ઉદાહરણ તરીકે જોઈએ તો –

नन्दनन्दनरता राधिका राधिका

नन्दनन्दननुता राधिकाराधिता ॥

सोऽपि तां प्रीणयेत्

सा च तं प्रणयेत्

अभयचिते परा प्रीतिरेखादभुता

कृष्णा आमंडितो राधिका मण्डिता, नन्दनन्दन ।

અહીં કૃષ્ણભક્તિને લઈને રચાયેલ આ મણ્ડલગાન ગરબીનો પ્રકાર છે.

શ્રી મણિશંકર ઉપાધ્યાય કૃત ગરબાઓને જોઈએ તો भारतीवृत्तम्, हो बाल रे વગેરે વગેરે રચનાઓ મળે છે. જેમકે –

प्रबुद्धा भारती रे, प्रयाता मारुतीमाशाम् ।

सुरेशा लेभिरे रे, स्वकीयामीहितामाशोम् ॥

विधाता वेदानज्ञासीद, अवादीदेतानिन्द्रादीने ।

तपायुः पावनी रे सुधामन्येरसप्राशाम्... प्रबुद्धा

સંસ્કૃત ભાષાસાહિત્યનો પ્રાચીન યશસ્વી ઈતિહાસ જણાવતો આ સરળ ગરબો ત્રણ તાલીમાં ગાઈ શકાય છે. જેમાં સંસ્કૃત ભાષા પ્રત્યે ભક્તિભાવ, સમર્પણભાવની લાગણી કવિ વ્યક્ત કરે છે.

શ્રી પ્રદ્યુમ્ન શુક્લા કૃત મણ્ડલગાનની રચના જોઈએ તો તેમણે वन्दे पादयुगं ते, श्यामवर्ण समीपे न यामि, शारदां भजमो रे, गुर्जरवन्दना જેવી અનેક રચનાઓ આપી છે. વિશેષ જોઈએ તો –

गुर्जरवन्दना

गुरुतामाश्रिता मे गूर्जरभूमि धन्या रे

वन्दतां वन्दतां रम्या... गुरुता

हरिणा शोभिता हि द्वारिकां

श्रयते सोमनाथ तरकं... गुरुता

(રાગ : મારી મહીસાગરના આરે ઢોલ વાગે છે...)

પ્રસ્તુત મણ્ડલગાનમાં ગુજરાતી ભૂમિની ધન્યતા, શ્રેષ્ઠતા અને ગૌરવગાથા કવિએ સગર્વ ગાઈ છે. એમાં ગુર્જર ભૂમિ રમ્યા અને વન્દનીયા છે એમ સુપેરે વ્યક્ત થાય છે.

ઉપસંહાર :

આમ, આવાં સંસ્કૃત મણ્ડલગાન ગુજરાતનું આકર્ષણ બની રહે તે રીતે સંસ્કૃત કવિઓએ રચ્યાં છે. આ રચનાઓમાં સરળ શબ્દો, સ્તુતિ, શૃંગાર, નૃત્યનો લય તથા સંગીતતત્વનો સંગમ અદ્ભુત રીતે થયો છે. એ સ્પષ્ટ રીતે

જોઈ શકાય છે કે આ સંસ્કૃત ગીતો ઉપર ગુજરાતી લોકપ્રિય ગરબાની છાપ છે. પરંતુ લોકપ્રિય, પ્રાદેશિક પ્રકાર સુધી સંસ્કૃત કવિતાને લઈ જવાનો ક્રમ અભિનંદનીય છે તથા અછાન્દસ કાવ્યો પણ નોંધપાત્ર છે.

સંદર્ભ :

'સંસ્કૃત મણ્ડલગાન' (સંસ્કૃત ગરબા), સંપાદક : ડૉ. કે. જે. ભટ્ટ, વિશ્વ સંસ્કૃતપ્રતિષ્ઠાનમ્, ગુર્જરપ્રદેશ શાખા, વડોદરા, ૨૦૦૩.

અમૃત 'ઘાયલ' વિશેષ

સં. ધારા શર્મા

એફ.વાય.બી.એ.

બાજુમાં ગુલ અને નજરમાં બહાર,
હાથમાં જામ, આંખડીમાં ખુમાર;
આવી પહોંચી સવારી 'ઘાયલ'ની,
બાઅદબ, બામુલાહિજા, હોશિયાર !

અમૃત 'ઘાયલ'નું મૂળ નામ ભટ્ટ અમૃતલાલ લાલજીભાઈ. જન્મ૩૦.૯.૧૯૧૫ના રોજ અને મૃત્યુ ૨૫.૧૨.૨૦૦૨ના દિવસે. ગુજરાતી ગઝલનો એક અત્યંત રમણીય પડાવ છે અમૃત 'ઘાયલ'. 'આઠો જામ ખુમારી' એમનો સમગ્ર કાવ્યસંગ્રહ છે. સંગ્રહોનાં નામ છે 'શૂળ અને શમણાં', 'રંગ', 'રૂપ', 'ઝાંય', 'અગ્નિ', 'ગઝલ નામે સુખ' વગેરે.

'ઘાયલ'ની ગઝલમાં આપણે ગઝલની સ્વરૂપગત જે વિશેષતાઓ છે તે સુપેરે અનુભવી શકીએ છીએ, જેમકે, હુસ્ને-ખયાલ – વિચારનું સૌંદર્ય, અંદાઝે-બયાન – અભિવ્યક્તિ, મૌસિકી – સંગીત, તસવ્વુફ – અધ્યાત્મ, નુદરત – નાવીન્ય કે વૈચિત્ર્ય વગેરે. અમૃત 'ઘાયલ'ની મુખ્ય મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ પર એક નજર નાખવાનો અહીં મારો નમ્ર પ્રયાસ છે.

લાક્ષણિક્તાઓ :

પરંપરાગત ગઝલકવિ

રજૂઆતમાં સાદગીયુક્ત તીવ્રતા

અરૂઝ, રદીફ-કાફિયાની ચોકસાઈ

સીધુંસાદું કથન હોય પણ એમાં ચાટુક્તિનો અહેસાસ થાય

લોકવ્યવહારની ભાષા એના તમામ વૈભવ સાથે આવે

તરત જ સમજાય તેવી અભિધામૂલક રજૂઆત, પરંતુ કથનરીતિમાં નાવીન્ય

સામાજિક અને જીવનગત સત્યને સરળ-સહજ રીતે રજૂ કરવાની આવડત

મુલાયમ કોમળ ભાવોની અસરકારક અભિવ્યક્તિ

માનવીય સંબંધનાં મુખ્યત્વે કોમળ-મધુર પાસાંઓ વ્યક્ત કર્યાં છે.

પોતાની ખુમારી અને બુલંદીનું વારંવાર બયાન કરે છે.

અમૃત 'ઘાયલે' રચનાપ્રક્રિયા કે ગઝલ વિશે પણ ઘણું કહ્યું છે :

શબ્દની આરપાર જીવ્યો છું,
હું બહુ ધારદાર જીવ્યો છું;
સામે પૂરે ધરાર જીવ્યો છું,
વિષ મહીં નિર્વિકાર જીવ્યો છું;
ખૂબ અંદરબહાર જીવ્યો છું,
ઘૂંટેઘૂંટે ચિકાર જીવ્યો છું;
મધ્યમાં જીવવું જ ના ફાવ્યું,
હું સદા બારોબાર જીવ્યો છું.

ઝાંખીના જળમાં વિચારોને ઝબોળી રાખો,
ઊર્મિને ઘૂંટી અને ચિત્ત મહીં ઘોળી રાખો,
આપમેળે જ પછી અંગ મરડશે આકાર,
લોહીમાં થોડો વખત લેખિની બોળી રાખો.

અણગમાને અતિક્રમી તે ગઝલ,
ને પ્રણયમાં પરિણમી તે ગઝલ;
લાજના ભાવથી નમી તે ગઝલ,
જે પ્રથમ દૃષ્ટિએ ગમી તે ગઝલ;
આંખમાં આંજી સ્નેહનો સુરમો,
રાતભર સોગઠે રમી તે ગઝલ.

લયની રમ્યતા અને એ દ્વારા જન્મતું નાદમાધુર્ય :
કાજળભર્યાં નયનનાં કામણ મને ગમે છે,
કારણ નહિ જ આપું, કારણ મને ગમે છે;
લજ્જા થકી નમેલી પાંપણ મને ગમે છે,
ભાવે છે ભાર મનને, ભારણ મને ગમે છે.

અમે ધારી નહોતી એવી અણધારી કરી લીધી,
અજાણી આંખડીએ ચોટ ગોઝારી કરી લીધી;
કોઈનાથી અમે બે વાત શું પ્યારી કરી લીધી,
જવાનીમાં મરણની પૂર્વતૈયારી કરી લીધી.

કથનમાં સાદગી છતાં ભાષાનું સૌંદર્ય કલાત્મકતાના સ્તરે મૂકી આપે :
કસુંબલ આંખડીના કસબની વાત શી કરવી?
કલેજું કોતરી નાજુક મીનાકારી કરી લીધી;
મજાની ચાંદનીમાં નોતરી બેઠા ઉદાસીને,
અમે હાથે કરીને રાત અંધારી કરી લીધી.

દુઃખ વગર, દર્દ વગર, દુઃખની કશી વાત વગર,
મન વલોવાય છે ક્યારેક વલોપાત વગર;
આંખથી આંખ લડી બેઠી કશી વાત વગર,
કંઈ શરૂ આમ થઈ વાત શરૂઆત વગર.

ચાટુક્તિઓ વારંવાર આવે અને સદ્ય ભાવશબલિત કરી દે :
આકર્ષણ પગ કરવા લાગે,
સુંદર ચહેરા વરવા લાગે;
સંબંધનો દસ્તુર છે, 'ઘાયલ',
સમય જતાં ઓસરવા લાગે.

રંગ પી, રોશની પી, લાલી પી,
એક શું કામ, લાખ મયાલી પી;
છે નિરાલીમાં આ નિરાલી, પી,
શોખ ખાતર નહીં તો ખાલી પી.

મૃદુ મનેખ, મુલાયમ રંગત નથી મળતાં,

કે અવ એ ભાતીગળ ભવનાં ભરત નથી મળતાં.

તલ તિલક લટ તખત મુગટ શું છે !
જો નથી કૈં ગુપત, પ્રગટ શું છે !
હોય જે સિદ્ધ એ જ જાણે છે,
દૂર શું છે અને નિકટ શું છે !
તેં નથી કેશની તથા જોઈ,
આજ અંધાર શું છે – પટ શું છે !

હજી આંખમાં જાણે ફરકે છે કોઈ,
હજી મીઠું શરમાઈ મરકે છે કોઈ;
વિખૂટાં પડ્યાં તોય લાગે છે, 'ઘાયલ',
હજી પણ રગેરગમાં સરકે છે કોઈ.

વાત મારીય નીકળી તો હશે,
સાંભળી પાંપણો ઢળી તો હશે;
મૌન પાળ્યું હશે છતાં, 'ઘાયલ',
ચીસ આંખોમાં સળવળી તો હશે.

ઈશ્કે-મિજાજીની સુંદર, કલાત્મક માવજત :
આંખોમાં આંખ પરોવી તેં કીકીઓની રૌનક જોઈ નથી,
આ અજવાળાં કરતાંય વધુ અંધારાં સુંદર લાગે છે.

પ્રથમ દૃષ્ટિએ થઈ ગઈ પ્રીત એને માતબર રાખી,
અમે જીવન ફના કીધું અને ક્ષણને અમર રાખી.

આંખો આંખોમાં પ્રીત થાએ છે,
લાખની હાર-જીત થાએ છે;
મૌન પર જા નહીં કે મન, મારા !
આમ પણ વાતચીત થાએ છે.

વાત હું કરતો હતો તો કંઠ રૂંધાતો હતો,
બોલ પણ એકાદ ના એનાથી બોલાતો હતો;
બે જવાનીના મિલનની હાય એક રંગીન પળ,
રૂપ શરમાતું હતું અને પ્રેમ ગભરાતો હતો.

તારલાથી અટારી શણગારી,
કોઈએ ખોલી ચંદ્રની બારી;
ને અહીં વલવલાટે ચપટી ભરી
ઉર મહીં ચાંપી દીધી ચિનગારી.

કે માણીગરની સોબત વિણ નથી આ વાત સમજાતી,
મજા જે હોય છે છાંટામાં, વર્ષામાં નથી હોતી.

વર્ષો જવાને જોઈએ ત્યાં ક્ષણમાં જઈ ચડ્યો,
આશ્ચર્ય વચ્ચે એમના આંગણમાં જઈ ચડ્યો;
પૂછો નહીં કે આજ તો ક્યાં નીકળી ગયો,
કાજળને સ્પર્શવા જતાં કામણમાં જઈ ચડ્યો.

નાજુક ભાવોર્મિનું રમ્ય આલેખન :
મને બોલાવવા હિંમત કરી'તી પાંપણો ઢાળી,
હજીયે ભીંજવે છે એ અવાચક સાદના છાંટા.

પૂછો નહીં કે કેવો સબક શીખવી ગયાં,
સૂઝે ન કાંઈ એવું કશું સૂચવી ગયાં;
આવ્યાં હતાં ઉકેલ બની, પણ જતાં જતાં
પોતેય ગૂંચવાયાં, મને ગૂંચવી ગયાં.

જવું છે પણ જવા આ ગળચટાં જોબન નથી દેતાં,
દીએ છે માર્ગ લાલી, તો મચક ખંજન નથી દેતાં.

આમ જોયા ન કર આકાશમાં,
હુંય કાગળ છું મજાનો, પઢ જરી.

માંજરી આંખો અતિ નટખટ હતી,
લઈ ગઈ રોનક, ઉદાસી દઈ ગઈ.

કારુણ્યનું મર્મવેધક નિરૂપણ :
ગયું તળિયે સ્રોવર, છતાં ઘાટે 'ઘાયલ',
પડ્યું છે હરણ એક લંબાવી ડોકી.

કેટલું દુઃખ થાય છે અહીંથી નીકળતાં – શું કહું ?
મૃત્યુની પૂર્વે જ જાણે ખોળિયું છોડું છું હું.

પ્રશ્નો નહીં તો હોય નહીં આટલા જટિલ,
તારી જ ઝુલ્ફનાં એ ગયા ભવના વળ હશે.

સ્થિર થવા દીધો નથી કોઈ સ્થળે,
જ્યાં ગયો ત્યાંથી ભગાડયો છે મને;
હું નહોતો આમ દરવાજો, છતાં,

ખૂબ વાસ્યો છે – ઉઘાડ્યો છે મને.

તથ્યપરક ચિંતનની પ્રભાવક માવજત :
ગમે ત્યાં વેદજૂની વેદના જૂની જ હોવાની,
રૂપાની દીવડીમાં વાટ તો રૂની જ હોવાની;
નહીં મેળ એમનો બેસે કદી કાનૂનથી, 'ઘાયલ',
મહોબ્બતની દલીલો ગેરકાનૂની જ હોવાની

પ્રતીકાત્મક અને અલંકરણયુક્ત સહજ બયાન :
નીરખવી ઘટે ઠીબને પંખીની નજરથી,
નાચીજ સંબંધોય નથી હોતા નકામા.

પોપટને જેમ થાય નિહાળીને જામફળ,
કૈં એવો તુજને જોઈ, મને ભાવ થાય છે.

એમ ચળકે છે ચાંદ અંબરમાં,
રૂપ જાણે લટાર મારે છે.

એક એમ ઘટા ફૂટી અને છલકી ક્ષિતિજ પર,
જાણે હરિએ રાધા તણી હેલ ઉતારી.

નાટ્યાત્મકતા પણ ભારોભાર છે :
આ તારી ગલીથી ઊઠી જવું સાચે જ નથી મુશ્કિલ, કિન્તુ –
તું સાંભળશે તો શું કહેશે ! – બસ, એ જ વિચારે ઊભો છું;
સમજાતું નથી કે ક્યાંથી મને આ આવું લાગ્યું છે ઘેલું !
જાકારો મળ્યો'તો જ્યાં સાંજે, ત્યાં આવી સવારે ઊભો છું !

પ્રભુ જાણે, મળી'તી એની ત્યાં કોનાથી નજરો કે,

કપોતી જેવી એક છોરીય પનઘટ આવવા લાગી.

છે યાદ – કેવી રીતે ભૂલું ક્ષણ રતુંબડી,
મુજ આવવું ને તારું સ્વેદે નીતરી જવું;
મારું નીકળવું સાંજના તારી ગલી વિશે,
ને હાય ! તારું નીચું જોઈ નીસરી જવું !

સાંપ્રત સ્થિતિનું બયાન :
છે રાક્ષસી મશીન, હવે થાય તે ખરું,
આ શોધ છે નવીન, હવે થાય તે ખરું;
ખુંદ ચંદ્રનીય ખેર નથી આસમાન પર,
તારુંય ઓ, જમીન ! હવે થાય તે ખરું.

હોય ના આવી નહીં તો દોડધામ,
ધર્મ પણ લાગે છે ધંધાનો પ્રદેશ

વાસ્તવદર્શન :
ચડી આવે યદિ ભૂખ્યો કોઈ, હાંકી કહાડે છે,
નથી કંઈ પેટ જેવું, અન્નકૂટ એને જમાડે છે;
કરાવે છે મકાનો ખાલી મંદિર બાંધવા માટે,
અહીં માનવને મારી લોક ઈશ્વરને જિવાડે છે.

મારી પ્રિય કાવ્યકંડિકાઓ

સં. શ્રદ્ધા દુબે
ટી.વાય.બી.એ.

प्रेम जब अनंत हो गया, रोम रोम संत हो गया,
देवालय हो गया बदन, हृदय महंत हो गया।

साजन को पतियां लिखुं, जो कहुं होय बिदेश,
तन में, मन में, नयन में, ता को कहां संदेश ?

कागा, सब तन खाइओ, चून चून खाओ मांस,
दो नैनां मत खाइओ, मोहे पिया–मिलन की आस।

रसीला राग छेडा आम के बागो में कोयल ने,
न हो जब कोइ दिलवाला तो इसका दर्द क्या जाने ? –'राकीम' मझनुम

अभी कहां आदमी मी मंझिल ?
अभी तो खुद आदमी ही गुम है।

एक दिवाने को आये हैं समजाने कइ,
पहले मैं एक दिवाना था और अब दीवाने कइ।

एक जरा सी बात पर बरसों के याराने गये,
लो चलो अच्छा हुआ, कुछ लोग पहचाने गये।

एक उम्र कट गइ है तेरे इन्तझार में,
ऐसे भी हय कि कट न सकी जिनसे एक रात।

पत्थर कहा गया, कभी शीशा कहा गया,
दिल जैसी एक चीज को क्या क्या कहा गया। –झफर गोरखपुरी

हमने सीने से लगाया, दिल अपना न बन सका,
मुस्कुराकर तुमने देखा, दिल तुम्हारा हो गया। –जिगर मुरादाबादी

दिल अभी पुरी तरह तूटा नहीं,
दोस्तों की महेरबानी चाहिये। 'आदम'

उनको देखने से आ जाती है मुंह पे रोनक,
वो समजते है कि बिमार का हाल अच्छा है। –गालिब

मेरी जिंदगी है 'इकबाल', इन्ही दोनों मंझिलो पर,
कभी हंसके आह करना, कभी रोके मुस्कराना। -इकबाल

मुहब्बत की नहीं जाती, मुहब्बत हो ही जाती है,
यह शोला खुद भडकता है, भडकाया नहीं जाता। -मखमूर देहलवी

शाम इतनी जल्दी कैसे रास्ते में घिर गइ ?
सुबह की पहली किरन लेकर चले थे घर से हम। –फारुक शफक

सारा कमरा महकने लगता है,
अब न खत तुम किताब में रखना। -अख्तर शाहजहांपुरी

जिंदगी यूं भी गुजर ही जाती,
क्युं तेरा रेहगुजर याद आया ? –गालिब

रास्ते याद नहीं, राहनुमा याद नहीं,
अब मुझे कुछ तेरी गलियों के सिवा याद नहीं -'कतील' शिफाइ

उम्र भर में दो घडियां हम पे गुजरी है कठिन,
आप के आने के बाद, आप के जाने के बाद।

यूं तो दिल को कभी करार न था,
अब बहुत बेकरार रहता है।

जो देखेगा रोते मुझे, तुमको हंसते,
मेरी बात छोडो, तुम्हे क्या कहेगा ? –'आरजू'

बताओ, क्या तुम्हारे दिल पे गुजरे,
अगर कोइ तुम्ही-सा बेवफा हो। –जिगर मुरादाबादी

कौन रोता है किसी और के खातिर, अय दोस्त,
सब को अपनी ही किसी बात पे रोना आया।

जिसने तेरी नजर को देख लिया,
उसको दुनिया नजर नहीं आती।

हर तरफ बहार थी, हर लम्हा खुमार था,
जिंदगी का दूसरा नाम ही सूर था।

इस बस्ती में कौन हमारे आंसु पोंछेगा ?
जिस को देखो उसका दामन भीगा लगता है। –कैसर अझीम

जिस तरह हंस रहा हुं मैं पी-पी के अश्क-ए-गम,
युं दूसरा हंसे तो कलेजा निकल पडे। –कैफी आझमी

जिस को मन का मित बनाया, आखिर दुश्मन ठहरा,

किस–किस को हम मित बनाये, किस–किस से उलझें ? –अहमद ‘झफर’

हम से बदल गया वो निगाहें तो क्या हुआ ?
झिंदा है कितने लोग मुहब्बत कीये बगैर ।

दिल ने भी बहोत मजबूर किया, मीलने को भी लाखों बार मिले,
जी भर के उन्हे देखा न गया, आंखो की शराफत मार गइ ।

निगाहें मिलाकर बदल जानेवाले, मुझे तुज से शिकायत कोइ नहीं है,
ये दुनिया बडी संगदील है, यहां पर किसी को किसी से प्यार नहीं है ।

तुझे झिन्दगी कहा है, तु है झिन्दगी का हासील,
तुझे बेवफा कहा तो मुझे लोग क्या कहेगें ?

उनकी आंखो ने खुदा जाने कीया क्या जादु,
कि तबीयत मेरी माहील कभी ऐसे तो न थी । —बहादुरशाह झफर

मील भी जाते है तो कतरा के निकल जाते हैं,
हाये मौसम की तरहा दोस्त बदल जाते हैं ।

उम्रभर जान की वफाओं पे भरोसा किजीये,
वक्त पडने पर वही लोग बदल जाते है ।

जाने किस किस की मौत आइ है,
आज रुख पे कोइ नकाब नहीं । —सैद राही

मैं यूं ही गुझार देता शबे गम सम्हल सम्हल के,
तुम्हे क्या मिला बता दो, मेरी झिन्दगी बदलकर ?

किसी बेसहारा दिल को न सताओ इस तरह से,
कहीं आह न कर बैठे कोइ बदनसीब जल के।

एक दिल का दर्ख था जो रहा जिन्दगी के साथ,
एक दिल का चैन था जो सदा ढूंढते रहे। –शकील बदायूंनी

कहीं शेरो–नग्मा बनकर, कहीं आंसुओ में ढलकर,
वो मिले हैं हर जगह पर कइ सूरतें बदलकर। –शकील बदायूंनी

मोहब्बतों में दीखावे की दोस्ती न मिला,
अगर दिल नहीं मिलता तो हाथ भी न मिला। –बशीर बद्र

अशआर मेरे यूं तो जमाने के लिये है,
कुछ शे'र मगर उनको सुनाने के लिये है। –जांनिसार अख्तर

सोए कहां थे ? आंख ने तकिये भीगोये थे,
हम भी कभी किसी के लिये खूब रोये थे। –बशीर बद्र
न कुछ हम हस के शीखे हैं,
न कुछ हम रोके शीखे हैं,
जो कुछ थोडा सा शीखे हैं,
किसी के होके शीखे हैं। –'जफर'

अब के बिछडे तो शायद कभी ख्वाबों में मिलें,
जिस तरह सूखे हुए फूल किताबों में मिलें। –अहमद फराझ

જાપાનીઝ હાઈકુનો સૌંદર્યલોક

ક્રિષ્ના રાવલ
એફ.વાય.બી.એ.

લઘુ કદમાં વિરાટ અર્થબોધ કરાવવાની ક્ષમતાવાળું હાઈકુ કાવ્યસ્વરૂપ સાહિત્યક્ષેત્રે જાપાનની અનુપમ દેન છે. સમગ્ર વિશ્વમાં અર્થઘન કાવ્યસ્વરૂપ તરીકે પંકાયેલું હાઈકુ અનેકસ્તરીય સૌંદર્યબોધનું આશ્રયસ્થાન છે. કવિતામાં વિષય, વિચાર, છંદોલય, અભિવ્યક્તિતરાહો, અલંકાર, ભાષાગૌરવ ઈત્યાદિના સ્તરે સૌંદર્યનાં એકાધિક સ્તર હોય જ છે, પરંતુ હાઈકુમાં જે રીતે કાવ્યસૌંદર્ય એની સમગ્રતામાં સંમિલિત થઈને ભાવાભિવ્યક્તિનું બહુઆયામી રૂપ ધરે છે એ રમણા જુદી જ છે. કાવ્યસૌંદર્યની તમામ શક્યતાઓને અત્યંત નાના કદમાં, ૫-૭-૫ અક્ષરના સંયોજનના માત્ર ૧૭ અક્ષરમાં, સિદ્ધ કરવાની હોવાથી શબ્દ અને અર્થ એની તમામ છાયાઓને સંગોપીને આવે એ સ્વાભાવિક છે. આ જ કારણસર હાઈકુ સૂક્ષ્મ અને સંકુલ અર્થચ્છાયાઓનું સર્વાંગસુંદર સંગમસ્થાન બની રહે છે. માત્ર એક ઉક્તિના રૂપે નહિ પણ સ્વાયત્ત કાવ્યની શરતે શબ્દાર્થસામંજસ્ય આવે એટલે એમાં સૌંદર્ય અનેકવિધ આયામરૂપે અવતરે એ સમજી શકાય તેવું છે.

જાપાનમાં હાઈકુનું કાવ્યસ્વરૂપ ઉદ્‌ભવ્યું, વિકસ્યું અને પછીથી સર્વત્ર વિસ્તર્યું. સમયાંતરે આ લઘુકાવ્યસ્વરૂપમાં સૌંદર્યની સાથે સાથે બૌદ્ધ ધર્મ, ઝેન સંપ્રદાય, પૂર્વીય આધ્યાત્મિક પરંપરા વગેરેનો પ્રભાવ વધવા લાગ્યો. પરિણામસ્વરૂપે હાઈકુ માત્ર શુદ્ધ કલારૂપ ન રહેતાં સમગ્ર સાંસ્કૃતિક ધારાઓનું સંચિત રૂપ બની ગયું. આ કારણસર હાઈકુને કલાના ધોરણો ઉપરાંત અનેક ધાર્મિક, વૈચારિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં પણ માણી શકાય છે. પ્રકૃતિનું સૌંદર્ય એની બહુગામી અસરસહિત કેન્દ્રરૂપે આકારિત થતું હોય છે, પણ સાર્વત્રિક લોકસંવેદનાના ઐશ્વર્ય તરીકે હાઈકુ સ્થાપિત હોવાથી અર્થગૌરવનો પરિઘ વિસ્તૃત છે. આ અર્થમાં હાઈકુ અનેકાર્થનું વાચક છે. કાવ્યગત સંદિગ્ધતા અને સંકુલતા બહુપરિમાણીય હોવાને કારણે ભાવકના ચિત્તમાં એનાં અર્થવલયો વિસ્તરતાં જ જાય છે. હાઈકુ નાજુક, નમણું, નિત્યનૂતન એવું શબ્દલીલાનું લાડકું લવચીક કાવ્યરૂપ તરીકે સર્વસ્વીકૃત છે.

જાપાનીઝ હાઈકુએ કાવ્યકલાનાં અનેક સ્તરે ઉત્તુંગતા સિદ્ધ કરી છે. બાશો, ઈસ્સા, બુસોન, ચિયો-ની, કોયો, રાન્કો, શિકિ જેવા કવિઓએ હાઈકુને અનેક પરિમાણો આપ્યાં છે. દરેક કવિનાં વિષયપસંદગી, રજૂઆત, રચનારીતિ, કથનશૈલી, પ્રતીકયોજના ઈત્યાદિ અંગો નિજી અને એટલાં જ તાજાં છે. આ અને આવા અન્ય હાઈકુ-કવિઓના હાઈકુમાં કાવ્યસૌંદર્યનો અનેકસ્તરીય આલોક ધબકે છે. પ્રતિનિધિ હાઈકુના આધારે આસ્વાદદત્મક કે સમીક્ષાત્મક વાત કરતાં અનેક સૂક્ષ્મસંકુલ કલાકીય સામગ્રીનાં દ્વાર ખુલી જાય છે. ભાવ અને ભાષાની લીલા જેટલી ક્ષમતાથી હાઈકુમાં આકારિત થઈ તેવી ભાગ્યે જ અન્ય સ્વરૂપમાં આકાર પામી. પ્રતીકોની શ્રેણી, રમ્ય ઈંગિતો, ગર્ભિત સંકેતો, ઉક્તિના વણાટ, શબ્દાન્વયનું નાવીન્ય, અર્થબાહુલ્યની યોજના ઈત્યાદિ દ્વારા હાઈકુનો સૌંદર્યલોક નિતાંત ચેતોવિસ્તારનું સામ્રાજ્ય બનીને વિશ્વસાહિત્યમાં વિલસે છે.

સંબંધમાધુરી

સં. દીપિકા પ્રજાપતિ
એફ.વાય.બી.એ.

ભૂલી જવાશે કો અભાગિયા ને ભૂલી જવાશે પ્રીતની રીત,
નહીં રે ભૂલાય એક આટલું કે એક દિન કરી'તી પ્રીત.

કોઈને નહીં કારણ કહેવાં, પૂછવું નહીં : કેમ,
પળના અનંત મારગ ઉપર વેરતો જાવો પ્રેમ. -સુરેશ દલાલ

આવે તેને આવવા દઉં, જાય તેને નહીં રોકું,
આપણો અહીંનો સંબંધ તે તો નીંદ પહેલાનું ઝોકું. -સુરેશ દલાલ

સંબંધોની મોસમના પહેલા વરસાદમાં
આપણે ભીંજાતાં હતાં ત્યારે-
મને ક્યાં ખબર હતી
કે તેં રેઈનકોટ પહેર્યો છે ! -બકુલ દવે

પાત્ર, સંદર્ભો, પ્રસંગો છે છતાં,
જિંદગી વાંચ્યા વગરની વારતા. -મુકુલ ચોકસી

દિન ગણતાં માસ ગયા, વરસે આંતરિયા,
સૂરત ભૂલી સાહ્યબા, તો ય હૈયે ન વીસરિયા.

બધું છૂપે, છૂપે નહિ
નયન ક્યારે પ્રણયનાં. -સુંદરમ્

જ્ઞાનપ્રાપ્તિની ભલે ને ના પડી આદત સજનવા,
એક સારસ જોઈને થઈ જઈશું સારસ્વત, સજનવા. -મુકુલ ચોકસી

છીછરા નીરમાં હોય શું ના'વું ?
તરવા તો મઝધારે જાવું,
ઓર ગાણામાં હોય શું ગાવું ?
ગીત ગાવું તો પ્રીતનું ગાવું. -બાલમુકુંદ દવે

માંડ રે મળી છે અલ્યા, ઉજ્જડ આ સીમ,
આમઅળગો અળગો તે શીદ ચાલે ?
આંકડિયા ભીડી લે, લજ્જાળા છેલ,
ભલે એકલદોકલ કોક ભાળે.

તું ચૂંટી લે, ક્યાં હવે એ દૂર છે ?
હાથ મારો મોગરાનું ફૂલ છે.
બે કિનારા સાવ આવ્યા છે નજીક,
એટલે આજે નદીમાં પૂર છે !
એક કોયલ જો ટહુકે તો પછી
હા, રાત આખી જાગવાનું મંજૂર છે !

ફૂલપાંદડી જેવી કોમળ
મત્ત પવનની આંગળીએથી
લાવ, નદીના પટ પર તારું નામ લખી દઉં —સુરેશ દલાલ

હાથ આડા કોઈ ચહેરાની ઉપર ધરતું હતું એવું તને કંઈ યાદ છે ?
રેશમી ગુલમ્હોર જેવું આંખથી ખરતું હતું એવું તને કંઈ યાદ છે ? —શોભિત દેસાઈ

પ્રિયાના બંધ હોઠ પર હોરીનું
આકાશ થઈ છવરાઈ જવાના અવસર
પ્રિયાના મોરપીંછના લીલા લીલા
સરવરમાં ભીંજાઈ જવાના અવસર. —યશવંત ત્રિવેદી

પાણીકલ્પણ દરિયો ને સુવાસકલ્પણ ફૂલ,
પ્રેમથી કલ્પણ થઈ ગયું છે જીવન જાણે ભૂલ. —જગદીશ જોશી

પ્રેમ અમારો મહાદેવ, ને અમે પ્રેમના નંદીજી,
આંખ મારતી જે જે છોરી, અમે એમના બંદીજી;
એક છોકરીએ અંગોમાં સાગરનાં મોજાં રાખ્યાં છે,
અટકળની આ વાત નથી, મેં થોડાં થોડાં ચાખ્યાં છે. –ઉદયન ઠક્કર

તેં વાત કરી તારી સહિયરને, તારી મોટી ભૂલ છે,
મેં એવું ક્યારે કહ્યું તને, તું કેસૂડાનું ફૂલ છે ?

હતી સાંજના મગ્ન, પિયુએ આંખ દબાવી દીધી,
મેં પણ ભળતાં નામ કહી એ પળ લંબાવી દીધી,
હું અનરાધારે વરસી'તી, મુશળધારે પલળી'તી. –વીરુ પુરોહિત

જીવનની સમી સાંજે મારે જખ્મોની યાદી જોવી'તી,
બહુ થોડાં પાનાં જોઈ શક્યો, બહુ અંગત અંગત નામ હતાં. –સૈફ પાલનપુરી

આપણે તો હદ કરી આ પ્રેમના વિશ્વાસમાં,
નામ તારું કોઈ પૂછે, મારું કહે બેભાનમાં.

હું જ મારા હાથથી છૂટી ગયો છું,
હતો છલોછલ જામ ને તૂટી ગયો છું. –બરકત વીરાણી 'બેફામ'

હું જ સામા વાયરે દોડી ગયો,
હાથમાં દીવો હતો, ભૂલી ગયો. – બાલુભાઈ પટેલ

આ યુવાની, આ ખુમારી, આ નજાકત, આ નજર
કંઈ કેટલાંયે દિલ હચમચાવી નાખશે, કોને ખબર ?
કિંતુ માસૂમ ફૂલ જેવા દિલને ક્યાં ખ્યાલ છે,
જિંદગી બરબાદ કરશે કાં ભ્રમર, કાં પાનખર ! –વિશ્વરથ

માત્ર એના અનુભવ થયા સૌ નવા,
પ્રીત તો એની સાથે પુરાણી હતી. –બરકત વીરાણી 'બેફામ'

મને દોસ્તોનો અનુભવ ન પૂછો,
હવે દુશ્મનો પર ભરોસો કરું છું. –સૈફ પાલનપુરી

દિવાનગીએ હદ કરી તારા ગયા પછી,
પુછું છું હર મકાન પર, ‘કોનું મકાન છે ?’ –અમર પાલનપુરી

પરિસ્થિતિ હવે પહોંચી ગઈ છે ક્યાં સુધી, જો જો !
ગમે તે આવતું હો પણ તમારું આગમન લાગે. –‘નૂરી’

તારી ઉદાસી સાંજને શણગારવા પ્રિયે,
લે, મોકલું મઘમઘ તને સપનાં નવાં પ્રિયે. –હર્ષદ ત્રિવેદી

નાખ છત્રીને ધરામાં, નિર્વસન થઈને નીકળ,
આવું ચોમાસું ભલા ન આવતું વરસોરવસ. –પુરુરાજ જોષી

લો, તમે તો થાકથી બેસી ગયાં,
ને શરૂઆત જ સફરની થાય છે. – ફિલિપ ક્લાર્ક

નામ મારું સાવ એના નામની પડખે લખી,
કોણ જાણે કેમ અમથું ભૂંસવાનું મન થયું. –હરેશ ‘તથાગત’

તને પીતાં નથી આવડતો મૂર્ખ મન મારા,
પદાર્થ એવો કયો છે કે જે શરાબ નથી ? -ઘાયલ

ચીજ બીજી શું પછી એ સાચવે,
પ્રેમ જેવો પ્રેમ જે ખોયા કરે ? – ફિલીપ ક્લાર્ક

ક્યારેય કોઈ વાતનો સીધો જવાબ નહિ,
આમ જ હરેક વાત એણે ટાળી હોય છે. –કિસન સોસા

મળે તો એમને કહેજો કે ખૂશ્બો મ્યાનમાં રાખે,

બગીચામાં બધાં ફૂલોની હમણાં ઘાત ચાલે છે. –મનહર મોદી

કેટલો નજીક છે આ દૂરનો સંબંધ પણ,
હું હસું છું એકલો, એ એકલાં શરમાય છે. –સૈફ પાલનપુરી

બે મિનિટનું મૌન એના માનમાં,
જે પ્રસંગો રહે છે ઉજવાયા વિના,
એ હતું અભરાઈ પર વર્ષો સુધી,
ને ગયું પસ્તીમાં વંચાયા વિના. –હેમેન શાહ

જાણી બુઝીને અમે અળગાં ચાલ્યાં,
ને છતાં પાલવ અડક્યાનો મને વ્હેમ છે,
સાવ રે સફાળાં તમે ચોંકી ઊઠ્યાં,
ને પછી ઠીક થઈને પૂછ્યું કે કેમ છે ! –હરીન્દ્ર દવે

આંખોમાં સ્વપ્નમેઘ, વદન પર વ્યથા ભરી,
દર્પણ દઝાય એવા અમારા દીદાર છે. –હેમંત દેસાઈ

કિસ્મતમાં કોઈના કદ એવી ના પ્રીત હો,
જેમાં મિલનના હોઠે જુદાઈનાં ગીત હો. –‘શૂન્ય’ પાલનપુરી

પાસે રહું તો ભય કે વિખૂટાં પડી જશું,
આઘે રહીને માંડું અંગત થવાની વાત. –હરીન્દ્ર દવે

હજી આંખમાં જાણે ફરકે છે કોઈ,
હજી મીઠું શરમાઈ મરકે છે કોઈ,
વિખૂટાં પડ્યાં તો ય લાગે છે, ‘ઘાયલ’,
હજી પણ રગેરગમાં સરકે છે કોઈ. -ઘાયલ

કોઈ પગલાં, કોઈ પગરવ ન હતાં દૂર સુધી,
તો ય મેં તો ઘરની સીમાઓને સજાવી રાખી,
આપ નહીં આવો એ નક્કી જ હતું પણ મેં તો

મારા હૈયાથી આ વાતને છાની રાખી. –સૈફ પાલનપુરી

વાલમ તારે ફળિયે હું તો ઝરમર થઈને વરસું,
ઝરમર થઈને વરસું તો યે
સરવર થઈને તરસું. -નલિની માડગાંવકર

ભલેને મૌન હો પણ
હોઠ જો મલકાઈ જાય છે,
તો સમજ્યા વિના અમને
બધું સમજાઈ જાય છે. –જયંત શેઠ

અમારી જિંદગીનો આ સરળ સીધો પરિચય છે,
રૂદનમાં વાસ્તવિકતા છે ને હસવામાં અભિનય છે. –સૈફ પાલનપુરી

છે અજબ પ્રકારની જિંદગી,
કહો એને પ્યારની જિંદગી,
ન રહી શકાય જીવ્યા વિના,
ન ટકી શકાય જીવન સુધી. –'ગની' દહીંવાલા

પરસ્પર બે ઉરોને ભેટતાં બહુ વાર લાગે છે,
મિલન થઈ જાય છે કિન્તુ થતાં બહુ વાર લાગે છે. -ઘાયલ

જે જે ગમે
તે તે તમે. –ગુલામ હુસેન ચારણિયા

તું અચાનક ફૂલને સ્પર્શે અને
એક આખા શહેર પર રેશમ પડે,
હું કોઈ શમણું અવ્યવહારું બનું,
ને તને પણ રાત આખી કમ પડે. –શોભિત દેસાઈ

બે દિલની આસપાસ અકળ આવરણ હતું,
ઉજાગરો અહીં અને ત્યાં જાગરણ હતું. –પૂજક

પાસે રહું તો ભય કે વિખૂટા પડી જશું,
આઘે રહીને માંડું છું અંગત થવાની વાત. –હરીન્દ્ર દવે

‘બેફામ’, જીવનની એક એવી મુશ્કેલ કહાની લાવ્યો છું,
કહેવું છે સભામાં એનાથી ઝાઝું તો છૂપાવી દેવું છે. –બેફામ

કોઈ જાણીતો શ્વાસ લાગે છે,
એ અહીં આસપાસ લાગે છે. –શોભિત દેસાઈ

ભાવનવ્યાપાર

પ્રો. નિસર્ગ આહીર
ગુજરાતી વિભાગ

કલા છે ભોજ્ય મીઠી ને ભોક્તા વિણ કલા નહિ,
કલાવાન કલા સાથે ભોક્તા વિણ મળે નહિ.

કલાપી આ પ્રમાણે કહે છે તેમાં કલાના રચયિતા અને ભોક્તાના સંબંધની મૂળગામી હકીકત રજૂ કરવામાં આવી છે. સર્જન, ભાવન અને વિવેચનના પ્રશ્નો સાહિત્ય જેટલા જ જૂના છે. એનો અંત આવવાનો નથી. સમયેસમયે નવું ઉમેરાતું જાય છે તેમતેમ નવા નવા પ્રશ્નો સામે આવતા જ જાય છે. પરંતુ એટલું તો ચોક્કસ કે સર્જન છે તો ભાવન છે અને ભાવન છે તો કલાની પ્રવૃત્તિ થતી રહે છે. બન્નેનો સંબંધ અવિનાભાવી છે. સર્જનવ્યાપાર સમજાવવો ખૂબ જ કઠિન છે એમ ભાવનવ્યાપાર પણ સમજાવવો મુશ્કેલ છે. અહીં હું ભાવનવ્યાપાર વિશેની કેટલીક પાયાની બાબતો મુદ્દાપુરઃસર મૂકવા માગું છું.

ભાવનની વિભાવના :

'ભાવન' શબ્દમાં જ 'ભાવ'ની પ્રધાનતા છે. સર્જક જે સર્જના કરે તેને પોતાના ચિત્તમાં ઝિલીને બિનઅંગત ભાવવિશ્વને અંગત ભાવરૂપે સ્વીકારીને સાહિત્યાનંદ માણે તે ભાવક. ભાવક પાસે સર્જનનું સાધારણીકરણ થાય તેવી સજ્જતાની અપેક્ષા રહે છે જ. આ સજ્જતા એટલે વ્યાપક સંવિદતંત્ર, કેળવાયેલ ભાવવિશ્વ, કલાપદાર્થની વિસ્તૃત સમજ, પૂર્વગ્રહમુક્ત ઉચ્ચ રુચિ, અધ્યયન-મનન-ચિંતનના પરિણામે જન્મેલ વિવેક ઈત્યાદિ. જેમ સર્જકપક્ષે, તેમ ભાવકપક્ષે પણ પ્રતિભાની અપેક્ષા રહે છે.

વાચન અને ભાવન :

વાચક અને ભાવકમાં તાત્ત્વિક ભેદ છે. વાચન માહિતી, જ્ઞાન, જાણ માટે હોય છે; ભાવન અનુભૂતિ માટે હોય છે. એના દ્વારા માહિતી, જ્ઞાન કે જાણકારી મળે તો તે સારું છે, પણ સાહિત્યવાચનનો મુખ્ય આશય તો ભાવનનો જ છે અને ભાવન દ્વારા પ્રાપ્ત થતા આનંદનો છે.

કૃતિના ભાવનની પળોમાં શું થતું હોય છે ભાવકચિત્તમાં ? સર્જનની સમાંતરે તેની તમામ ચેતનાની ગતિ થતી હોય છે અને પોતાનું અલાયદું વિશ્વ રચાતું આવે. તેનું ભાવવિશ્વ વ્યાપક બને, ચિત્તના સુષુપ્ત ભાવો જાગૃત થાય, નવો પ્રકાશ લાધે, રમ્ય કેન્દ્રો આનંદથી ખુશખુશાલ કરી દે, ગોપિત રસસ્થાનો મુગ્ધ કરી દે, 'હવે પછી શું ?'-ની અપેક્ષા જાગે, કલ્પનાજગત સળવળી ઊઠે, પ્રત્યક્ષીકરણ થવા લાગે, પોતાની અનુભૂતિ પણ એમાં ભાગ લેવા લાગે, નિજી અનુભવો જાગૃત થઈ ભાવનાત્મક સધિયારો શોધી લે ઈત્યાદિ ઈત્યાદિ. ભાવક માત્ર સર્જનની સાથેસાથે ચાલે છે તેમ નહિ, તે

ખાસ્સો વિરોધાય પણ છે, અટકે છે, વિચારે છે, નવા રસ્તાઓ જાતે જ શોધી લે છે. તે સર્જકની કચાસોને જાતે પૂરતો પણ જતો હોય છે. આવી અનેક પ્રક્રિયાના અંતે તેને જે મળે છે તે ભાવસૌંદર્ય અને આ સૌંદર્ય આનંદપર્યવસાયી હોય છે.

ભાવન સંદર્ભે પાયાના પ્રશ્નો :

સર્જક પોતાને અભિપ્રેત અનુભૂતિ, લાગણી, સૌંદર્ય, સત્ય, તથ્ય, આવેગો, કલ્પનામાધુર્ય ઈત્યાદિને કોઈ કૃતિપિંડરૂપે મૂકે એને અભિવ્યક્તિ કહેવાય છે. એવો સર્જનપિંડ સાંભળવાથી, વાંચવાથી કે કોઈ અન્ય માધ્યમથી ભાવક ઝિલે એટલે એવા વ્યાપારને સંક્રમણ, અવગમન કે પ્રત્યાયન કહેવાય. આ અર્થમાં કર્તા, કૃતિ અને ભાવકનો ત્રિકોણ રચાય તે રચનાપ્રક્રિયાની પૂર્ણતા દર્શાવે છે. પ્રશ્ન એ થાય છે કે શું કૃતિના કર્તાએ કહેલું તમામ ભાવકમાં સંક્રાંત થાય છે ? સર્જકની ભાવાવસ્થા અથવા મનોભૂમિકાએ ભાવક પહોંચી શકે છે ખરો ? સર્જકનું નિજી અનુભૂતિવિશ્વ ભાવકનું યથાતથ ભાવવિશ્વ બને છે ખરું ? સર્જક પાસે એવી અપેક્ષા રાખી શકાય કે તેણે ભાવકોને ધ્યાનમાં રાખીને જ સર્જન કરવું ? ભાવક પાસે પણ એવું અપેક્ષિત રહે કે તેણે સંપૂર્ણપણે સર્જકની સમાંતરે થવું ? ભાવન વિશેના આવા અનેક પ્રશ્નો છે, જેનો સરળતાથી ઉત્તર આપી શકાય તેમ નથી.

ભાવન-અનુભાવન :

કોઈ પણ કૃતિનું ભાવન શક્ય છે, અનુભાવન અશક્ય છે. સર્જકચિત્તમાંથી સર્જાયેલ રચના દ્વારા ભાવનની કક્ષાએ સંપૂર્ણપણે સર્જકની સમકક્ષ થવું અશક્ય છે. એવો આગ્રહ પણ શા માટે હોવો જોઈએ ? સર્જક સર્જના કરે પછી કૃતિ સ્વાયત્ત બની જતી હોય છે. ભાવક ભાવન દ્વારા પોતાની કલ્પનાશક્તિ, અનુભૂતિ, રસરુચિ અને પ્રતિભાના આધારે કલાનંદ માણે એ જ પૂરતું છે.

અર્થઘટનના પ્રશ્નો :

આપણું જગત નક્કર તથ્ય સાથે સંકળાયેલું છે. એટલે જ આપણે સાહિત્યમાં પણ તે તથ્યને શોધવા મથીએ છીએ. આપણે અર્થહીન કશું સ્વીકારી શકાતા નથી, કેમકે આપણું નામરૂપાત્મક જગત એનાથી પામી શકાતું નથી. એટલે સામાન્યતઃ સાહિત્યકૃતિના ભાવન વખતે 'આનો અર્થ એટલે આ...' એવી સમજની સહજ જ પરંપરા ચાલતી હોય છે. શબ્દની સાથે અર્થ સંકળાયેલો જ હોય, પણ ઘણી વાર શબ્દોનાં સંયોજનો સૂક્ષ્મસંકુલ હોય તો તરત જ પ્રશ્ન થાય કે 'આનો અર્થ શું ?' સામાન્યતયા ભાવક કૃતિનું અર્થઘટન કરવા મથે છે. પણ આપણે એ સમજી લેવું જોઈએ કે અર્થ કરતાં પણ વિભાવના-*concept*-વધારે મહત્ત્વની છે. આપણું જગત જેટલું સ્થૂળ છે એટલું જ સૂક્ષ્મ છે. જેટલું મૂર્ત છે તેટલું જ અમૂર્ત છે. આપણા મોટા ભાગનું જીવન તો અમૂર્ત ધારણાઓ, કલ્પના કે ભાવનાના આધારે જ ચાલતું હોય છે. એટલે જે તે સાહિત્યપદાર્થનો અર્થ શોધવો એ સર્વસ્વીકૃત બાબત હોવા છતાં એ જ સાધ્ય છે એમ માની લેવાની જરૂર નથી. શબ્દના અર્થની પણ બે કક્ષા છે : અર્થશક્તિ-*significance*-અને અર્થવ્યક્તિ-*value*. સર્જક શબ્દની આવી અનંત શક્યતાઓને આધારે મહત્તમ અર્થવ્યાપાર સર્જતો હોય છે.

અર્થસંકુલ અને અર્થબહુલ રચના :

ચોક્કસ અર્થઘટન કરતાં અર્થબહુલ કે અર્થસંકુલ કૃતિ જ સારી. અલગઅલગ સમયની વાચનાએ આવી કૃતિ નવાં જ પરિમાણો આપતી હોય છે. આ અર્થમાં કેટલીક કૃતિઓ નારિકેલફલપાક જેવી હોય છે, એનું કોચલું ભેદવાની સજ્જતા આવકાર્ય છે.

ભાવકે એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે સારી સાહિત્યકૃતિ એક જ અર્થ આપીને અટકી જતી નથી. એમાં અર્થઘનતા હોય છે અને અર્થબાહુલ્ય પણ હોય છે. બે શબ્દની વચ્ચે રહેલો અવકાશ, કદી સ્થૂળ રીતે ન દેખાતો અર્થ જ કૃતિને રમ્ય બનાવે છે. બધું જ દર્શાવી દેવાનો આગ્રહ સારો સર્જક ન રાખે. તે જે દેખાડે તેના કરતાં તો વધારે છૂપાવે. કહેવા કરતાં ભાવકની કલ્પનાને ખીલવાનો અવકાશ આપે. સર્જકની આવી પ્રયુક્તિઓને સમજીએ તો કૃતિનું ગોપિત સૌંદર્ય પામી શકાય. ઘણી વાર સામાન્ય વાચકને 'દુર્બોધ' લાગતી કૃતિ વસ્તુતઃ તો અર્થબહુલ હોય છે કે વ્યંજનાસભર હોય છે. એવી કૃતિનું સૌંદર્ય પામ્યા પછી ચિત્ત નાચી ઊઠે છે.

ભારતીય મત :

ભાવક સંબંધી ચર્ચામાં ભારતીય સાહિત્યમાં જે કંઈ મીમાંસા થઈ તે સંદર્ભ પણ તપાસવો રસપ્રદ છે. રાજશેખરે ભાવકનું ખૂબ મહત્ત્વ કરીને સર્જન માટેની કારયિત્રી પ્રતિભા જેટલું જ મહત્ત્વ ભાવન માટેની ભાવયિત્રી પ્રતિભાને આપ્યું. ભારતીય પરંપરાએ 'સહૃદય' જેવો અદ્‌ભુત શબ્દ પણ આપ્યો. 'સહૃદય' એટલે ઉત્તમ કૃતિઓના પરિશીલનથી જેનું ચિત્ત મુકુરીભૂત થયું છે તે.

ભારતીય સાહિત્યમીમાંસામાં ધ્વનિ અને વક્રોક્તિ વિશે જે વિચારણા થઈ છે તેમાં સાહિત્યની આવી અનેકસ્તરીય અર્થવત્તાનું જ મહત્ત્વ કરવામાં આવ્યું છે. ભાવક જો સજ્જ ન હોય, રસરુચિ કેળવાયેલ ન હોય તો ધ્વનિસંકેતો, સાહચર્યો, સૂક્ષ્મતા અને અર્થબાહુલ્યને પામી શકે નહિ એ હકીકત છે, પણ સાહિત્ય ભાવક પાસે પ્રતિભાની અપેક્ષા રાખે જ છે. આખરે સાહિત્ય કેળવાયેલા માનવ માટેની પ્રવૃત્તિ છે, પ્રબુદ્ધ લોકો દ્વારા સિદ્ધ થયેલી કલાસંપત્તિ છે.

શબ્દની ચાર શક્તિઓ સર્વવિદિત છે : તાત્પર્યા, અભિધા, લક્ષણા અને વ્યંજના. આપણો ભાષાવ્યાપાર મુખ્યત્વે અભિધાના સ્તરે, ક્યારેક લક્ષણાના સ્તરે અને ભાગ્યે જ વ્યંજનાના સ્તરે ચાલતો હોય છે, પણ સાહિત્યની ભાષામાં અભિધા કરતાં લક્ષણા અને વ્યંજનાશક્તિનું જ વિશેષ મહત્ત્વ હોય છે. એટલે જ સાહિત્યની ભાષા અને વ્યવહારની ભાષા જુદીજુદી છે. સાહિત્યમાં સર્જકની અભિવ્યક્તિ હોય છે. આ અભિવ્યક્તિ એ સાહિત્યના માધ્યમ એવા શબ્દ અને અર્થનો ઉપયોગ કરીને કરે છે. શબ્દ અને અર્થ સાહિત્યનાં માધ્યમ જરૂર છે, પણ માત્ર શબ્દાર્થ એ જ સાહિત્ય નથી. શબ્દ અને અર્થનું નૂતન સંયોજન એટલે જ સાહિત્ય. એટલે કે સીમિત શબ્દોને અસીમિત બનાવવા જતાં સાહિત્યકાર શબ્દની અર્થશક્તિને વધારે વ્યાપક બનાવે છે.

વિવેચન અને આસ્વાદ :

કૃતિ પાસે અમુકતમુક અપેક્ષાએ જવાથી સરવાળે ભાવકને ગેરલાભ છે. સારા ભાવકે સારાં વિવેચનો વાંચવાં જ જોઈએ. કૃતિગત વિવેચન કૃતિને અનેક પરિપ્રેક્ષ્યમાં મૂકી આપે છે અને એની અનેક સૂક્ષ્મતાઓ પામી શકાય છે. જેમ

સારાં વિવેચનો વાંચવાં જોઈએ તેમ સારા આસ્વાદો પણ વાંચવા જોઈએ. સુરેશ જોષીએ ગુજરાતી કવિતાનો આસ્વાદ કરાવ્યો છે તે એક નમૂનારૂપે લઈ શકાય.

સૂક્ષ્મતા-સ્થૂળતા અને સાંપ્રત સ્થિતિ :

અત્યારની મોટા ભાગની કાવ્યરચનાઓ કોઈ ચમત્કૃતિપૂર્ણ કે ચબરાકિયું વિધાન કરે છે, જેમાં કૃતક ભાવોને શબ્દની રમત દ્વારા, ભાષાની ભભક દ્વારા દર્શાવવાનો આયાસ હોય છે. એ વાચનનો વિષય બને છે, કાવ્યાનંદ કે ભાવનનો નહિ જ, એમ કવિઓએ સમજી લેવાની જરૂર છે. બ્રહ્માનંદ સહોદર-ભાવ તો ત્યારે જ જાગે, જ્યારે ધ્વનિપૂર્ણ, વ્યંજનાગર્ભ અનુભૂતિને અપૂર્વ રીતિએ મૂકી આપવામાં આવેલ હોય. ચપટાં-લપટાં વિધાનો એ કવિતા નથી જ નથી. અત્યારની મોટા ભાગની કાવ્યરચનાઓ આ પ્રકારની છે. એટલેસ્તો લખાય છે ઘણું, છપાય છે અઢળક પરંતુ વંચાય છે ઓછું. સારી કવિતા અનેકસ્તરે કામ કરતી હોય છે. એને સમગ્રતામાં, અનેક સાહચર્યોના સંદર્ભે માણીએ તો જ ભાવન થયું કહેવાય. જેમકે, રમેશ પારેખની આ પંક્તિ જુઓ :

''મારી હથેળીમાં ય એવી રેખાઓ, જેવી રેખા છે ખાખરાના પાનમાં.''

અહીં ખાખરાના પાનના સાદશ્યે હાથમાંની રેખાઓને જોઈએ તો ઘણી રેખાઓ એ વૈભવ નહિ, વેદનાનો વિષય બને છે. આપણા મનમાં ખાખરાનું પાન, એમાંની રેખાઓ, શુષ્કતા, સંકુલતા ઈત્યાદિના જે ભાવવિવર્તો જન્મે છે એની જ મજા છે. સારો કવિ આવી અનંત શક્યતાઓ ભાવક સમક્ષ ધરી દેતો હોય છે.

ભાવન : એક અર્થસંકુલ શબ્દ :

ભાવન અત્યંત અંગત અનુભવ છે. અને ભાવનનાં કોઈ ચોક્કસ પરિમાણો બાંધી શકાતાં નથી. હા, કોઈ ભાવકે કરેલાં કે લખેલાં આસ્વાદનોને આધારે આપણે કૃતિનાં નવાં પાસાંઓ પામી શકીએ એમ બની શકે.

ભાવન માટે પૂર્વના અને પશ્ચિમના સાહિત્યમીમાંસામાં અનેકસ્તરીય ચર્ચાઓ થયેલી છે. પાશ્ચાત્ય મીમાંસામાં ભાવક-પ્રતિભાવનો વિવેચન-સંપ્રદાય -reader response school of criticism- પણ ખૂબ જ પ્રચલિત બન્યો છે.

ભાવન એક સંકુલ સંજ્ઞા છે અને તે અનેકસ્તરીય છે. આ ભાવનના અનેક પ્રકારો છે. જેમકે સાહિત્યિક ભાવન (literary criticism), સર્જનાત્મક ભાવન (creative criticism), સમીક્ષાત્મક ભાવન (critical criticism), ભ્રાન્ત ભાવન (miscriticism), અતિ ભાવન (over criticism), અલ્પ ભાવન (under criticism), આદર્શ ભાવન (ideal criticism), સાચું ભાવન (true criticism), ઈત્યાદિ. આ ચર્ચાનો પાર આવે તેમ નથી.

ભાવકલક્ષી સજ્જતા :

કલાપક્ષે જેટલું મહત્ત્વ સર્જનનું છે, તેટલું જ ભાવનનું પણ છે. સર્જન-ભાવન-વિવેચનની પ્રક્રિયા દ્વારા સર્જનનું વર્તુળ સંપૂર્ણ બને છે. સર્જક સર્જના માટે સજ્જ હોવો જ જોઈએ એવી અપેક્ષા રહે છે, તેમ ભાવક પણ ભાવન માટે સજ્જ

હોવો જોઈએ એમ માનવામાં આવે છે. સર્જક અને વિવેચકની પણ પ્રાથમિક શરત એ છે કે તેઓ સારા ભાવક તો હોવા જ જોઈએ. ભાવકલક્ષી આવી સજ્જતાનું મહત્ત્વ ભારતીય પરંપરામાં ખૂબ થયું છે. રાજશેખર આ જ અર્થમાં 'કારયિત્રી' અને 'ભાવયિત્રી' પ્રતિભાને આગળ ધરે છે. 'કારયિત્રી' પ્રતિભા એટલે સર્જન કરી શકવાની ક્ષમતા અને 'ભાવયિત્રી' એટલે ભાવન કરવાની પ્રતિભા કે શક્તિ.

આપણે ત્યાં સર્જનપક્ષે અને ભાવનપક્ષે, ઉભય પક્ષે ભાવકને ખાસ્સો અગવણવામાં આવ્યો છે. સર્જકો સર્જના કર્યે જાય છે અને ભાવકો એનું યથામતિ ભાવન કરે છે અથવા તો નથી કરતા. આવી ખાઈ હોવાને કારણે સર્જન અને ભાવનનો સેતુ રચાતો નથી અને સર્જનનો જે હેતું છે તે સંપૂર્ણતઃ સિદ્ધ થતો નથી. પરિણામ એ આવ્યું છે કે સરેરાશ ભાવક સાહિત્યિક કે કલાકીય ધોરણોથી, ઉત્તમ કલાસિદ્ધિથી દૂર ગયો છે. કોઈ પણ ઊચ્ચ કે ગંભીર કલાપ્રવૃત્તિથી એ એમ માનીને દૂર રહે છે કે એ બધું આપણા માટે નથી. ભાવનની કોઈ જ તાલીમ, પ્રશિક્ષણ કે માર્ગદર્શિકા ઉપલબ્ધ ન હોવાને કારણે સાંપ્રત સમયમાં સાહિત્ય, સંગીત, ચિત્ર, શિલ્પ ઈત્યાદિ કલાપ્રવૃત્તિથી એક મોટો સામાજિક વર્ગ ખાસ્સો દૂર થઈ ગયો છે. એમાંથી જ એક મિડિયોકર વર્ગ ઊભો થયો, જે પોપ્યુલર પ્રયાસોને કલાપ્રવૃત્તિ માનીને ચાલે છે. એમાંથી જ 'લોકપ્રિય' વિશેષણ બળવત્તર બનતું ગયું છે અને ઉચ્ચ કલાપ્રવૃત્તિને માઠું પરિણામ વેઠવાનું આવ્યું છે. સાંપ્રતનું આ સમગ્ર ચિત્ર આપણી સંસ્કૃતિ માટે વિઘાતક છે; એની ચિંતા કરવી જ રહી. લોકોનાં રસ અને રુચિ કેળવાય, વિકસાવાય એ જરૂરી છે. આ એક ગંભીર પ્રકારની સમસ્યા છે. એનો ઈલાજ નહિ વિચારવામાં આવે તો આવનારા દિવસોમાં સાંસ્કૃતિક કટોકટી ઊભી થશે જ. આ સૂક્ષ્મ પ્રકારનો રોગ છે અને એનાં માઠાં પરિણામો લાંબે ગાળે અનુભવાતાં હોય છે. ભલે ઝટ નજરે ન ચડે, કોઈ એના પર ધ્યાન ન આપે, પણ એની અસર ખૂબ જ તીવ્ર હોય છે અને ઘાતક હોય છે એ કોઈ પણ મૂલ્યગ્રાહી માણસને સમજાય તેવી ચિંતનીય બાબત છે.

ભાવનશક્તિ કેળવી શકાય છે. સાહિત્યના ભાવન માટે શું અનિવાર્ય છે કે શું ઈચ્છનીય છે તે વિશે થોડાંક ઈંગિતો રજૂ કરવાનો અત્રે નમ્ર પ્રયાસ છે. ભાવક પાસે કયાં કયાં પાસાંની અપેક્ષા રહે છે તેના વિશે સર્વગ્રાહી વાત કરવાની ઈચ્છા છે.

ભાવકની પહેલી શરત એ છે કે તેનું ભાવવિશ્વ વ્યાપક હોવું જોઈએ. ઉંમરની સાથે સાથે એની ભાવજગતની ત્રિજ્યા પણ વિકસેલી હોવી જોઈએ. બાહ્ય સૃષ્ટિના પરિચયની સાથે સાથે અનુભૂતિ, સંવેદના, ઊર્મિ, આવેગો ઈત્યાદિથી સમૃદ્ધ થયેલી આંતરિક સૃષ્ટિ ભાવક માટે અનિવાર્ય છે. આમાંથી કેટલીક બાબતો કુદરતી છે, કેટલીક વિકસાવી શકાય છે. જો જીવન વિશેની સૂક્ષ્મ અને સંકુલ સૃષ્ટિનો પરિચય નહિ હોય તો સર્જનનું ગોપનીય સૌંદર્ય હાથ નહિ લાગે. પ્રત્યક્ષ અનુભવ દ્વારા, વાંચન દ્વારા કે જગતના અવલોકન દ્વારા આપણે આપણા આંતરિક જગતને સમૃદ્ધ કરી શકીએ છીએ. પ્રાથમિક શરત એ છે કે આપણે આપણી બહારના જગતને વધારેમાં વધારે સમજવા પ્રયત્ન કરીએ કે એને માણવા પ્રયત્ન

કરીએ. આપણે આપણા માટે તેમજ બહારના જગત માટે જેમ બને તેમ સંવેદનશીલ રહીએ. બધા અનુભવો કરવા જેવા નથી હોતા, પણ સમાજમાં જે કંઈ સારુંનરસું બની રહ્યું હોય તેને સમજીને તેમાંથી નવનીત ગ્રહણ કરવું જોઈએ.

ભાવજગતને સમૃદ્ધ કરવાનો એક અગત્યનો ઉપાય એ છે કે અનેક કલાઓના પરિચયમાં આવવું, તેને માણવી, અધ્યયન કરવું, મનન કરવું. જેમ જેમ અધ્યયન અને મનન વધતું જશે તેમ તેમ અનેક નવી નવી બાબતોથી પરિચિત થવાશે અને જે વિવિધતા કે વ્યાપકતા છે એનો ખ્યાલ આવશે. સાહિત્યની બાબતમાં એમ કહી શકાય કે અનેક દેશની, અનેક ભાષાની, અનેક સ્વરૂપની અને સમયના પ્રાચીન-મધ્યકાલીન-અર્વાચીન-સાંપ્રત એવી વૈવિધ્યયુક્ત કૃતિઓનું સઘન વાચન કરવું. વાચનની વ્યાપકતામાંથી પણ ભાવવિશ્વ સમૃદ્ધ થતું રહેતું હોય છે. આપણી ચેતના એવી તો અદ્‌ભૂત વસ્તુ છે કે આપોઆપ જ આપણા ચિત્તને સમૃદ્ધ કરતી રહે છે અને બુદ્ધિશક્તિ જાતે જ પોતાનાં ધોરણો રચીને સજ્જ થતી રહે છે. તો, સતત અને શ્રેષ્ઠ વાચન ભાવવિશ્વને સમૃદ્ધ કરે છે અને સાહિત્યની સમજ સૂક્ષ્મ બનાવે છે.

ભાવકે એક ગુણ એ કેળવવાનો છે કે એણે કોઈ પણ કૃતિ પાસે જવા પૂર્વે કોઈ જ અપેક્ષા કે પૂર્વગ્રહો રાખવાના નથી. અપેક્ષા હોય તો માત્ર એટલી જ કે કૃતિ માણવી ગમે. પણ વિષય, પાત્રો, રજૂઆત ઈત્યાદિના નાવીન્ય, વૈવિધ્ય, શૈલી પ્રત્યે મુક્ત રહેવું જોઈએ. પૂર્વગ્રહયુક્ત ભાવન વસ્તુતઃ ભાવન જ નથી. કૃતિનું વિવેચન થઈ શકે, પોતાના મન મુજબનું આરોપણ ન જ થઈ શકે.

સાહિત્યકૃતિની સૂક્ષ્મતા, વૈવિધ્ય કે રચનારીતિ સમજવા માટે કૃતિનું સઘન વાચન થવું જોઈએ. નિરાંતની પળોમાં, મનને એકાગ્ર કરીને વાંચીએ તો જ સૂક્ષ્મ રસકેન્દ્રો પામી શકાય કે કૃતિની સમગ્રતા માણી શકાય.

ભાવકે સાહિત્યની રચનાપ્રક્રિયા, સ્વરૂપ, સાહિત્યિક સંજ્ઞાઓ, સાંપ્રત ગતિવિધિ, રચનાપ્રવાહો વગેરેથી પરિચિત થવું જરૂરી છે. સાહિત્યની પ્રાથમિક સમજ માટે પરિભાષાની સમજ હોવી જરૂરી છે. એટલે કે સાહિત્યનું સ્વરૂપ, રચનાવિધાન, સંકલના, ભાષા, શૈલી, વર્ણન, છંદોલય, અલંકાર, રચનાપ્રયુક્તિઓ, પ્રતીક, કલ્પન, પુરાકલ્પન, સંવાદ, ચરિત્રનિર્માણ ઈત્યાદિ જેવી સંજ્ઞાઓની પ્રાથમિક સમજ હશે તો સાહિત્યકૃતિનાં અનેક અંગોને સમજવામાં ખાસ મદદ મળશે. અહીં આવી પરિભાષાનાં મુખ્ય અંગો વિશે પ્રાથમિક સમજ આપવાનો નમ્ર પ્રયાસ કરું છે કે જેનાથી ભાવક સાહિત્યપદાર્થને વધારે સારી રીતે સમજી શકે :

'સ્વરૂપ' એટલે સાહિત્યકૃતિ જે આકારમાં જન્મ લે તે. નવલકથા, નાટક, ગીત ઈત્યાદિ સાહિત્યનાં સ્વરૂપો છે. સાહિત્યકાર પોતાના કથયિત્વ પ્રમાણે કોઈ એક સ્વરૂપને પસંદ કરી કૃતિ રચતો હોય છે. 'વિષય' એટલે કૃતિ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવતી બાબત. જેના વિશે રચના થઈ હોય તેને કૃતિનો વિષય કહેવાય છે. 'સંવિધાનકલા' એટલે સર્જકે કહેવા ધારેલ વિષયની ગૂંથણી કે ભાત કે નિરૂપણની રીતિ. 'પાત્ર' એટલે જેના દ્વારા વિષય રજૂ થાય તે તમામ જીવસૃષ્ટિ. 'ભાષાશૈલી' એટલે સર્જકે પસંદ કરેલ ભાષા, શબ્દો, વાક્યરચના, કથનરીતિ ઈત્યાદિની વિશેષ રીત કે પદ્ધતિ. 'વર્ણન' એટલે વ્યક્તિ, પાત્ર, પ્રસંગ ઈત્યાદિની આપણને પ્રતીતિકર બને એવી ચિત્રાત્મક રજૂઆત. 'છંદોલય' એટલે કવિતામાં

નિશ્ચિત માપ કે ભાવના આરોહ-અવરોહની ચોક્કસ પ્રકારની ગોઠવણી અને આવર્તનો. 'અલંકાર' એટલે શબ્દ અને અર્થના સૌંદર્યમાં વધારો કરવાની માવજત. 'પ્રતીક' એટલે હાજર વસ્તુ દ્વારા ગેરહાજર વસ્તુનું સૂચન કરનાર કોઈક શબ્દ કે શબ્દગુચ્છ. 'કલ્પન' એટલે આંખ, કાન જેવી ઈન્દ્રિયો દ્વારા નવીન રીતે પામી શકાય તેવી આકર્ષક કલ્પના. 'પુરાકલ્પન' એટલે પૌરાણિક કાળની કલ્પનાઓ કે માન્યતાઓને આધુનિક સંદર્ભમાં પ્રયોજવી તે. 'રચનાપ્રયુક્તિ' એટલે સર્જક દ્વારા પોતાના કથયિત્વને કલાત્મક રીતે અભિવ્યક્ત કરવા માટે પ્રયોજવામાં આવેલ સંન્નિધીકરણ, કૉલાજ જેવી પદ્ધતિઓ.

અહીં માત્ર મુખ્ય મુખ્ય સાહિત્યિક પારિભાષિક સંજ્ઞાઓનો પરિચય ખૂબ જ ટૂંકમાં આપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. આ ઉપરાંત અનેક સંજ્ઞાઓ છે, જે સાહિત્ય સાથે સર્જન અને ભાવનથી સંકળાયેલા તમામ લોકોને જાણવી જરૂરી છે. જો સાહિત્યની આવી પરિભાષાની ઓળખ હશે તો જ સાહિત્યનાં અનેક પાસાંઓ કે સર્જકની માવજત, કૃતિનું સૌંદર્ય સમગ્રપણે માણી શકાય.

આ રીતે, ભાવકે રસ અને રુચિ કેળવવાં જોઈએ, કૃતિને સઘન રીતે માણવી જોઈએ, અનેકસ્તરીય સાહિત્યના પરિચયમાં રહેવું જોઈએ અને મુક્તતા કેળવવી જોઈએ. ભાવક આ રીતે પોતાની ક્ષમતા કેળવતો જાય એટલે આપોઆપ જ તેની સૂઝ અને સમજ સંમાર્જિત થતી જાય. તેનામાં નીરક્ષીરનો વિવેક જાગે, અત્યંત અઘરી લાગતી કૃતિનાં પણ સૂક્ષ્મ સૌંદર્યો હાથ લાગે અને રસાનુભવનું ક્ષેત્ર વિસ્તૃત બની જાય. ભાવક કોઈ કૃતિને દોષ દે તે પહેલાં એટલું ચોક્કસ તપાસી લે કે તેની સજ્જતામાં તો ખામી નથી ને ? જો જવાબ 'હા'માં આવવાની શક્યતા હોય તો તેણે સજ્જ થવાની શરૂઆત કરી દેવી જોઈએ.

Ph. 23236351, 23232701, 23237721
23234116, 23235733, 23232317
23236735, 23239437, 23239627

Extension No. 413 (CPP-I Colleges)
UGC Website: www.ugc.ac.in

ज्ञान–विज्ञान विमुक्तये

SPEED POST

विश्वविद्यालय अनुदान आयोग
बहादुरशाह जफर मार्ग
नई दिल्ली–110 002

UNIVERSITY GRANTS COMMISSION
BAHADURSHAH ZAFAR MARG
NEW DELHI-110 002

F. No. 8-490/2010 (CPP-I/C)

February, 2011

8 MAR 2011

The Registrar,
Gujarat University,
Ahmedabad – 380 009,
Gujarat.

Sub: - Recognition of College under Section 2 (f) of the UGC Act, 1956.

Sir,

I am directed to refer to the letter No. GAC/MKM/10-11/329 dated 09.09.2010 received from the Principal, Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad – 8 (Gujarat) on the above subject and to say that it is noted that the following college is **aided** and **temporarily** affiliated to **Gujarat University**. I am further to say that the name of the following college has been included in the list of colleges prepared under Section 2 (f) of the UGC Act, 1956 under the head '**Government** Colleges teaching upto **Bachelor's** Degree':-

Name of the College	Year of Establishment	Remarks
Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad – 8 (Gujarat).	2007	The college does not fulfill the requirement of permanent affiliation. Therefore, the college is **not** eligible to receive Central assistance in terms of the rules framed under Section 12 (B) of the UGC Act, 1956.

The documents submitted in respect of the above College have been accepted by the University Grants Commission.

Yours faithfully,

(Uma Bali)
Under Secretary

Copy to:-

1. The Principal, Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad – 8 (Gujarat).
2. The Secretary, Government of India, Ministry of Human Resource Development, Department of Higher Education, Shastri Bhawan, New Delhi - 110 001.
3. The Principal Secretary, Deptt. of Higher & Technical Education, Government of Gujarat, New Sachivalaya, B. No. 5, 7th Floor, Gandhi Nagar – 382 010, (Gujarat).
4. The Deputy Secretary, UGC, Western Regional Office (WRO), Ganeshkhind, Poona – 411 007, (Maharashtra).
5. Publication Officer (Website-UGC), New Delhi.
6. Section Officer (F.D.-III Section) U.G.C., New Delhi.
7. All Sections, U.G.C, New Delhi.
8. Guard file.

(Sunita Gulati)
Section Officer

Ph. 23236351, 23232701, 23237721
23234116, 23235733, 23232317
23236735, 23239437, 23239627

Extension No. 413 (CPP-I Colleges)
UGC Website: www.ugc.ac.in

ज्ञान–विज्ञान विमुक्तय

SPEED POST

विश्वविद्यालय अनुदान आयोग
बहादुरशाह जफर मार्ग
नई दिल्ली–110 002
UNIVERSITY GRANTS COMMISSION
BAHADURSHAH ZAFAR MARG
NEW DELHI-110 002

F. No. 8-490/2010 (CPP-I/C)

December, 2012

14 DEC 2012

The Registrar,
Gujarat University
P.B. No. 4010, Navrangpura
Ahmedabad – 380 009
Gujarat

Sub: - Declaring a College fit to receive Central Assistance under Section 12 (B) of the UGC Act, 1956.

Sir,

I am directed to refer to the letter No. nil dated 11.09.2012 received from the Principal, Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad - 8, (Gujarat) on the above subject and to say that it is noted that the following college is **aided** and **permanently** affiliated to **Gujarat University**. The college is already included under Section 2 (f) of the UGC Act, 1956 vide this office letter of even No. dated 08.03.2011. I am further to say that the name of the following college has been included in the list of colleges prepared under Section 12 (B) of the UGC Act, 1956 under the head '**Non-Government** Colleges teaching upto **Bachelor's** Degree':-

Name of the College	Year of Establishment	Remarks
Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad - 8, (Gujarat).	2007	The College is now declared fit to receive Central assistance in terms of Rules framed under Section 12 (B) of the UGC Act, 1956.

The documents submitted in respect of the above College have been accepted by the University Grants Commission.

Yours faithfully,

(Raksha Pahwa)
Under Secretary

Copy to:-

1. The Principal, Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad - 8, (Gujarat).
2. The Secretary, Government of India, Ministry of Human Resource Development, Department of Higher Education, Shastri Bhawan, New Delhi - 110 001.
3. The Principal Secretary, Deptt. of Higher & Technical Education, Government of Gujarat, New Sachivalaya, B. No. 5, 7th Floor, Gandhi Nagar – 382 010, (Gujarat).
4. The Deputy Secretary, UGC, Western Regional Office (WRO), Ganeshkhind, Poona – 411 007, (Maharashtra).
5. Publication Officer (UGC-Website), New Delhi.
6. Section Officer (FD-III Section), UGC, New Delhi.
7. Guard file.

(Sunita Gulati)
Section Officer

ફેક્સ : (૦૭૯) ૨૬૩૦૨૬૫૪
ટેલિફોન : ૨૬૩૦૧૩૪૧-૨૬૩૦૦૩૪૨-૪૩,
૨૬૩૦૦૧૨૬
ટેલિગ્રામ : યુનિગુજરાત

ગુજરાત યુનિવર્સિટી કાર્યાલય,
પોસ્ટ બૉક્સ નં. ૪૦૧૦
નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૯.

ગુજરાત યુનિવર્સિટી
GUJARAT UNIVERSITY

(NACC Accredited B++)
www.gujaratuniversity.org.in

Fax : (079) 26302654
Tele. Phone : 26301341-26300342-43, 26300126
Grams : UNIGUJARAT

OFFICE OF THE GUJARAT UNIVERSITY
POST BOX NO. 4010
NAVRANGPURA,
AHMEDABAD-380 009 (INDIA).

નં.એકેડેમિક/૨૧/30890/૨૦૧૨ તા. 11 /૦૬/૨૦૧૨

જોડાણ અંગેનું જાહેરનામું ક્રમાંક: ૧૮૨/૨૦૧૨

એક્ઝિક્યુટીવ કાઉન્સિલ વતી કુલપતિશ્રીએ સરકારી વિનયન કોલેજ, કે.કા.શાસ્ત્રી એજ્યુકેશન કેમ્પસ, ખોખરા,મણિનગર,(પુર્વ) અમદાવાદ-૮ને નીચે જણાવેલ વિષયો-અભ્યાસક્રમો માટે તેની સામે દર્શાવેલ પ્રકાર અને મુદત માટે જોડાણ મંજૂર કર્યુ છે.

વિષયો-અભ્યાસક્રમો	ડિવીઝન	જોડાણ પ્રકાર	મુદત
પ્રથમ,દ્વિતીય,તૃતીય વર્ષ બી.એ. (ગુજરાતી,અંગ્રેજી,સંસ્કૃત,અર્થશાસ્ત્ર, મનોવિજ્ઞાન,ઇન્ડોલોજી-ઇન્ડિયન કલ્ચર) (ગ્રાન્ટેબલ ધોરણે) (CBCS મુજબ)	૦૨ (બે)	કાયમી	તા.૧-૭-૨૦૧૨ થી કાયમી

કા.કુલસચિવવતી

નકલ રવાના :-

૧. આચાર્યશ્રી, સરકારી વિનયન કોલેજ, કે.કા.શાસ્ત્રી એજ્યુકેશન કેમ્પસ, ખોખરા, મણિનગર,(પુર્વ) અમદાવાદ-૮ને જાણસારૂ.

૨. યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટસ કમિશન યુનિટ, સામાન્ય વિભાગ, ગુજરાત યુનિવર્સટી, અમદાવાદ. (જાણ સારૂ)

૩. સચિવશ્રી,શિક્ષણ વિભાગ,ગુજરાત રાજય,નવા સચિવાલય,ગાંધીનગર જાણ સારૂ

૪. ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશ્નરશ્રી,શિક્ષણ કમિશ્નરશ્રીની કચેરી.બ્લોક નં-૧૨,ડાં.જીવરાજમહેતા ભવન,જુનુ સચિવાલય,ગાંધીનગર

૫. શ્રીમતિ, પુનિતાબેન પાઠક, હિસાબ પ્રકાશન વિભાગ. ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ-૯

૬. પરીક્ષા નિયામકશ્રી, પરીક્ષા વિભાગ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૯

૭. ચીફ એકાઉન્ટસ ઓફિસર, હિસાબ વિભાગ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.-૯

૮. સેકશન ઓફિસર, પી.જી. વિભાગ, ઈલેકશનના કામ અંગે.

૯. સેકશન ઓફિસર, ડી.પી.ઈ. વિભાગ, ઈલેકશનના કામ અંગે.

૧૦. સેકશન ઓફિસર, ડિસ્પેચ વિભાગ, કોલેજના પરિપત્ર અંગે.

૧૧. ગ્રથપાલશ્રી, યુનિ.ગ્રથાલય, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ-૯

૧૨. શ્રી ભારદ્રાજ,પરીક્ષા વિભાગ,ગુજ.યુનિ.અમદાવાદ-૯

૧૩. પબ્લીકેશન ઓફિસર,ગુજ.યુનિ.અમદાવાદ

TO,
The Principal,
Government Arts College,
K.K.Shastri Education Campus,
Khokhra, Maninagar(East),
Ahmedabad.

CERTIFICATE

This is to certify that, Government Arts College, K.K.Shastri Educational Campus, Khokhra, Maninagar(East), Ahmedabad is situated in City East (Maninagar) area and this is an Urban Area.

Date: 03 /03 /2014

Place : Ahmedabad

City Mamalatdar(Maninagar)

Ahmedabad

LIST OF TEACHING AND NON-TEACHING STAFF

TEACHING STAFF

Name of Faculty	Date of Birth	Category	Sex	Subject	Education	Date of Joining
Dr. Gita Pandya	09/11/1956	Open	F	Economics	M.A., Ph.D.	02/09/1982 (Adhoc), 30/06/1984 G.P.S.C., 23/06/2007 In-charge Principal, 14/11/09 Class-I Principal
Dr. Trusha Desai	02/10/1962	Open	F	Psychology	M.A., Ph.D.	20/07/1987 G.P.S.C.
Dr. Mahesh Patel	17/09/1971	Open	M	Sanskrit	M.A., B.Ed., Ph.D.	13/01/2003 G.P.S.C.
Prof. Nisarg Ahir	13/03/1974	SEBC	M	Gujarati	M.A., NET	07/03/2003 G.P.S.C.
Dr. Kinnari Pancholi	07/01/1974	Open	F	Sanskrit	M.A., Ph.D.	17/01/2003 G.P.S.C.
Dr. Pravin Rathavi	20/01/1976	SEBC	M	Gujarati	M.A., Ph.D., NET	17/03/2003 G.P.S.C.
Prof. Ansuya Mehta	21/03/1974	Open	F	ENGLISH	M.A.	08/11/2001 G.P.S.C.
Prof. Jagdish Parmar	17/10/1983	SC	M	Economics	M.A., GSLET	09/03/2013 G.P.S.C.
Dr. Kamlesh Patel	04/03/1982	Open	M	Psychology	M.A., M.Phil, GSLET, Ph.D.	13/02/2014 G.P.S.C.
Dr. Nehal Pandya	06/05/1977	Open	F	Sanskrit	M.A., B.Ed. Ph.D.	27/09/2013 G.P.S.C.
Dr. Ketan Mehta	05/12/1979	SEBC	M	Economics	M.A., M.Phil., Ph.D.	07/12/2012 Contractual
Prof. Abha Tripathi	20/06/1987	Open	F	Indology	M.A., NET	11/08/2014 Contractual
Dr. Ashok Patel	02/05/1985	ST	M	Psychology	M.A., M.Phil., Ph.D.	19/09/2014 Contractual

NON-TEACHING STAFF

Name	Date of Birth	Category	Sex	Designation	Education	Date of joining
Nirnjana Bhagat	04-02-1967	Open	F	Head Clerk	M. Com., M. Ed.	06-10-2015
Mahendra Vaghela	01-09-1963	SEBC	M	Sr Clerk	B. Com.	19-02-2014
Jalpa Parmar	21-04-1987	SC	F	Jr Clerk	M.A., B.Ed.	28-02-2014
Priyanka Sagar	14-11-1990	SC	F	Jr Clerk	B.B.A.	04-03-2014
Narsinh Solanki	14-05-1981	SC	M	Peon	9TH Pass	02-08-2000

NON-TEACHING STAFF OF THE COLLEGE
FROM THE YEAR OF 2007 TO 2015

Name of Employee	Designation	Date of Joining	Category	Date of Joining	Date of Leaving
Sharda Kharadi	Head Clerk	13-07-1990	ST	14-06-2007	19-02-2009
Alka Thakkar	Head Clerk	18-04-1981	Open	20-02-2009	
Mahendra Arya	Sr.Clerk	10-09-1981	Open	15-06-2007	19-02-2009
Mukesh Patel	Sr.Clerk	19-11-1984	Open	01-07-2007	18-02-2008
Makwana	Sr.Clerk	19-02-2008	SC	19-02-2008	29-09-2008
Hemangini Thakkar	Sr.Clerk	21-01-1986	Open	26-09-2008	17-12-2013
Suman Rathod	Sr.Clerk	28-08-1984	SC	16-09-2009	26-06-2012
Parul Kar	Sr.Clerk	02-03-1991	SEBC	27-06-2012	18-02-2014
Paresh Vasava	Sr.Clerk		ST	18-02-2014	19-08-2014
Mahendra Vaghela	Sr.Clerk	28-05-1984	SC	19-02-2014	
Liladhar Kad	Jr. Clerk	05-03-1990	SEBC	22-03-2008	07-09-2010
B. K. Leuva	Jr. Clerk	26-05-2004	SC	15-07-2009	23-12-2010
Bharat Chauhan	Jr. Clerk	20-01-1989	Open	24-03-2011	19-02-2014
Jalpa Parmar	Jr. Clerk	28-02-2014	SC	28-02-2014	
Priyanka Sagar	Jr. Clerk	02-09-2013	SC	04-03-2014	

COLLEGE COMMITTEE: YEAR 2015-2016

VICE PRINCIPAL
Dr. Trusha Desai
CLASS REGULARITES AND LECTURE MANAGEMENT
Dr. Trusha Desai
INTERNAL MARKS AND ADMISSION COMMITTEE
(Everything related to internal marks, till the submission at university)

- **F.Y.B.A. COMMITTEE**

Chairman: Dr. Mahesh Patel
Member: Dr. Pravin Rathvi
Member: Dr. Nehal Pandya

- **S.Y.B.A. COMMITTEE**

Chairman: Prof. Aernsuya Mehta
Member: Prof. Jagdish Parmar

- **T.Y.B.A. COMMITTEE**

Chairperson: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Dr. Kamlesh Patel
TIME TABLE COMMITTEE
Chairman: Dr. Trusha Desai
Member: Dr. Mahesh Patel
CURRYCULAM COMMITTEE (Should be downladed and distriuted to all)
S.R.C. COMMITTEE
Chairman: Dr. Mahesh Patel
Member: Dr. Trusha Desai
Member: Prof. Nisarg Ahir
Member: Dr. Pravin Rathvi
CULTURAL COMMITTEE
Chairman: Prof. Nisarg Ahir
Member: Prof. Aernsuya Mehta
Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Nehal Pandya
VANCHE GUJARAT COMMITTEE
Chairman: Dr. Pravin Rathvi
Member: Dr. Nehal Pandya
SPORTS COMMITTEE
Chairman: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Dr. Kamlesh Patel
DELL COMMITTEE
Chair person: Prof. Ansuya Mehta

SCOPE COMMITTEE
Chairman: Dr. Pravin Rathvi
PURCHASE COMMITTEE
Chairperson: Dr. Geeta Pandya
Member: Dr. Trusha Desai
Member: Dr. Mahesh Patel
Member: Prof. Nisarg Ahir
Member: Mahendra Vaghela
FILLING COMMITTEE
Chairman: Dr. Mahesh Patel
Member: Dr. Pravin Rathvi
Member: Dr. Nehal Pandya
Member: Mahendra Vaghela
SAPTADHARA COMMITTEE
Chairman: Prof. Nisarg Ahir
1. JNANDHARA COMMITTEE
Member: Dr. Pravin Rathvi
Member: Dr. Nehal Pandya
2. GEET-SANGEET-NRUTYADHARA COMMITTEE
Member: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Prof. Jagdish Parmar
3. NATYADHARA COMMITTEE
Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Nehal Pandya
4. SARJNATMAK ABHIVYAKTIDHARA COMMITTEE
Member: Dr. Pravin Rathvi
Member: Prof. Ansuya Mehta
5. RANG-KALA-KAUSHALDHARA COMMITTEE
Member: Dr. Pravin Rathvi
Member: Dr. Nehal Pandya
6. KHELKUD-YOGDARA COMMITTEE
Member: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Prof. Jagdish Parmar
7. SAMUDAYIK SEVADHARA
Member: Dr. Trusha Desai
Member: Dr. Mahesh Patel
DISCIPLENE COMMITTEE
- ❖ **OVER ALL INCHARGE**

Chairperson: Dr. Trusha Desai

- ❖ **GROUND FLOOR**

Member: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Dr. Nehal Pandya

- ❖ **FIRST FLOOR**

Member: Dr. Kamlesh Patel
Member: Prof. Abha Tripathi

- ❖ **SECOND FLOOR**

Member: Prof. Ansuya Mehta
Member: Prof. Jagdish Parmar

ATTENDANCE COMMITTEE

Chairperson: Prof. Ansuya Mehta

UDISHA CLUB COMMITTEE

Chairperson: Dr. Geeta Pandya
Member: Dr. Trusha Desai
Member: Prof. Nisarg Ahir

C.W.D.C. COMMITTEE

Chairperson: Dr. Trusha Desai
Member: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Dr. Nehal Pandya

MEDICAL CHECK UP COMMITTEE

Chairman: Dr. Mahesh Patel
Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Jalpa Parmar

ANTI RAGGING COMMITTEE

Chairperson: Dr. Trusha Desai
Member: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Dr. Nehal Pandya

EXAMINATION COMMITTEE

Chairperson: Dr. Trusha Desai
Member: Dr. Mahesh Patel
Member: Prof. Ansuya Mehta

E-MAIL COMMITTEE

Chairman: Prof. Nisarg Ahir
Member: Prof. Jagdish Parmar

NME-ICT COMMITTEE (NATIONAL MISSION ON EDUCATION-*INFORMATION AND COMMUNICATIONS TECHNOLOGY*)

Chairman: Prof. Nisarg Ahir

SANDHAN-BISAG COMMITTEE

Chairperson: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Prof. Ansuya Mehta

LIBRARY COMMITTEE

Chairman: Dr. Pravin Rathvi

KMP COMMITTEE (KNOWLEDGE MANAGEMENT PROGRAMME)

Chairman: Prof. Nisarg Ahir

Member: Prof. Jagdish Parmar

ALM COMMITTEE (ACTIVE LEARNING METHODOLOGY)

Chairman: Dr. Mahesh Patel

Member: Prof. Ansuya Mehta

MMI COMMITTEE (MISSION MODE IMPLEMENTATION)

Chairman: Prof. Nisarg Ahir

Member: Prof. Jagdish Parmar

SCT COMMITTEE (SC/ST CELL)

Chairman: Dr. Pravin Rathvi

Member: Prof. Jagdish Parmar

NAAC/MHRD/AAA COMMITTEE

Chairman: Prof. Nisarg Ahir

Member: Dr. Pravin Rathvi

Member: Prof. Jagdish Parmar

SAPTADHARA EQUIPMENT MANAGEMENT COMMITTEE

Chair person: Dr. Nehal Pandya

COLLEGE FURNITURE RECORD COMMITTEE

Chair person: Dr. Nehal Pandya

Member: Dr. kamlesh Patel

PRENT’S MEET COMMITTEE

Chairman: Dr. Maahesh Patel

Member: Prof. Nisarg Ahir

Member: Dr. Pravin Rathvi

Member: Prof. Jagdish Parmar

CLEANLINESS COMMITTEE

- ❖ **GROUND FLOOR**

Chair person: Dr. Kinnari Pancholi

Member: Dr. Nehal Pandya

- ❖ **FIRST FLOOR**

Chairman: Dr. Pravin Rathvi

Member: Prof. Abha Tripathi

- ❖ **SECOND FLOOR**

Chairman: Prof. Jagdish Parmar

Member: Dr. Kamlesh Patel

વાચનાલય વિશે માહિતી

અરુણા પટેલ
વાચનાલય વિભાગ

૨૦૦૭માં શરૂ થયેલ ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ કૉલેજ એ નવી કૉલેજ છે. સરકારશ્રીના નિયમાનુસાર, સરકારશ્રી દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી સહાય અને સવલત પ્રમાણે આ કૉલેજમાં પોતાનું નાનું પણ સમૃદ્ધ વાચનાલય છે. લાઈબ્રેરિયનના અભાવમાં અને મર્યાદિત ગ્રાન્ટમાં પણ આ સંસ્થાએ પુસ્તકોને લાઈબ્રેરી સાયન્સ પ્રમાણે વર્ગીકૃત કરવાનું અને ગોઠવવાનું કાર્ય કરેલ છે. તે જ પ્રમાણે સૉલ સૉફ્ટવૅર પ્રમાણે તમામ પુસ્તકોની માહિતી એકત્ર કરવામાં આવી છે અને એ પ્રમાણે લાઈબ્રેરી કાર્યરત પણ છે. સામયિકો, સીડી ઈત્યાદિની સામગ્રી પણ વસાવવામાં આવી છે. ઈ-લાઈબ્રેરીની દિશામાં પહેલ કરવામાં આવી છે. આ વર્ષે નવાં આવેલાં પુસ્તકોના વર્ગીકરણનું કામ ચાલુ હોવાથી એની વિગ્ત અહીં સમાવી શકાઈ નથી. આ વાચનાલયમાં વર્ષ પ્રમાણે જે પુસ્તકો ઈત્યાદિ વસાવવામાં આવેલ છે તેની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે :

Year	Govt. Amount	NonGovt. Amount	Total Amount	Govt. Books	NonGovt. Books	Total	Govt. CD	NonGovt. CD	Total
2007-2008	0	1038	1038	0	21	21	0	0	0
2008-2009	0	17012	17012	0	141	141	0	0	0
2009-2010	1649	35079	36728	28	280	308	0	0	0
2010-2011	1000	297763	298763	0	1185	1185	30	86	116
2011-2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2012-2013	0	3385	3385	0	3	3	0	122	122
2013-2014	8078	22915	30993	77	196	273	0	0	0
Total	10727	377192	387919	105	1826	1931	30	208	238

આ રીતે, વિગતવાર માહિતી ઉપર પ્રમાણે આપવામાં આવી છે. અત્યાર સુધીમાં કૉલેજની લાઈબ્રેરીમાં નીચે પ્રમાણેનાં કુલ પુસ્તકો છે. વર્ગીકરણનું કામ ચાલુ હોઈ, આ વર્ષે ખરીદેલાં રૂપિયા ત્રણ લાખનાં પુસ્તકોનો અહીં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી. :

Gov. Books	105
NonGovt. Books	1826
Gift Books	1575
Total Books	3506

SCOPE વિશેની વિગત

ડૉ. પ્રવીણ રથવી

સંયોજક, SCOPE

SCOPE ગુજરાત સરકારનો એક મહત્ત્વાકાંક્ષી પ્રકલ્પ છે. ગુજરાતના યુવાનો વિશ્વ સ્તરે અંગ્રેજી ભાષામાં ઉત્તમ પરિણામ પ્રાપ્ત કરે તે માટે SCOPE એ અંગ્રેજી ભાષાનું પ્રશિક્ષણ શરૂ કરેલ છે. વિશ્વવિખ્યાત યુનિવર્સિટી કેમ્બ્રિજ સાથે સહયોગ સાધીને વિદ્યાર્થીઓને વિદેશની ઉત્તમ પદ્ધતિ દ્વારા અંગ્રેજીનું પ્રશિક્ષણ આપવામાં આવે છે. અંગ્રેજી ભાષામાં વિદ્યાર્થી પારંગત થતો જાય તુ પ્રમાણેનાં લૅવલ અનુસારની પરીક્ષા-પદ્ધતિનો કૉલેજમાં સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે. વિદ્યાર્થીની કારકિર્દીમાં ખૂબ જ ઉપયોગી એવા આ અભ્યાસક્રમ માટે વિદ્યાર્થીઓને પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે છે. કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓએ આ ક્ષેત્રે ઉત્તમ દેખાવ કર્યો છે, જેની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે :

Sr.	MONTH/YEAR	NAME OF THE EXAM	APPLICANTS	STUDENTS: APPEARED	STUDENTS: PASSED
1	FEB 2011	CPT	77	76	76
2	NOVE 2011	CPT	128	120	120
3	FEB 2012	CPT-271	CPT-271		
		BULTAS-29	BULTAS-29		
4	DECE 2012	BULTAS	118	111	111
5	MARCH 2013	CPT-100	100	96	96
		BULTAS-48	48	48	48
6	AUG 2013	CPT-213	213	182	182
		BULTAS-1	1	1	1
7	OCTO 2014	CPT-204	204	185	185
8	JAN 2015	CPT-231	231	199	199

ANALYSIS OF STUDENTS: VARIOUS ASPECTS

Dr. Pravin Rathvi

GOVERNMENT ARTS COLLEGE, MANINAGAR, AHMEDABAD

ANALYSIS OF STUDENTS: B.A. SEM –I & II (2011-12)

B.A. SEM -I (NOV-2011)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**36**	**31**	**-**	**-**	**05**	**10**	**13**	**03**
ENGLISH	**31**	**23**	**-**	**07**	**06**	**05**	**04**	**01**
GUJARATI	**44**	**36**	**-**	**04**	**07**	**07**	**18**	**-**
PSYCHOLOGY	**47**	**34**	**01**	**02**	**14**	**03**	**13**	**01**
ECONOMICS	**50**	**42**	**01**	**01**	**12**	**10**	**17**	**01**
INDOLOGY	**22**	**20**	**-**	**-**	**02**	**02**	**15**	**01**
TOTAL	**230**	**186**	**02**	**14**	**46**	**37**	**80**	**07**

B.A. SEM -II (MAY-2012)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**27**	**27**	**-**	**02**	**08**	**15**	**02**	**-**
ENGLISH	**21**	**21**	**01**	**09**	**05**	**01**	**05**	**-**
GUJARATI	**34**	**34**	**-**	**01**	**09**	**15**	**08**	**01**
PSYCHOLOGY	**29**	**29**	**01**	**04**	**18**	**03**	**03**	**-**
ECONOMICS	**40**	**40**	**01**	**08**	**15**	**11**	**05**	**-**
INDOLOGY	**19**	**19**	**-**	**01**	**09**	**02**	**07**	**-**
TOTAL	**170**	**170**	**03**	**25**	**64**	**47**	**30**	**01**

S.Y.B.A. (2011-12)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	FAIL	ABSENT

SANSKRIT	**18**	**15**	**-**	**02**	**07**	**03**	**03**	**-**	**-**
ENGLISH	**32**	**31**	**-**	**02**	**14**	**10**	**04**	**01**	**-**
GUJARATI	**20**	**16**	**-**	**01**	**05**	**04**	**06**	**-**	**-**
PSYCHOLOGY	**34**	**32**	**-**	**02**	**16**	**10**	**04**	**-**	**-**
ECONOMICS	**31**	**27**	**-**	**02**	**15**	**05**	**03**	**-**	**-**
INDOLOGY	**07**	**06**	**-**	**-**	**03**	**01**	**02**	**-**	**-**
TOTAL	**142**	**127**	**-**	**11**	**60**	**33**	**22**	**01**	**-**

T.Y.B.A. (2011-12)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	FAIL	AB.	WITH.
SANSKRIT	**11**	**11**	**-**	**01**	**05**	**01**	**-**	**02**	**-**	**02**
ENGLISH	**18**	**17**	**-**	**-**	**14**	**03**	**-**	**-**	**-**	**-**
GUJARATI	**20**	**19**	**-**	**-**	**06**	**09**	**-**	**02**	**-**	**02**
PSYCHOLOGY	**25**	**21**	**-**	**05**	**08**	**03**	**-**	**-**	**01**	**04**
ECONOMICS	**27**	**26**	**-**	**02**	**17**	**05**	**-**	**01**	**-**	**01**
INDOLOGY	**05**	**05**	**-**	**02**	**03**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
TOTAL	**106**	**99**	**-**	**10**	**53**	**21**	**-**	**05**	**01**	**09**

GOVERNMENT ARTS COLLEGE, MANINAGAR, AHMEDABAD

ANALYSIS OF STUDENT: B.A. SEM –I & II AND III&IV (2012-13)

B.A. SEM -I (NOV-2012)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**41**	**30**	**-**	**02**	**12**	**07**	**09**	**-**
ENGLISH	**25**	**23**	**-**	**02**	**07**	**03**	**09**	**02**
GUJARATI	**53**	**49**	**-**	**02**	**18**	**16**	**13**	**-**
PSYCHOLOGY	**58**	**49**	**-**	**06**	**39**	**02**	**02**	**-**

ECONOMICS	**67**	**62**	**-**	**02**	**29**	**21**	**09**	**01**
INDOLOGY	**19**	**16**	**-**	**-**	**10**	**04**	**01**	**01**
TOTAL	**263**	**229**	**-**	**14**	**115**	**53**	**43**	**4**

B.A. SEM -II (MAY-2013)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**30**	**30**	**-**	**02**	**13**	**06**	**09**	**-**
ENGLISH	**21**	**21**	**07**	**08**	**06**	**-**	**-**	**-**
GUJARATI	**49**	**45**	**-**	**05**	**26**	**09**	**05**	**-**
PSYCHOLOGY	**49**	**49**	**-**	**14**	**31**	**01**	**03**	**-**
ECONOMICS	**59**	**59**	**01**	**11**	**31**	**12**	**03**	**01**
INDOLOGY	**17**	**14**	**-**	**03**	**05**	**06**	**-**	**-**
TOTAL	**225**	**218**	**08**	**43**	**112**	**34**	**20**	**01**

B.A. SEM -III (NOV-2012)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**23**	**23**	**-**		**04**	**07**	**12**	**-**
ENGLISH	**18**	**17**	**01**	**05**	**07**	**04**	**-**	**-**
GUJARATI	**31**	**30**	**-**		**11**	**11**	**08**	**-**
PSYCHOLOGY	**26**	**26**	**-**	**02**	**20**	**02**	**01**	**01**
ECONOMICS	**40**	**40**	**-**	**08**	**19**	**19**	**02**	**-**
INDOLOGY	**16**	**16**	**-**	**01**	**01**	**01**	**03**	**01**
TOTAL	**154**	**152**	**01**	**17**	**54**	**44**	**26**	**02**

B.A. SEM -IV (MAY-2013)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**22**	**22**	**-**	**01**	**06**	**05**	**10**	**-**
ENGLISH	**17**	**17**	**-**	**09**	**05**	**03**	**-**	**-**

GUJARATI	**29**	**29**	**-**	**04**	**11**	**06**	**07**	**01**
PSYCHOLOGY	**25**	**25**	**01**	**07**	**13**	**02**	**02**	**-**
ECONOMICS	**37**	**37**	**-**	**10**	**19**	**06**	**02**	**-**
INDOLOGY	**13**	**13**	**-**	**03**	**09**	**-**	**01**	**-**
TOTAL	**143**	**143**	**01**	**34**	**63**	**22**	**22**	**01**

GOVERNMENT ARTS COLLEGE,MANINAGAR,AHMEDABAD

ANALYSIS OF STUDENTS OF T.Y.B.A (2012-13)

T.Y.B.A (2012-13)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	FAIL	AB.	WITH.
SANSKRIT	**17**	**15**	**-**	**03**	**09**	**01**	**-**	**01**	**-**	**01**
ENGLISH	**31**	**31**	**-**	**04**	**16**	**09**	**-**	**-**	**-**	**02**
GUJARATI	**17**	**15**	**-**	**01**	**07**	**02**	**-**	**05**	**-**	**-**
PSYCHOLOGY	**32**	**32**	**-**	**09**	**17**	**02**	**-**	**01**	**-**	**03**
ECONOMICS	**29**	**28**	**-**	**07**	**17**	**03**	**-**	**-**	**-**	**01**
INDOLOGY	**06**	**06**	**-**	**-**	**03**	**02**	**-**	**01**	**-**	**-**
TOTAL	**132**	**127**	**-**	**24**	**69**	**19**	**-**	**08**	**-**	**07**

GOVERNMENT ARTS COLLEGE,MANINAGAR,AHMEDABAD

ANALYSIS OF STUDENTS: B.A. SEM –I , III & V (2013-14)

B.A. SEM -I (NOV-2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**40**	**33**	**-**	**01**	**18**	**10**	**03**	**01**
ENGLISH	**40**	**31**	**03**	**04**	**18**	**03**	**02**	**01**
GUJARATI	**69**	**60**	**-**	**-**	**15**	**27**	**18**	**-**
PSYCHOLOGY	**59**	**51**	**01**	**05**	**24**	**16**	**02**	**03**
ECONOMICS	**72**	**66**	**-**	**03**	**34**	**20**	**09**	**-**
INDOLOGY	**26**	**24**	**-**	**-**	**03**	**02**	**19**	**-**
TOTAL	**306**	**265**	**04**	**13**	**112**	**78**	**53**	**05**

B.A. SEM -III (NOV-2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**25**	**24**	**-**	**-**	**05**	**06**	**13**	**-**
ENGLISH	**21**	**21**	**01**	**09**	**08**	**03**	**-**	**-**
GUJARATI	**47**	**46**	**-**	**06**	**22**	**09**	**08**	**01**
PSYCHOLOGY	**49**	**48**	**-**	**11**	**25**	**06**	**04**	**02**
ECONOMICS	**65**	**63**	**-**	**-**	**29**	**27**	**07**	**-**
INDOLOGY	**08**	**08**	**-**	**-**	**05**	**01**	**02**	**-**
TOTAL	**215**	**210**	**01**	**26**	**94**	**52**	**34**	**03**

B.A. SEM -V (NOV 2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**21**	**21**	**01**	**04**	**06**	**04**	**06**	**-**
ENGLISH	**18**	**18**	**-**	**03**	**10**	**04**	**01**	**--**
GUJARATI	**27**	**27**	**-**	**01**	**15**	**09**	**02**	**-**

PSYCHOLOGY	**24**	**24**	**01**	**06**	**15**	**02**	**-**	**--**
ECONOMICS	**35**	**35**	**01**	**11**	**17**	**05**	**01**	**-**
INDOLOGY	**13**	**13**	**-**	**01**	**04**	**03**	**05**	**-**
TOTAL	**138**	**138**	**03**	**26**	**67**	**27**	**15**	**-**

GOVERNMENT ARTS COLLEGE, MANINAGAR, AHMEDABAD

ANALYSIS OF STUDENTS: B.A. SEM –II , IV & VI (2013-14)

B.A. SEM -II (MAY-2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	31	31	-	-	11	11	08	01
ENGLISH	30	30	02	05	14	04	05	-
GUJARATI	57	57	-	03	23	13	16	02
PSYCHOLOGY	45	45	-	09	24	08	04	-
ECONOMICS	61	61	-	01	33	12	14	01
INDOLOGY	23	23	-	-	01	02	17	03
TOTAL	247	247	02	18	106	50	64	07

B.A. SEM-IV (MAY 2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	23	23	-	01	07	04	11	-
ENGLISH	20	20	01	08	06	05	-	-
GUJARATI	45	45	-	10	19	05	11	-
PSYCHOLOGY	47	47	-	08	29	09	01	-
ECONOMICS	62	62	-	01	47	05	-	-

INDOLOGY	08	07	-	-	05	-	02	01
TOTAL	205	204	01	28	113	28	25	01

B.A. SEM-VI (MAY 2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	FAIL	ABSENT	w-held
SANSKRIT	21	21	01	04	05	01	04	-	06
ENGLISH	18	18	-	-	13	03	-	-	02
GUJARATI	27	27	-	01	07	09	07	-	03
PSYCHOLOGY	24	24	01	08	12	01	01	-	01
ECONOMICS	36	35	-	12	19	02	-	-	02
INDOLOGY	13	13	-	01	05	02	02	-	03
TOTAL	139	138	02	26	61	18	14	-	17

GOVERNMENT ARTS COLLEGE, MANINAGAR, AHMEDABAD

ANALYSIS OF STUDENTS: B.A. SEM –I , III & V (2014-15)

B.A. SEM-I (NOV-2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**43**	**33**	**-**	**-**	**02**	**09**	**22**	**-**
ENGLISH	**23**	**19**	**-**	**01**	**-**	**08**	**10**	**-**
GUJARATI	**66**	**58**	**-**	**-**	**11**	**10**	**37**	**-**
PSYCHOLOGY	**51**	**49**	**-**	**01**	**10**	**20**	**18**	**-**
ECONOMICS	**67**	**65**	**-**	**-**	**22**	**18**	**25**	**-**
INDOLOGY	**22**	**15**	**--**	**-**	**02**	**04**	**09**	**-**
TOTAL	**272**	**239**	**-**	**02**	**47**	**69**	**121**	**-**

B.A. SEM-III (NOV-2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**28**	**28**	**-**	**-**	**06**	**09**	**13**	**-**
ENGLISH	**28**	**27**	**03**	**02**	**12**	**04**	**06**	**-**
GUJARATI	**55**	**54**	**-**	**-**	**13**	**21**	**19**	**01**
PSYCHOLOGY	**45**	**43**	**-**	**03**	**18**	**12**	**10**	**-**
ECONOMICS	**63**	**62**	**-**	**07**	**29**	**08**	**17**	**01**
INDOLOGY	**17**	**16**	**-**	**-**	**03**	**05**	**08**	**-**
TOTAL	**236**	**230**	**03**	**12**	**81**	**59**	**73**	**02**

B.A. SEM-V (NOV 2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**21**	**20**	**-**	**-**	**11**	**03**	**06**	**-**
ENGLISH	**20**	**20**	**-**	**03**	**11**	**03**	**03**	**--**
GUJARATI	**45**	**43**	**-**	**-**	**09**	**18**	**16**	**-**
PSYCHOLOGY	**45**	**45**	**01**	**15**	**19**	**05**	**05**	**--**
ECONOMICS	**62**							**-**
INDOLOGY	**07**	**07**	**-**	**03**	**02**	**02**	**-**	**-**
TOTAL	**200**							**-**

GOVERNMENT ARTS COLLEGE, MANINAGAR, AHMEDABAD

ANALYSIS OF STUDENTS: B.A. SEM–II , IV & VI (2014-15)

B.A. SEM-II (MAY-2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	35	33	-	02	08	05	15	03
ENGLISH	21	20	-	01	03	03	13	-

GUJARATI	59	58	-	01	24	12	21	-
PSYCHOLOGY	48	48	-	-	16	13	18	01
ECONOMICS	15	14	-	-	02	04	07	01
INDOLOGY	65	65	-	02	24	14	25	-
TOTAL	243	238	-	06	77	51	99	05

B.A. SEM-IV (MAY 2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	27	27	-	-	08	08	10	01
ENGLISH	26	26	-	06	14	02	03	01
GUJARATI	52	51	-	-	09	15	26	01
PSYCHOLOGY	43	43	-	01	23	13	05	01
ECONOMICS	60	60	-	05	37	08	10	-
INDOLOGY	16	15	-	-	-	06	09	-
TOTAL	224	222	-	12	91	52	63	04

B.A. -SEM-VI (MAY 2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	FAIL	ABSENT	w-held
SANSKRIT	20	19	-	01	07	01	07	-	03
ENGLISH	20	19	-	04	09	01	05	-	-
GUJARATI	43	43	-	01	10	12	12	-	08
PSYCHOLOGY	45	43	-	11	25	01	02	--	04
ECONOMICS	61	61	-	05	31	08	03	-	13
INDOLOGY	07	07	-	04	-	01	01	-	01
TOTAL	196	192	-	26	83	24	30	-	29

STUDENTS DATA

F.Y.B.A.

YEAR	MALE	FEMALE	GENRAL		SEBC		SC		ST		TOTAL
			M	F	M	F	M	F	M	F	
2007-08	38	104	21	70	5	10	12	24	0	0	142
2008-09	20	108	10	65	3	22	7	20	nil	1	128
2009-10	34	109	23	64	3	23	5	22	3	nil	143
2010-11	23	138	13	64	5	34	5	38	nil	2	161
2011-12	38	192	21	147	4	18	10	21	3	6	230
2012-13	76	187	38	106	8	24	26	50	4	7	263
2013-14	90	216	64	169	7	12	18	34	1	1	306
2014-15	81	188	37	114	15	26	25	45	4	3	269
2015-16	77	206	37	135	15	24	23	45	2	2	283
TOTAL	477	1448	264	934	65	193	131	299	17	22	1925

S.Y.B.A.

YEAR	MALE	FEMALE	GENRAL		SEBC		SC		ST		TOTAL
			M	F	M	F	M	F	M	F	
2008-09	27	79	15	46	5	15	7	18	NIL	NIL	106
2009-10	17	97	10	59	2	17	5	20	NIL	1	114
2010-11	22	93	16	56	1	20	3	17	2	nil	115
2011-12	18	124	11	56	4	30	3	36	NIL	2	142
2012-13	19	135	9	101	4	16	4	13	2	5	154
2013-14	54	161	23	84	8	27	23	43	NIL	7	215
2014-15	56	179	37	140	6	14	12	24	1	1	235
2015-16	50	174	19	104	11	24	18	44	2	2	224
TOTAL	263	1042	140	646	41	163	75	215	7	18	1305

T.Y.B.A.

YEAR	MALE	FEMALE	GENRAL		SEBC		SC		ST		TOTAL
			M	F	M	F	M	F	M	F	
2009-10	20	74	11	44	3	14	6	16	NIL	NIL	94
2010-11	15	89	7	56	2	14	6	19	NIL	NIL	104
2011-12	20	86	13	49	1	18	4	19	2	NIL	106
2012-13	18	114	13	51	3	28	2	33	NIL	2	132
2013-14	15	124	6	89	4	17	3	13	2	5	139
2014-15	53	147	20	77	9	24	24	39	0	7	200
2015-16	51	170	35	132	4	14	11	23	1	1	221
TOTAL	192	804	105	498	26	129	56	162	5	15	996

SUMMARY OF STUDENTS: YEAR 2015-2016

F.Y.B.A.

SUBJECT	MAIN SUB	FIRST SUB	SECOND SUB	TOTAL
SANSKRIT	36	89	55	180
ENGLISH	35	00	00	35
GUJARATI	54	36	103	193
PSYCHOLOGY	45	83	45	173
INDOLOGY	40	00	00	40
ECONOMICS	73	75	80	228
TOTAL				283

S.Y.B.A.

SUBJECT	MAIN SUB	FIRST SUB	SECOND SUB	TOTAL
SANSKRIT	32	70	00	102
ENGLISH	20	00	00	20
GUJARATI	51	33	00	84
PSYCHOLOGY	48	70	00	118
INDOLOGY	11	02	00	13
ECONOMICS	62	49	00	111
TOTAL				224

T.Y.B.A.

SUBJECT	MAIN SUB	FIRST SUB	SECOND SUB	TOTAL
SANSKRIT	27	00	00	27
ENGLISH	26	00	00	26
GUJARATI	49	00	00	49
PSYCHOLOGY	41	00	00	41
INDOLOGY	15	00	00	15
ECONOMICS	63	00	00	63
TOTAL				221

ANALYSIS OF THE STUDENTS: YEAR 2015-2016

F.Y.B.A.

DIV	TOTAL	TOTAL	GEN	GEN	SEBC	SEBC	SC	SC	ST	ST	TOTAL
	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	
A	36	89	19	60	6	13	10	16	1	0	125
B	41	117	18	75	9	11	13	29	1	2	158
TOTAL	77	206	37	135	15	24	23	45	2	2	283

S.Y.B.A.

DIV	TOTAL	TOTAL	GEN	GEN	SEBC	SEBC	SC	SC	ST	ST	TOTAL
	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	
A	27	76	10	35	6	13	10	27	1	1	103
B	23	98	9	69	5	11	8	17	1	1	121
TOTAL	50	174	19	104	11	24	18	44	2	2	224

T.Y.B.A.

DIV	TOTAL	TOTAL	GEN	GEN	SEBC	SEBC	SC	SC	ST	ST	TOTAL
	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	MALE	FEMALE	
A	27	75	18	60	3	5	5	9	1	1	102
B	24	95	17	72	1	9	6	14	0	0	119
TOTAL	51	170	35	132	4	14	11	23	1	1	221

પ્રવૃત્તિનાં પદચિહ્નો : વર્ષ ૨૦૧૫-૨૦૧૬

ડૉ. મહેશ પટેલ
અધ્યક્ષ, એસ.આર.સી.

ક્રમ	તારીખ	પ્રવૃતિની વિગત
1	01-05-2015	વસ્ત્રાલ ITI સાથે MOU કરી MS Office અને બ્રાઇડલ મેકઅપના અભ્યાસક્રમો વિના મૂલ્યે શીખવ્યા. એના ઉદઘાટનમાં ITI ના નિયામક અને કોલેજના આચાર્ય તેમજ 30 વિદ્યાર્થીઓની બેચ ઉપાસ્થિત રહી.
2	02-05-2015	રોજગાર કચેરી, મેઘાણીનગર, અમદાવાદ અને કોલેજના સંયુક્ત ઉપક્રમે 17 વિદ્યાર્થીઓને લશ્કરી ભરતીના તાલીમવર્ગોમાં મોકલ્યા. (અધિકારીશ્રી જેઠવા સાહેબના માર્ગદર્શન મુજબ)
3	07-05-2015	બી.એ.સેમ-2 ની યુનિવર્સિટી પરીક્ષા લીધી.
4	07-05-2015	કોલેજ કેમ્પસ અને Skill Development Activities જોવા માટે કે.સી.જી . અને ઉ.શિ.કમિ.ની કચેરી દ્વારા મોકલેલી ઓરિસ્સાની એક ટીમે કોલેજની સૌજન્ય મુલાકાત લીધી. (ડાયરેકટર શ્રી રોશનારા બેગમ, વોકેશનલ એજ્યુકેશન ભુવનેશ્વર ઓરિસ્સા)
5	05-06-2015	FYBA પ્રવેશ પ્રક્રિયા
6	11-06-2015	ગુજરાત રાજ્ય રોજગાર કચેરી ન્યુમેન્ટલ અસારવા સહયોગથી પૂર્વ વિસ્તારમાં રોજગારી માટે રોજગાર મેળાનું આયોજન કર્યુ. (ભાઇઓ અને બહેનો માટે)
7	12-06-2015	ગુજરાત રાજ્ય રોજગાર કચેરી ન્યુમેન્ટલ અસારવા સહયોગથી પૂર્વ વિસ્તારમાં રોજગારી માટે રોજગાર મેળાનું આયોજન કર્યુ. (ફક્ત બહેનો માટે)
8	16-06-2015 થી 20-08-15	ટેમ્પલ મેનેજમેન્ટ અભ્યાસક્રમની પ્રવેશ પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરી.

9	18-06-2015	F.Y.B.A પ્રવેશોત્સવ
10	21-06-2015	'રાષ્ટ્રિય યોગ દિવસ'ની ઉજવણી કરી, કોલેજ કેમ્પસની બધી જ કોલેજો માટે યોગનિદર્શન કરાવ્યું.
11	14-07-2015 થી 18-07-15	ટેમ્પલ મેનેજમેન્ટ અભ્યાસક્રમની પરીક્ષા પૂર્ણ કરી.
12	21-07-2015	ગુજરાત રાજ્ય રોજગાર કચેરી, ન્યુમેન્ટલ અસારવા સહયોગથી પૂર્વ વિસ્તારમાં વિદેશ શિક્ષણ અને રોજગાર માટેનો તાલીમ કાર્યક્રમ.
13	31-07-2015	મહિલા સશક્તિકરણ નિમિતે કેમ્પસની MCA કોલેજ અને અમરાઇવાડી પોલીસ સ્ટેશનના સંયુક્ત ઉપક્રમે કાર્યક્રમ યોજાયો
14	02-08-2015	સેમ.1 નાં એનરોલમેંટ ફોર્મ ભરાવ્યાં
15	06-14-08-15	રુસાની ગ્રાંટ અંતર્ગત, CWDC દ્વારા જ્વેલરી મેકિંગનો 10 દિવસનો વર્કશોપ (સહયોગ-RUSA)
16	07-08-2015	'મહિલા દિન' નિમિતે સ્પીપા અમદાવાદ ખાતે 50 વિદ્યાર્થીનીઓની કાર્યક્રમમાં સહભાગીતા
17	13-08-2015	યુવા ફાઉન્ડેશનના માર્ગદર્શન અનુસાર કોલેજની 12 છાત્રાઓએ શહેરના સ્લમ વિસ્તારમાં જઇ શિક્ષણ કાર્ય કર્યુ.
18	15-08-2015	સ્વાતંત્ર્યદિનની ઉજવણી મહેમાન શ્રી આર. યુ. પુરોહિત સાહેબ. ગાંધીનગર
19	17/08/2015	ક્રોસ કન્ટ્રીમાં એલ.ડી.આર્ટસ કૉલેજ ખાતે 4 વિદ્યાર્થીઓની સહભાગીતા
20	22-08-2015	વિવેકાનંદ અને તેમનું સાહિત્ય એ વિષય ઉપર એક રાષ્ટ્રિય સેમિનારનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. જેમાં ઉદઘાટક તરીકે ગુજરાત યુનિવર્સિટી કુલપતિશ્રી એમ.એન.પટેલ, મુંબઇ યુનિવર્સિટીના ડો.અભય દોશી અને ગુજરાત યુનિવર્સિટી, ભાષાભવનના ડો. કમલેશ ચોકસી ઉપસ્થિત રહ્યા.

		ત્રણ પુસ્તકોનું વિમોચન થયું. અને 73 જેટલાં શોધપત્રો વંચાયા.
21	22-08-2015	વિવેકાનંદ અને તેમનું સાહિત્ય એ વિષય ઉપર એક રાષ્ટ્રિય સેમિનારનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. જેમાં ઉદઘાટક તરીકે ગુજરાત યુનિવર્સિટી કુલપતિશ્રી એમ.એન.પટેલ, મુંબઇ યુનિવર્સિટીના ડો.અભય દોશી અને ગુજરાત યુનિવર્સિટી, ભાષાભવનના ડો. કમલેશ ચોકસી ઉપસ્થિત રહ્યા. ત્રણ પુસ્તકોનું વિમોચન થયું. અને 73 જેટલાં શોધપત્રો વંચાયા.
22	24-08-2015	ગાંધીજી અને સ્વચ્છ્તા સંદર્ભે કોલેજ સફાઇ અને ચિત્ર સ્પર્ધાનું આયોજન કર્યુ.
23	09-09-2015 થી 16-09-2015	કે.સી.જી. દ્વારા Soft Skill Training Programme માં 59 વિદ્યાર્થીઓ કે.સી.જી. ખાતે મોકલ્યા.
24	10-09-2015	'આત્મહત્યાનિવારણપ્રદર્શની' અંગેના કાર્યક્રમમાં યુનિ.ના મનોવિજ્ઞાન વિભાગ ખાતે વિદ્યાર્થીઓની સહભાગીતા
25	10થી12-9- 15	યુનિવર્સિટી જીમનેશીયમ હૉલમાં યોજાયેલ ચેસ સ્પર્ધામાં 03 વિદ્યાર્થીઓની સહભાગીતા જેમાં કનોજીયા અર્જુન 05 રાઉંડ જીતેલા અને વર્મા કિશોર 02 રાઉન્ડ જીતેલ
26	14-09-15	યુનિવર્સિટી જીમનેશીયમ હૉલમાં યોજાયેલ બેડમિન્ટન સ્પર્ધામાં 04 વિદ્યાર્થીઓની સહભાગીતા જેમાં બે વિદ્યાર્થીનીઓ ડબલ્સમાં જીતેલ
27	24-09-2015	SRC ની નીમણૂંક કરી કોલેજના તમામ વિદ્યાર્થીઓને SRC નો પરિચય કરાવ્યો.
28	26-09-2015 થી 28-09-2015	ગુજરાત યુનિવર્સિટી યુથ ફેસ્ટીવલમાં ભાગ લીધો અને તેમાં સ્કીટ, પાદપૂર્તિ અને કલેમોડલીંગમાં વિજેતા બન્યા.

29	29-9-15	એચ.એલ.કોમર્સ કોલેજ ખાતે યોજાયેલ ખો-ખો ની સ્પર્ધામાં ૧૨ વિદ્યાર્થીનીઓએ ભાગ લીધો
30	02-10-2015	ગાંધી જયંતી- યુનિ. ઝોનલ યુથ ફેસ્ટીવલમાં ભાગ લીધો અને તેમાં **પાદપૂર્તિ**માં દ્વિતીય સ્થાને વિજેતા બન્યા.
31	13-10-2015	સેમ-1 ના વિદ્યાર્થીઓનું મેડીકલ ચેક-અપ કરાવ્યું.
32	26-10-2015	સેમ-1 ના વિદ્યાર્થીઓના વાલીમંડળની મિટીંગ
33	31-10-2015	સરદાર વલ્લભભાઇ પટેલની જન્મ જ્યંતીની ઉજવણી
34	01-12-2015	વિશ્વ એઇડ્સ દિન નિમિત્તે સેમ-1 ના વિદ્યાર્થીઓને એક એઇડ્સ વિષયક વ્યાખ્યાન આપ્યું.
35	15 to 18-12-15	સંસ્કૃત વિભાગ દ્વાર ‘યોગશિબિર’નું આયોજન કરવામાં આવ્યું.
36	16-12-2015	કૉલેજની વિદ્યાર્થીનીઓ માટે શાહીબાગ પોલીસમથક ખાતે રાયફલ શૂટીંગની તાલીમ
37	19-12-2015	સંસ્કૃત અને ઇણ્ડોલોજી વિભાગ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓની એ.ડી.ઇન્સ્ટીટ્યુટ મુલાકાત
38	20-12-2015	ભૂતપૂર્વ છાત્ર સમ્મેલન યોજવામાં આવ્યું. જેમાં 75 જેટલા જૂન વિદ્યાર્થીઓ હાજર રહ્યા.
39	05-થી 08-1-16	યુનિવર્સિટી દ્વારા યોજાયેલા ઓખા ખાતેના મરીન કેમ્પમાં બે વિદ્યાર્થીઓની સહભાગીતા (ગોહેલ મૂકેશ અને ગોહેલ ધર્મેન્દ્ર સેમ-6)
40	08-01-2016	શાહીબાગ પોલીસ સ્ટેડીયમ ખાતે ઇન્ટરપોલીસ સ્ટેશન રાઇફલ શૂટીંગ **સ્પર્ધા**
41	11 થી13- 01-16	યુનિવર્સિટી સિંડર ટ્રેક ખાતે યોજાયેલ એથલેટિક સ્પર્ધામાં ૦૮ ભાઈઓ અને ૧૩ બહનોએ ભાગ લીધો.

42	12-01-2016	સ્વામી વિવેકાનન્દ જ્યંતીની ઉજવણી
43	19-01-16	ખેલ મહાકુમ્ભમાં ખોખર સ્પોર્ટસ ગ્રાઉંડ ખાતે યોજાયેલ એથલેટીક્સમાં 200,400,800,અને 5000 મીટર દોડમાં વિદ્યાર્થીઓએ ભાગ લીધો
44	20-01-16	ખેલ મહાકુમ્ભમાં ખોખર સ્પોર્ટસ ગ્રાઉંડ ખાતે યોજાયેલ કબ્બડીમાં 10 ભાઇઓ અને 10 બહેનોએ ભાગ લીધો જેમાં બહેનોની ટીમ વિજેતા બની.
45	21 -01-16	ખેલ મહાકુમ્ભમાં ખોખર સ્પોર્ટસ ગ્રાઉંડ ખાતે યોજાયેલ ખોખોમાં 12 બહેનોએ ભાગ લીધો અને વિજેતા બની
46	19-થી 22-1-2016	યુનિવર્સિટી દ્વારા યોજાયેલા લુણાવાણા ખાતેના જંગલ પરિભ્રમણ કેમ્પમાં બે વિદ્યાર્થીઓની સહભાગીતા (દેવડા અક્ષય અને અશિષ સેમ-4)
47	24-01-16	ખેલ મહાકુમ્ભમાં ખોખર સ્પોર્ટસ ગ્રાઉંડ ખાતે યોજાયેલ ઝોન લેવલ એથલેટીક્સમાં દોડમાં 03 વિદ્યાર્થીઓએ ભાગ લીધો અને વિજેતા બન્યા
48	25-01-2016	ખેલ મહાકુમ્ભમાં પી.ડી.પંડ્યા કોલેજ સ્પોર્ટસ ગ્રાઉંડ ખાતે યોજાયેલ કબ્બડીમાં 10 ભાઇઓએ અને 10 બહેનોએ ભાગ લીધો જેમાંથી 02 ભાઇઓ અને 05 બહેનોનું સિલેકશન થયું
49	26-1-2016	પૂર્વ ન્યાયમૂર્તિ માન. શ્રી એમ. એસ. પરીખ સાહેબ ના વરદહસ્તે ધ્વજવન્દન કાર્યક્રમ
50	27-01-2016	ખેલ મહાકુમ્ભમાં ખોખર સ્પોર્ટસ ગ્રાઉંડ ખાતે યોજાયેલ ખોખોમાં 12 બહેનોએ ભગ લિધો જેમાંથી 02 નું સિલેક્શન થયું.
51	29-01-2016	V.TV નામની ન્યુઝ ચેનલ દ્વારા કોલેજની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓનું રેકોડીંગ
52	01-02-2016	ખેલ મહાકુમ્ભમાં એચ.એલ. કોમર્સ કોલેજ ખાતે યોજાયેલ ખો-ખોમાં બે વિદ્યાર્થીનીઓએ જિલ્લા કક્ષાએ ભાગ લીધો
53	02-02-2016	ખેલ મહાકુમ્ભમાં ખોખર સ્પોર્ટસ ગ્રાઉંડ ખાતે યોજાયેલ કબ્બડીમાં બે વિદ્યાર્થીઓએ જિલ્લા કક્ષાએ ભાગ લીધો

54	03-02-2016	ખેલ મહાકુમ્ભમાં એચ.એલ. કોમર્સ કોલેજ ખાતે યોજાયેલ કબ્બડીમાં પાંચ વિદ્યાર્થીનીઓએ જિલ્લા કક્ષાએ ભાગ લીધો અને તેમાંથી 02 નું રાજ્યકક્ષાએ સિલેક્શન થયું.
55	06-02-2016	ખેલ મહાકુમ્ભમાં સી.એન. વિદ્યાલય આંબાવાડી ખાતે યોજાયેલ એથલેટિક્સમાં ત્રણ વિદ્યાર્થીઓએ જિલ્લા કક્ષાએ ભાગ લીધો.
56	8-9 -02-2016	કૉલેજના તમામ વિદ્યાર્થીઓ માટે ડ્રાઇવીંગ લાઇસન્સ કઢાવવાની કામગીરી
57	09-02-2016	અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ દ્વારા ઉદીશા અંતર્ગત એક દિવસીય કેરીયર કાઉંસેલીંગ સેમીનાર, IGNITE PEOPLE ના સહયોગથી
58	10-02-2016	કૉલેજ ટેલેન્ટ ‘વસન્તોત્સવ’ ની ઉજવણી ટાઉનહૉલ ખાતે.
59	13-14-02-16	N.C.C બી. સર્ટીફીકેટ પરીક્ષા લૉ-ગાર્ડન,અમદાવાદ
60	13થી15-2-16	ખેલ મહાકુમ્ભમાં રમત-ગમત તાલીમ ભેસ્તાન, સુરત ખાતે યોજાયેલ કબ્બડીમાં બે વિદ્યાર્થીનીઓએ રાજ્ય કક્ષાએ ભાગ લીધો. અને તે ટીમ લીગ મેચમાં વિજેતા બની.
61	16-2-2016	કૉલેજના સંસ્કૃત વિભાગ દ્વારા “મધ્યમવ્યાયોગ” નાટ્યનું પ્રદર્શન
62	16-2-2016	કૉલેજના C.W.D.C વિભાગ અને “સ્ત્રી ચેતના” એ.જી.ઓ દ્વારા મહિલા સુરક્ષા કાર્યક્રમ
63	18થી 20-2-16	ખેલ મહાકુમ્ભમાં ઇન્ડોર સ્ટેડીયમ અઠવાલાઇન્સ, સુરત ખાતે યોજાયેલ કબ્બડીમાં બે વિદ્યાર્થીનીઓએ રાજ્ય કક્ષાએ સેમીફાઇનલ અને ફાઇનલમાં ભાગ લીધો.
64	20-02-2016	કૉલેજના ..... વિદ્યાર્થીઓનાં ડ્રાઇવીંગ લાઇસન્સ કઢાવવાની કામગીરી પૂર્ણ કરે.
65	29-02-2016 થી 10-03-16	કૉલેજની સેમ- 2, 4 અને 6 ની આંતરિક પરીક્ષા
66	04-05-03-2016	N.C.C સી. સર્ટીફીકેટ પરીક્ષા લૉ-ગાર્ડન,અમદાવાદ
67	09-03-2016	કૉલેજના તમામ વિદ્યાર્થીઓ માટે થેલેસેમીયા ટેસ્ટનો કાર્યક્રમ

68	05-03-2016	યુવા અનસ્ટોપેબલ સંસ્થા દ્વારા આયોજીત 'લીડરશીપ અને સ્ટુડન્ટ ડેવલપમેન્ટ' સેમીનાર અંતર્ગત 50 વિદ્યાર્થીઓ અને 03 અધ્યાપકશ્રીઓ આશ્રમરોડ ખાતેની એ.એમ.એ. સંસ્થામાં ઉપસ્થિત રહ્યા.
69	05-03-2016	ગુજરાત માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડની એચ.એસ.સી.ની પરીક્ષામાં 02 અધ્યાપકોશ્રીઓએ વિજિલન્સ સ્કોર્ડ તરીકે ફરજ બજાવી.
70	14થી18-3-16	સંસ્કૃત વિભાગ દ્વારા 'સંસ્કૃતસમ્ભાષણવર્ગો' નું આયોજન કરવામાં આવ્યું.
71	15-03-2016	ઉદિશા અંતર્ગત વિદ્યાર્થીઓ માટે વ્યક્તિત્વ વિકાસ અને U.P.S.C જેવી વહીવટી ક્ષેત્રની સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓનો અંગેનો તાલીમ કાર્યક્રમ યોજાયો.
72	15-03-2016	ઉદિશા અંતર્ગત 'મહિન્દ્રા એન્ડ મહિન્દ્રા' કંપની દ્વારા વિદ્યાર્થીઓના પ્લેસમેન્ટ સમ્બન્ધી કાર્યક્રમ યોજાયો.